

YAŞAYAN ANAYASA

2002 Anayasa Gelişmeleri

Levent GÖNENÇ* / Ozan ERGÜL** / Ersoy KONTACI***

Giriş

Hukuk kuralları yaşar. Hukuk kurallarının asıl serüveni yürürlüğe girdikten sonra başlar. Ortaya çıkan her yeni hukuki sorun o sorunla ilgili hukuk kuralının yeni-den gündeme gelmesine, tartışılmasına neden olur. Bir hukuk kuralının her yorumlanışı, her uygulanışı onun nefes alıp vermesidir. Hatta, bir hukuk kuralı yürürlükten kalksa dahi o kural yaşarken ortaya çıkan birikim daha sonraki uygulamalara ışık tutar. Anayasa kuralları da böyledir. Anayasalar da yaşayan metindir, hatta, kendilerine özgü özellikleri dolayısıyla, diğer hukuk metinlerine göre en uzun yaşayan veya yaşama şansına sahip olan metindir. İnsanlar deneyimlerinden ders alarak hata yapmaktan kurtulur. Aynı şekilde, hukuk kurallarının uygulanması sırasında ortaya çıkan sorunların değerlendirilmesi de, o kuralların doğru anlaşılmasına katkıda bulunur. Öyleyse, anayasanın günlüğünü tutmak, o anayasanın doğru uygulanması için büyük önem taşır. Nihayetinde, bir anayasanın dökümü o anayasayı değiştirmek veya muhafaza etmek isteyenler için de bir "performans testi" olarak ayrı önem taşır. Biz, bundan sonra geleneksel olarak her yıl yapmayı planladığımız bu çalışmada, 1982 Anayasası'nın bir yıllık yaşamını, özellikle günlük gazete arşivleri ve internetten faydalanarak belgelemeyi amaçlıyoruz.

Bu çalışma çerçevesinde, esas olarak hukuki tartışmalara yer verdik. Ancak, bir anayasanın yaşamı siyasi ortamdan ayrı düşünülemeyeceği için, gerekli olduğu ölçüde anayasa gelişmelerinin siyasi arka planını da aktarmaya çalıştık.

Siyasi olayların ve hukuki tartışmaların dökümünü yaparken belli bir sistematik içinde kalmaya özen gösterdik. Bu bağlamda, öncelikle Anayasa'nın kendisine ilişkin gelişmeler üzerinde durduk. Ardından, Anayasa'da öngörülen devlet organlarına, yani yasama, yürütme ve yargı organlarına ilişkin gelişmeleri inceledik. Yargı organıyla ilgili açıklamalarımızda, Anayasa Mahkemesi'nin geçtiğimiz yıl içindeki karar ve faaliyetleri üzerinde yoğunlaştık. Anayasal sistemin önemli bir unsuru oluşturan seçim ve siyasi partiler konusunu ayrı bir başlık altında ele al-

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

** Araş. Gör., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

*** Araş. Gör., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

E-mail: yasayananayasa@yahoo.co.uk

dık. Çalışmamızı 2002 yılında yaşanan anayasa gelişmelerinin genel bir değerlendirilmesiyle noktaladık. Anayasa’da yer almasına rağmen, çalışmanın kapsamını çok genişleteceğini düşünerek ve bu konuda uzmanlık düzeyinde pek çok çalışmanın düzenli olarak yapılmakta olduğunu göz önüne alarak, temel hak ve özgürlüklere ilişkin gelişmeleri çalışmanın dışında bıraktık. Son olarak, araştırmacılara yardımcı olacağı umuduyla, çalışmanın sonuna 2002 yılı içinde yayımlanan Anayasa Mahkemesi kararlarının bir listesini ekledik.

Burada temel amacımız Anayasa’yla ilgili olayların bir dökümünü yapmaktır. Bu yüzden, hukuk ve siyaset bilimini ilgilendiren önemli bazı sorunların kapsamlı bir analizine girişmedik. Sadece o sorunlara dikkat çekerek anayasal tartışmalara zemin hazırlamaya çalıştık. Fikrimizce, söz konusu sorunların pek çoğu tek başına bir makale, hatta kitaba konu olabilecek niteliktedir. Bu çalışma ileride yapılacak başka çalışmalara esin kaynağı olabildiği ölçüde amacını gerçekleştirmiş olacaktır¹.

Anayasa

Türkiye 2002 yılına, yaklaşık 3 ay önce yapılan ve 1982 Anayasası dönemindeki en kapsamlı değişiklikler olarak değerlendirilen Anayasa değişikliği sürecini tartışarak girdi. Bu çerçevede, getirilen düzenlemelerin özellikle temel hak ve özgürlükler alanında bir çok açıdan özlenen standartları yakalamaktan uzak olduğu görüşü kamuoyunda ve bilim çevrelerinde yaygın olarak paylaşılıyordu. Bununla birlikte, girişimin son yirmi yılda görülen en büyük “sivil” hareket olması ve değişikliklerin genel olarak Avrupa Birliği ve demokratikleşme perspektifleriyle uyumlu olarak değerlendirilmesi, bu eleştirilerin yerini iyimser yorumlara ve beklentilere bırakmasını sağladı.

Hükümet ve Parlamento açısından ise akılda kalan şey, yapılan bu değişikliklerin olumlu yansımalarından ziyade, Cumhurbaşkanı Sezer ile iktidar arasında “milletvekili maaşları” konusunda yaşanan referandum kriziydi. Hatırlanacağı üzere, 3 Ekim 2001’de kabul edilen Anayasa değişikliği paketinin “...çerçeve 27. maddesiyle Anayasa’nın 86. maddesinde yapılan değişikliğin, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) üyelerinin özlük haklarını ilgilendirmesi ve üyelere yönelik her türlü olumsuz eleştiriyi önlemesi amacıyla doğrudan halkoylamasına sunulması...”² Cumhurbaşkanı’nca uygun görülmüş ve bunun üzerine Meclis’te, bu referandumu engellemek için 21.11.2001 tarih ve 4720 sayılı yasayla, söz konusu düzenlemeyi adeta “hiç yapılmamış” hale getiren ikinci bir Anayasa değişikliği yapılmıştı. Böylece 2001 yılı, bütün bu tartışmaların gölgesinde hükümet ve Cumhurbaşkanı arasında yaşanan önemli bir krizle kapanmış oldu.

¹ “Yaşayan Anayasa” aynı konsept bağlamında farklı olayların incelenmesi esasına dayandığı için 2001 Anayasa Gelişmelerini ele aldığımız çalışmamızda kullandığımız girişi bu çalışmamıza da aynen aktarıyoruz. Levent Gönenç, Ozan Ergül, “Yaşayan Anayasa, 2001 Yılı Anayasa Gelişmeleri,” TBB Dergisi, S. 2002/1, s. 13-84.

² Cumhurbaşkanlığı açıklamasının tam metni için bkz. http://www.belgenet.com/2001/sezer_151001.html

Bu krizin de etkisiyle, 2002 yılının Anayasa maratonu yılın hemen ilk günlerinde başladı. Tartışma, Cumhurbaşkanı'nın referandum yetkilerini kısıtlayan ve ikinci paket Anayasa değişikliklerini kolaylaştıracağı savunulan tek maddelik bir Anayasa değişikliği önerisinin gündeme gelmesiyle ortaya çıktı. Ocak ayının ilk günlerinde Partilerarası Uzlaşma Komisyonu'nda tartışmaya açılan taslak, koalisyon ortaklarından MHP'nin, zamanlamaya ve düzenlemenin tek madde olarak yapılmasına ilişkin itirazlarıyla karşılaşsa da genel olarak partilerin üzerinde uzlaştıkları konuları içeriyordu. Ancak daha sonra muhalefet partileri, Cumhurbaşkanı'nın referandum yetkisinin tek başına ele alınmasının TBMM'nin son dönemde oldukça yıpranan itibarını daha da zedeleyeceği endişesini dile getirdi. Tartışmalar sonucunda iktidar ortaklarının da bu görüşü benimsemeleri üzerine söz konusu değişikliğin tek başına ele alınmayıp, hazırlanması düşünülen ikinci kapsamlı değişiklik paketinde yer almasına karar verildi.

Şubat ayı sonlarında çerçevesi netleşmeye başlayan pakette, diğer bir çok konuyla birlikte Cumhurbaşkanı'nın yetkileri de ele alınıyordu. Bu kez, 175. maddede yer alan referandum yetkisine ek olarak bir çok yetkinin de değişiklik kapsamına alındığı görüldü. Getirilen öneriler kısaca; Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin beş yıla indirilmesi ve bir kimsenin iki kez seçilebilmesinin sağlanması (m.101), Cumhurbaşkanı'nın YÖK üyeleri ve üniversite rektörlerinin seçimiyle ilgili yetkilerinin kaldırılması (m.104), Yüce Divan'a sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın görevinin kendiliğinden sona ermesi (m.105), Cumhurbaşkanı'nın tek başına yaptığı işlemlere karşı yargı yolunun açılması (m.125) ve Cumhurbaşkanı'na tanınan atama yetkilerinin daraltılması (m.157) başlıkları altında toplanıyordu.

Bu paket kapsamında yaşanan tartışmalar, elbette ki Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin sınırlandırılması konusuyla sınırlı kalmadı. İkinci paket kapsamında, yukarıda sayılanlara ek olarak 2001 Anayasa değişiklik paketinin ilk halinde yer alan ancak daha sonra Genel Kurul gündemine getirilmeyen 14 maddenin de yer alması amaçlanıyordu. Özellikle AKP ve SP'nin, kamuoyunda Necmettin Erbakan ve Recep Tayyip Erdoğan'ı ilgilendiren düzenlemeler olarak bilinen 69. ve 76. maddelere ilişkin ısrarı ve ANAP'ın milletvekili dokunulmazlığını düzenleyen 83. maddeye yeni bir şekil verilmesinden yana olan tutumu, paketin kapsamı konusunda partiler arasındaki pazarlıkların çetin geçeceği şeklinde yorumlanıyordu.

Mart ayı başlarında da kısa aralıklarla toplanan Partilerarası Uzlaşma Komisyonu, 12 Mart 2002 tarihinde yaptığı toplantıda Cumhurbaşkanı seçimi ve yetkileri konusunda uzlaşmaya varılamadığını ve yetkilerin parti liderlerine bırakıldığını, Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin yedi yıldan beş yıla indirilmesi, Cumhurbaşkanı'nın YÖK'e üye seçimi ve yüksek yargı organlarına atama yapma yetkilerinin kaldırılması konularında anlaşmaya varıldığını açıkladı.

Çalışmalarını Mayıs ayına kadar sürdüren Partilerarası Uzlaşma Komisyonu, 9 Mayıs 2002 tarihinde AKP'nin RTÜK Yasası'nı protesto etmek amacıyla Uzlaşma Komisyonu'ndan çekilmesi sonucunda çalışmalarını durdurmak zorunda kaldı. Bunun üzerine, AKP'nin tekrar Uzlaşma Komisyonu çalışmalarına dönmesini

sağlamak için TBMM Başkanı Ömer İzgi'nin devreye girmesine ve Komisyon'un, çalışmalarına İzgi'nin bu temasları olumlu sonuçlanıncaya kadar ara vermesine karar verildi. Ancak bütün çabalara rağmen AKP'nin ikna edilmesi ve Komisyon'un tekrar toplanması mümkün olmadı. Böylece Anayasa değişikliği çalışmaları, Türkiye'nin kısa bir süre sonra içine gireceği seçim ortamı ve tartışmalarının da etkisiyle 57. Hükümet'in gündeminden tamamen çıkmış oldu.

2002 yılının ilk altı aylık döneminde yaşanan Anayasa tartışmalarına baktığımızda, değişiklik önerilerinin genel olarak Cumhurbaşkanı'nın yetkileri konusuna odaklandığını ve konunun, kamuoyunda 2001 yılı sonunda gerçekleşen Anayasa değişikliği paketinin yarattığı olumlu havayı tekrarlayamadığını söyleyebiliriz.

1982 Anayasası'nın öngördüğü, klasik parlamenter rejimlere nazaran daha geniş yetkilerle donatılmış Cumhurbaşkanı'nın konumunun, Türkiye'de parlamenter sistemin sağlıklı işleminde sorunlar yarattığı genel olarak paylaşılan bir kanı olsa da, bu yönde yapılan çalışmaların kamuoyunda genel olarak ihtiyatla değerlendirilmesi ve yaygın bir destek bulamaması da dikkat çekicidir. Bu noktada hükümetlerin, Cumhurbaşkanı'nın yetkileri tartışmasını gündeme getirmelerinde demokrasinin kurumsal işleyişinin iyileştirilmesi kaygısından ziyade, kendi çoğunluk iktidarlarının hareket alanlarını genişletme amacı taşıdıkları endişesinin toplumda hakim olup olmadığı, ilginç bir soru olarak akıllara takılmaktadır.

2002'nin ikinci yarısında, erkene alınan genel seçime yaklaşıırken Türkiye'de Anayasa tartışmaları da AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın hukuki durumu üzerinde yoğunlaşmaya başladı. Seçim dönemi öncesinde yapılan anketlerde AKP'nin seçimden birinci parti olarak çıkma olasılığının güçlendiğinin görülmesi, AKP yöneticilerinin bu konuyu ülke gündemine daha da ağırlıklı biçimde taşımalarına olanak sağladı.³ Bu anlamda, seçimler yaklaşırken Recep Tayyip Erdoğan'ın hukuki durumu, bir siyasi parti liderinin sorunu olmaktan ziyade Türkiye'de Başbakan'ın kim olacağı sorunu şeklinde algılanmaya başladı. Gündeme giderek hakim olmaya başlayan bu algılamaya paralel olarak dünya kamuoyunda da Türkiye'nin siyasi geleceği üzerine yapılan gözlemler, AKP'nin ve liderinin geleceğinin ne olacağı sorusu üzerinde yoğunlaştı.

Böyle bir ortamda yapılan seçimlerden AKP, tek başına hükümet olmaya yetecek bir çoğunlukla birinci parti olarak çıktı. Daha da önemlisi, uygulanmakta olan %10'luk seçim barajının da etkisiyle parlamento iki partili bir yapıya dönüştü. Böylece seçim döneminde bu parti yetkililerince sıkça telaffuz edilen Anayasa değişikliği arayışları bir anda Türkiye'nin fiili gündemine girdi.

³ AKP'nin seçim çalışmaları kapsamında yaptığı Çankırı ve Kastamonu mitinglerinde Zonguldak milletvekili adayı Köksal TOPTAN'ın, konuşmasında: "Anayasayı değiştirecek bir çoğunlukla iktidar olmalıyız. O zaman Türkiye daha güzel olacak. Anayasa'nın 76. maddesini ve diğer maddeleri değiştirerek, genel başkanımızı başbakan yapacak şekilde önünü açacağız." sözleri, bu dönemde hakim olan Anayasa değişikliği arayışının kapsamını açıkça ortaya koymaktaydı. (Radikal, 6 Ekim 2002)

AKP iktidarı, REFAHYOL döneminde yaşanan tartışmaların da etkisiyle, büyük ölçüde şüpheyle karşılanan bir siyasi çizginin devamı olarak değerlendiriliyordu. Buna rağmen seçimden sonraki ilk günlerde Türkiye, iktidar ve muhalefet arasında benimsenen olgun ve gerginliklerden uzak üslubun etkisiyle nispeten daha sakin bir sürece girdi. Bu dönemde AKP yetkilileri sıklıkla “gizli bir amaçlarının” olmadığını, gündemlerinin Türkiye’nin demokratikleşmesini sağlamak ve önündeki acil sorunların çözülmesine yoğunlaşmak olduğunu belirten açıklamalar yapıyordu. Ancak kısa bir süre sonra, Anayasa değişiklikleri çerçevesinde telaffuz edilen “demokratikleşme” ihtiyacının, özellikle Recep Tayyip Erdoğan’ı ilgilendiren yasaların kaldırılmasıyla sınırlı bir çerçeveye oturduğu anlaşıldı. Anamuhalefet partisi lideri Deniz Baykal da, “Türkiye’nin normalleşmesi” adına Erdoğan’ın tekrar siyasi hayata dönmesinin ve partisnin başına geçmesinin doğru olduğunu savunuyor ve bu konuda yapılacak düzenlemeleri, siyaset ve örgütlenme özgürlüklerinin önündeki engellerin kaldırılması olarak yorumluyordu. Bu yöndeki çabalara prensip olarak destek veren muhalefet, Anayasa değişikliklerinin milletvekili dokunulmazlığını da içermesini ve yine değişikliklerin, Anayasa’nın sisteme ve parlamenter sistemin mantığına zarar vermeden gerçekleştirilmesini istiyordu.

Bu arayışlar çerçevesinde, öncelikle Anayasa’nın 109. maddesinde yapılacak değişikliklerle, Erdoğan’ın milletvekili seçilmeden dışarıdan başbakan olarak atanması formülü üzerinde duruldu. Öneri, Türk siyasi hayatında daha önceden de örnekleri görülen dışarıdan bakan atanması yolunun, başbakanı da kapsayacak biçimde genişletilmesinden ibaretti. Bu formül, parlamenter sistemin doğasını zorlayan yapısıyla muhalefetten ve kamuoyundan destek göremedi. Bu dönemde Cumhurbaşkanı Sezer’in de “kişiye özel hukuk olmaz” açıklamasını, özellikle 109. madde değişikliğine karşı bir tavır olarak algılayan AKP, kısa zamanda başka çözümlere yönelmek zorunda kaldı.

Bu çerçevede gündeme getirilen ikinci öneri, Erdoğan’ın seçilme yeterliliğine kavuşmasını sağlamak üzere Anayasa’nın 76. maddesinin ve en kısa zamanda bir seçim yapılmasını sağlamak amacıyla da 78. maddesinin bir paket olarak değiştirilmesi oldu. Bu düşünceye göre, Milletvekili Seçimi Yasası ve Siyasi Partiler Yasası’nda (SPY) da gerekli değişiklikler yapılacak, ayrıca memnu haklarının iade edilmesiyle Erdoğan’ın seçilmesinin önündeki engeller kaldırılmış olacaktı. Muhalefetle sürdürülen çeşitli görüşmeler sonucunda hükümet, Aralık ayı başında üç maddelik Anayasa değişikliği paketini Meclis Başkanlığı’na sundu. Bu öneri kapsamında, Anayasa’nın 76. maddesi değiştirilerek “...affa uğramış bile olsa ideolojik ve anarşik eylemlere katılma...” veya bu suçları “...tahrik ve teşvik...” etme milletvekili seçilme engeli olmaktan çıkarılıyordu. Bu formülün işleyebilmesi için de Anayasa’nın 78. maddesine son bir fıkra eklenerek, bir seçim çevresindeki milletvekilliklerinin tamamının boşalması halinde Meclis’e ara seçim kararı alma yetkisinin verilmesi hedeflenmekteydi. Paketteki son değişiklik teklifi de Anayasa’nın 67. maddesine ilişkindi. Buna göre, tasarının Geçici 1. maddesiyle Anayasa’nın 67. maddenin son fıkrasındaki “Seçim kanunlarında yapılacak değişiklikler, yürürlüğe

girdikleri tarihten itibaren 1 yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.” hükmünün, TBMM’nin 22. Dönemi içinde yapılacak ilk ara seçimde uygulanmayacağı koşulu getiriliyordu.

Meclis Başkanlığı’na sunulan paket üzerinde muhalefetin, kamuoyunda da yansıyan belli başlı itirazları arasında, ara seçim için genel seçimlerin üzerinden en az otuz ay geçmesi ve en az yirmi sekiz milletvekilliğinin boşalması koşullarının kaldırılmasının, hükümetin istediği zaman seçime gitmesine imkân vermek anlamına geldiği ve seçilme yeterliliğine ilişkin yapılacak düzenlemelerin yüz kızartıcı suçları da kapsamı ihtimalinin bulunduğu hususları yer alıyordu.

Yaşanan tüm bu tartışmalara rağmen Meclis Genel Kurulu’na gelen tasarı, 13 Aralık’ta yapılan ikinci tur oylama sonucunda büyük çoğunlukla kabul edilerek yasalaştı. Ancak Anayasa değişikliği üzerindeki tartışmalar böylelikle son bulmuş olmadı. Cumhurbaşkanı Sezer, kamuoyuna “kişiyi özel düzenleme olmaz” şeklinde yansıyan gerekçesiyle, Anayasa değişikliğinin tamamını veto etti. Sezer gerekçesinde, 76. ve 78. maddelerde yapılan değişiklikleri eleştirirken özetle; “...yasa ile getirilen düzenleme, bir il ya da seçim çevresinin tüm milletvekillerine sahip siyasal partiye ya da aynı amaca ulaşmak için anlaşılan siyasal partilere, o il ya da seçim çevresindeki üyeliklerin boşaltılmasını sağlayarak ara seçime başyürme ve genel seçim öncesi seçmen eğilimini etkileme olanağı sağlamaktadır. Bu sakıncalarına karşın söz konusu düzenlemelerin getirilmiş olması da yasanın özel amacını göstermektedir.” demektedir ve bunlara bağlı olarak, 67. maddenin son fıkrasını uygulanmaktan alıkoyan Geçici 1. madde hakkında ise; “Bu geçici madde de, Anayasa değişikliğinin kişiyi özel niteliğini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü geçici madde ile Anayasa’nın genel norm olma özelliği ortadan kaldırılmaktadır (...) Ayrıca belirtmek gerekir ki, daha sonra yapılacak seçimlerde bu düzenlemelerden kapsama girecek herkesin yararlanacak olması da 4774 sayılı yasanın kişiyi özgü çıkarılış amacına ve niteliğine etkili değildir.” saptamasını yaparak 4774 sayılı yasanın kişiyi özgü niteliği itibarıyla hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığını belirtmekteydi.

Cumhurbaşkanı’nın bu kararı hem iktidar hem muhalefet çevrelerinde hayal kırıklığı yarattı. İktidar adına yapılan açıklamalarda, özellikle 76. maddenin daha önceki hükümetler döneminde de değiştirilmesinin amaçlandığı ancak çeşitli nedenlerle bu değişikliklerin yaşama geçirilmediği belirtilerek, yapılan işlemin meşruluğu savunulmaktaydı. Muhalefet lideri Baykal’ın veto kararını eleştirirken kullandığı temel argüman ise; “Anayasa koyucunun subjektif niyeti, amacı sorgulanarak getirilen düzenlemelerin kişisel olup olmadığına karar verilemez.” oldu. AKP çevreleri bu düzenlemelerden bir çok kişinin yararlanacağını belirterek değişikliklerin haklılığını ispatlamaya çalışırken, kamuoyunun yakından tanıdığı ve Erdoğan’la aynı maddeden (TCY.m.312) hüküm giymiş olan iki isim, Akın Birdal ve Murat Bozlak da düzenlemeye ciddi eleştiriler getirerek yapılan değişikliklerin ö-

zellikle Erdoğan'ın durumunu düzeltmek amacıyla hazırlandığını ve veto kararının doğru olduğunu savunuyorlardı.⁴

Bütün bu eleştirilere rağmen Aralık ayının son günlerinde Meclis'te ikinci kez görüşülen Anayasa değişikliği paketi, aynen kabul edilerek Köşk'e gönderildi. Bu arada yaşanan tartışmalardan akılda kalan ilginç bir husus da, veto edilen Anayasa değişikliği paketinin aynen kabul edildiği günlerde Meclis Adalet Komisyonu'nda kabul edilen ve Erdoğan'ın 10 aylık hapis cezasını "yok" sayacak değişiklik olarak bilinen "Basın ve Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelelenmesine Dair Yasada Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"un CHP tarafından, Sezer'in veto gerekçesindeki iddialara da atfen, "Kişiye özel düzenleme yapılıyor" itirazlarıyla eleştirilmesiydi!

Bu aşamadan sonra en çok merak edilen husus Sezer'in, Anayasa'nın 175. maddesi gereğince ikinci kez veto etmeye hakkı olmadığı bu değişikliği halkoyuna sunup sunmayacağıydı. Her ne kadar hükümet çevrelerinden halkoylamasından çekinilmediği yolunda açıklamalar geldiyse de, halkoylamasının hükümete karşı erken bir referanduma dönüşme olasılığı iktidar çevrelerini rahatsız ediyordu. Ayrıca halkoylamasına başvurulması halinde geçecek zaman sebebiyle Erdoğan'ın Siirt ilinde yapılacak seçimlere katılmasının olanaksız hale gelecek olması, iktidarın endişelerini arttıran bir diğer unsurdur.

Ancak iktidarın bu endişeleri, Sezer'in söz konusu Anayasa değişikliğini onaylaması ve Anayasa'yı değiştiren yasanın 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 (3. mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla son buldu. Böylece, 2002 yılının daha ilk günlerinde başlayan Anayasa maratonu, yılın son saatlerinde gerçekleşen değişikliklerle sona erdi.

Yasama

2002 yılının yasama gündemi, geniş ölçüde Türkiye'nin Avrupa Birliği hedefi doğrultusunda yapılan çalışmalarla şekillendi. Bu çalışmalar 2001 yılında yapılan kapsamlı Anayasa değişikliklerinin devamı olarak değerlendirildi ve kamuoyunda "uyum yasaları" olarak bilinen paketler halinde Meclis'e sevk edildi.

Ancak yılın hemen ilk günlerinde tartışılan konu, gündeme gelen tasarıların yasalama sürecini de yakından ilgilendiren içtüzük tartışması oldu. Bilindiği gibi, TBMM'nin kapsamlı yasa önerilerini görüşürken farklı yöntemler uygulamasını mümkün kılan içtüzük değişiklikleri, 57. Hükümet döneminde hem komisyon hem de Genel Kurul'da yaşanan büyük tartışmalardan sonra kabul edilmişti. 30 Ocak 2001 tarihli bileşimde yaşanan kargaşa sırasında DYP Milletvekili Fevzi

⁴ Örneğin Murat Bozlak, açıklamasında Milletvekili Seçimi Yasası'ndaki "toplam 1 yıl veya daha fazla hapis cezasına hüküm giymiş olanlar"ın milletvekili seçilemeyeceği hükmünü anımsatarak, "Ben, Birdal ve Necmettin Erbakan 1 yıl hapis cezası aldık. Ancak Erdoğan 10 ay hapis yattı. O yüzden sadece Anayasa'nın 76. maddesini kaldırdılar. Oysa tüm siyasi yasakların kalkması için Milletvekili Seçimi Yasası'nın da değiştirilmesi gerekiyor." diyordu. (Radikal, 23 Aralık 2002)

Şihanlıoğlu'nun yaşamını yitirmesine de sebep olan söz konusu değişiklikler hakkında açılan iptal davası 2002 yılının ilk günlerinde sonuçlandı. Anayasa Mahkemesi, getirilmiş olan düzenlemelerin önemli bölümünü iptal ederken temel olarak "Söz konusu değişikliklerin muhalefetin haklarını ve milletvekillerinin ifade özgürlüklerini engellediği gerekçesiyle, Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan 'Demokratik Hukuk Devleti' ilkesine aykırı..." olduğu gerekçesine dayandı.⁵ Ayrıca bu kararında Anayasa Mahkemesi, boşluk doğmasını engellemek amacıyla, iptal kararının yürürlüğe girmesini, kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasından başlayarak üç ay erteledi.⁶

Bu kararın doğurduğu tartışmaların ertesinde Türkiye gündemi, 2002 yılının temel tartışma eksenini olan "uyum yasaları"na kilitlendi. Bu paketlerden ilki, Bakanlar Kurulu'nca 15 Ocak 2002'de TBMM Başkanlığı'na sunuldu ve 6 Şubat 2002'de, TBMM Genel Kurulu'nda, önemli tartışmalar ve değişikliklerden sonra kabul edildi.⁷

Söz konusu paket, Türkiye'nin son 20 yılına damgasını vuran terör ortamında şekillenen ve toplumun terör karşısındaki reflekslerinin ifadesi olan bir takım düzenlemeleri kapsamına alıyordu. Bu bağlamda TCY'nin 159. ve 312. maddeleri ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın ünlü 7. ve 8. maddelerinde yenilikler öngören paket, 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa ile 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nda da gözaltı süreleri ve gözaltında uyulacak esaslarla ilgili değişiklikler getiriyordu.

Getirilen değişiklikler arasında, özellikle gözaltı süreleri ve gözaltının tabi olduğu esaslarla ilgili düzenlemeler genel olarak demokratikleşme hedefiyle uyumlu adımlar olarak değerlendirildi. Buna karşın uyum yasa tasarısının TCY'nin 159. ve 312. maddelerini düzenleyen hükümleri kamuoyunda büyük tepkiyle karşılandı. İş dünyasından işçi sendikalarına, siyasi partilerden—MHP hariç—bir çok sivil toplum örgütüne, bilim çevrelerinden gazetecilere kadar herkes tasarıda getirilen düzenlemelerin eskisinden de kötü olduğunu iddia ediyordu. Maddelerin Uyum Komisyonu'nda yapılan görüşmelerinde de şiddetli tartışmalar yaşandı. Bu süreçte özellikle koalisyon ortağı partilerden ANAP ile MHP arasında önemli gerginlikler ortaya çıktı. "Mini demokrasi paketi" olarak adlandırılan tasarının Genel Kurul'daki görüşmeleri sırasında koalisyon ortakları, hükümetin kurulmasından bu yana ilk kez kendi hazırladıkları düzenleme konusunda görüş ayrılığına düştüler ve farklı yönde oy kullandılar.⁸ Özellikle DSP tarafından, TCY'nin 159. ve 312. maddelerine ilişkin olarak verilen önergeler çerçevesinde tasarının ilk şeklinde yer al-

⁵ Anayasa Mahkemesi'nin 31.01.2002 tarihli, E.2001/129, K.2002/24 sayılı kararı için bkz. 18 Haziran 2002 tarih ve 24789 sayılı RG (<http://www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K2002/K2002-24.htm>).

⁶ İptal kararı 18.09.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁷ Birinci uyum yasaları paketi olarak bilinen düzenlemelerin tam metni için bkz. 4744 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", 19 Şubat 2002 tarih ve 24676 sayılı RG.

⁸ <http://www.belgenet.com/yasa/k4744.html>

mayan bir takım özgürlükleri genişletici düzenlemelerin getirilmesi, MHP ile koalisyonun diğer ortakları arasındaki görüş ayrılıklarının iyice belirginleşmesine yol açtı.

Bütün bu tartışmalardan sonra, önergelerin kabul edilmesiyle TCY'nin 159. maddesindeki değişiklikten kısmen vazgeçilerek devlete ve kurumlarına hakaret suçunun kapsamının genişletilmesi önlendi. Devlet ve kurumlarına hakaret suçunun cezasının üst sınırı 6 yıldan 3 yıla indirildi. Bu maddedeki para cezaları da kaldırıldı. TCY'nin 312. maddesinde en çok eleştirilen "olasılık" kelimesi DSP'nin önergesiyle "tehlike", "kişiler" tanımı "halk" olarak değiştirildi. Böylece, şiddetle eleştirilen ve TCY'nin 312. maddesini bir tür "tehlike suçu"na dönüştürerek kapsamını daha da genişletecek olan düzenlemenin yasallaşması önlendi. Ancak ilginçtir ki, birinci uyum yasaları paketinden akıllarda kalan da, yeni düzenlemelerin getirdiği olumlu etkilerinden çok, anti-demokratik eğilimler ekseninde yaşanan tartışmalar oldu.

İkinci uyum yasaları paketi, daha çok Avrupa Birliği'ne sunulan Ulusal Program'ın kısa vadeli taahhütlerinin yerine getirilmesi bağlamında gündeme geldi. Mart ayı başlarında ortaya atılan pakette toplam 17 yasanın 64 maddesinde değişiklik yapılması amaçlanıyordu. Ancak 26 Mart 2002'de TBMM Genel Kurulu'nda iki noktada değiştirilerek kabul edilen ve 9 Nisan 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren paket, 8 yasada toplam 11 değişiklik getirdi.⁹

İkinci paket, daha çok sivil özgürlükler ve örgütlenme hakkının önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik içeriğiyle dikkat çekiyordu. Bu bağlamda dernek kurma yaşı 18'e indirilirken, dernek, sendika ve meslek kuruluşlarının amaçları dışında da toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilecekleri kabul edildi. Ayrıca bu çeşit toplantıları düzenleme yaşı da 21'den 18'e indirildi. Bu iyileştirmelere rağmen, mülki amirlerin "Milli güvenlik, kamu düzeni, suçun işlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak..." gibi sebeplerle toplantı ve gösteri yürüyüşleri üzerinde geniş tasarruf hakkı verilmesi, düzenlemenin eleştirilen yanı oldu. Ayrıca, Anayasa'da 2001 yılında yapılan değişikliğe paralel olarak, SPY'nin 101. ve 102. maddelerine "devlet yardımından yoksun bırakma" ve 103. maddesine de "odak olma" ile ilgili düzenlemeler getirildi. Bu çerçevede son olarak, Basın Yasası'nda yer alan "yasaklanmış dil" kavramı kaldırıldı. Suç işleyen basın kuruluşlarının kapatılma süresinin üst sınırı da 30 günden 15 güne indirilerek, basılı eserlerin toplatılması, basım makineleri ve aletlerine el konulması mahkeme kararına bağlandı.

Söz konusu paketle, yukarıda değinilen çerçevenin dışında bir takım düzenlemeler de getirildi. İlk olarak ilçe yönetiminde kaymakamlığa, yalnızca mülki idare sınıfından olanların vekalet edebileceği kararlaştırıldı. Kısa süreler için bile olsa Kaymakamlığa Jandarma Komutanı'nın vekalet etmesinin engellenmesi şeklinde okunan bu değişikliğin gündeme gelmesinde, özellikle "Beyaz Enerji" operasyonu sonrasında koalisyon ortaklarından ANAP'ın tepkisini çeken Jandarma'nın görev

⁹ İkinci uyum yasaları paketi olarak bilinen düzenlemenin tam metni için bkz. 4748 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", 09 Nisan 2002 tarih ve 24712 sayılı RG.

alanının sınırlanması düşüncesinin etkili olduğu ileri sürüldü. Buna ek olarak tasarıda, Jandarma'nın görev alanının "Büyükşehir, İl, İlçe, Belde belediye teşkilatı sınırları dışında, polis teşkilatı olmayan yerler..." olarak açıkça sınırlanması hususu da yer almasına rağmen, bu değişiklik yasalaşan metinde yer almadı.

Dikkat çeken bir diğer düzenleme ise, 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'nın 13. maddesine yapılan eklemeye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları uyarınca işkence sonucu tazminat ödenmesi durumunda, devletin işkenceyi yapan memurlara rücu hakkının getirilmesi oldu. Elbette ki bu düzenlemenin önemi, devletin uğradığı mali kayıpların karşılanmasından ziyade, işkencenin önlenmesi çerçevesinde caydırıcılık fonksiyonu olmasından kaynaklanıyordu. Son olarak, 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Yasa'nın 16. maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırıldı. Böylece sanık ve müdafinin görüşmelerini kısıtlayan bir düzenleme daha mevzuattan çıkarılmış oldu.

Başbakan Bülent Ecevit'in yıl ortalarında ortaya çıkan rahatsızlığı Türkiye'nin gündemini ciddi ölçüde meşgul etse de, uyum yasaları çalışmaları öneminden hiçbir şey kaybetmedi. Mayıs ayı sonlarında, Ecevit'in Başkent Hastanesi'nde tedavisinin devam ettiği günlerde bile liderlerin hastanede yaptıkları toplantıların başlıca gündem konusu yine uyum yasalarının geleceğiydi. Bu dönemde AB meselesi ve uyum yasaları konusu, koalisyonun geleceğiyle ilgili olarak yapılan spekülasyonlara karşı, hükümetin devamının bir simgesi haline dönüştü. Ancak hükümet çevrelerindeki bu kritik algılamaya rağmen, özellikle idam cezası ve anadilde eğitim hakkı tartışmalarında uzlaşma sağlanamaması, kriz başlıkları olarak gündeme damgasını vurdu. Bu hususlarda bir anlaşma sağlanamaması üzerine Meclis, İçtüzük gereği Temmuz ayı başında tatile girdi ve böylece üçüncü uyum yasaları paketinin aynı yasama yılı içinde çıkması hedefine ulaşamadı.

Yaklaşık bir aylık aradan sonra, ANAP ve SP'nin "AB Yasaları"nı görüşmek üzere TBMM'yi olağanüstü toplantıya çağırmasıyla birlikte gündem tekrar uyum yasalarına kilitlendi. Bu dönemde DSP'den kopmalarla oluşan Yeni Türkiye Partisi'nin varlığı, uyum yasaları üzerindeki partiler arası uzlaşma denkleminde bir aktör daha ekledi. Buna rağmen, YTP'nin AB konusundaki olumlu tavrının netliği, bu gelişmenin ekstra bir zorluk olarak algılanmasını engelledi.

30 Temmuz'da dört ayrı Komisyon'da birden görüşülmeye başlanan pakette MHP'nin sert itirazlarına rağmen bir çok madde aynen kabul edildi. Bunlar arasında Milli Eğitim Komisyonu'nda görüşülen, anadil dışındaki yayın ve öğrenimin önündeki engelleri kaldıran maddelerle Anayasa Komisyonu'nda tartışmaya açılan ve idam cezasını yalnızca savaş ve çok yakın savaş tehdidi halleriyle sınırlayan madde de vardı. Adalet Komisyonu'nda son şekli verilen paket, 1-2 Ağustos tarihlerinde TBMM Genel Kurulu'nun Olağanüstü Toplantısı'nda görüşüldü ve 3 Ağustos 2002 sabahının erken saatlerinde kabul edildi.¹⁰

¹⁰ Üçüncü uyum yasaları paketi olarak bilinen düzenlemenin tam metni için bkz. 4771 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", 9 Ağustos 2002 tarih ve 24841 sayılı RG.

O güne kadar yasalaşan üç uyum paketinin en geniş kapsamlısı olan pakette göze çarpan düzenlemelerin başında idam cezası ile ilgili olarak getirilen kısıtlamalar yer alıyordu. Madde, yukarıda da belirtildiği gibi, savaş ve çok yakın savaş tehdidi hâllerinde işlenmiş suçlar için öngörülen idam cezaları hariç olmak üzere, 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Yasası (TCY), 7.1.1932 tarihli ve 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Yasa ile 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Yasası'nda yer alan idam cezalarını müebbet ağır hapis cezasına dönüştürmekteydi.

Yine Ceza Yasası'na ilişkin olarak, 1. uyum paketinde de ele alınan TCY.m.159'a bir fıkra daha eklenerek "...tahkir ve tezyif kasdı olmaksızın, sadece eleştirmek maksadıyla yapılan yazılı, sözlü veya görüntülü düşünce açıklamaları..."nın cezaı gerektirmeyeceği belirtildi. Ayrıca AB'nin, sınırlarında gerçekleşen insan kaçakçılığı konusunda giderek artan hassasiyetine paralel olarak, "Göçmen Kaçakçılığı" suçu tanımlanarak yasaya konuldu ve ağır yaptırımlar getirildi. Son olarak, zorla çalıştırılma, organ kaçakçılığına alet edilme gibi kişinin maddi ve manevi bütünlüğünü zedeleyen ama yasal boşluklar nedeniyle etkin şekilde cezalandırılmayan fiiller için de açık yaptırımlar öngörüldü.

Daha önceki paketlerde ele alınan konular arasında yer alan 'Dernekler'in hareket alanları, Türkiye'de kurulmuş derneklerin yurt dışındaki faaliyetleriyle yurt dışında kurulmuş derneklerin Türkiye'deki faaliyetlerinin daha serbest hale getirilmesiyle artırıldı. Her ne kadar söz konusu düzenlemeler uzun süren bir prosedüre bağlı izinlere tabi kılındıysa da genel çerçevesi itibarıyla bu yenilikler, örgütlenme özgürlüklerinin kapsamını genişleten adımlar olarak kabul edildi.

Yine örgütlenme özgürlüklerine ilişkin olarak, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'nın değiştirilen hükümleriyle yabancılara, Bakanlar Kurulu'nun izniyle toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme hakkı tanındı ve mülki amire önceden yapılacak bir bildirimle, düzenlenen toplantıda topluluğa hitap etmelerine, afiş, pankart vb. taşımalarına da imkân sağlandı.

Bu dönemde çok tartışılan konulardan birisi de Türkiye'deki cemaat vakıflarının durumu oldu. Cemaat vakıflarının Bakanlar Kurulu'nun izniyle taşınmaz mal edinebilmelerine ve taşınmaz malları üzerinde tasarrufta bulunabilmelerine imkân sağlanarak, Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne süren temel hassasiyetlerle de kesişme noktaları bulunan bu mesele, en sonunda makul görülebilecek bir çözüme bağlandı. Ayrıca, her ne surette olursa olsun bu vakıfların tasarrufları altında bulunan ve aidiyetleri bir takım resmi belgelerle kanıtlanan taşınmaz malların, ilgili yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde yapılacak başvurular neticesinde vakıf adına tesciline de imkân sağlandı.

Paketin en çok tartışılan düzenlemeleri arasındaysa, şüphesiz "yeniden yargılanma hakkı" ve "farklı dillerde yayın yapılması" geliyordu.

18.6.1927 tarih ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasası'nın 445. maddesinden sonra gelmek üzere eklenen 445/A maddesi ile 4.4.1929 tarih ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nın 327. maddesinden sonra gelmek

üzere eklenen 327/a maddeleriyle, “Kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş olan bir kararın, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiği...”nin saptanmasının, belli koşullar altında bir yargılamanın iadesi sebebi sayılmasına olanak sağlandı. Ancak bu düzenleme, hem içerdiği teknik sorunlar, hem de idari yargı kolundaki mahkemelerce verilmiş kararları kapsamaması yönüyle eleştirildi.

Paket kapsamında ayrıca 13.4.1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Yasa’nın 4. maddesinin birinci fıkrasına eklenen hükümle “Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de...” yayın yapılabilmesine olanak sağlandı. Bu düzenlemeyle, yerel dillerde yayın hakkı yalnızca TRT’nin tekeline bırakılmayıp, özel yayın kuruluşlarının da bu yönde yayın yapabilmesinin yolu açıldı. Düzenlemeyle söz konusu yayınların denetiminin de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun çıkaracağı yönetmeliklerle düzenlenmesi kararlaştırıldı.

“Türk Vatandaşları’nın günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçeler” formülünün karşımıza çıktığı ikinci düzenleme alanı ise, bu dil ve lehçelerde yapılacak öğrenim konusu oldu. Yıl boyunca önemli tartışmalara konu olan düzenleme, MHP ile koalisyonun diğer ortakları arasındaki temel kırılma noktalarından da biriydi. Bütün tartışmalara rağmen pakette, söz konusu dil ve lehçelerde yapılacak yayınlara ek olarak, bunların öğretilmesi amacıyla 8.6.1965 tarihli ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası hükümlerine tâbi olmak üzere özel kurslar açılabileceği hükme bağlandı. Bu kursların çalışma düzenleri ve denetimlerinin tabi olacağı esasların ise Milli Eğitim Bakanlığı’nca çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenmesi esası kabul edildi.

Yukarıda sayılanlara ek olarak, Polis Vazife ve Salahiyet Yasası’nda da bir takım değişiklikler getiren paketle birlikte Türkiye, seçim tartışmalarının hakim olduğu bir döneme girdi. Böylece 57. Hükümet zamanında yasalaşan bu üç paketten sonra AB’ye uyum çalışmaları, 3 Kasım 2002 tarihindeki seçimlerden sonra toplanacak yeni Meclis’i beklemeye başladı.

Yeni hükümet, öncelikli gündeminin AB olduğunu ilan etti ve uyum yasaları maratonuna çok hızlı bir şekilde başladı. İktidarının ilk günlerinde AKP Hükümeti, muhalefetin de desteğini alarak geniş kapsamlı bir paket hazırlığına girişti. Pakette bir çok alanda yeni düzenlemeler öngörülmekle birlikte, daha önceki paketlerde getirilmiş olan bazı değişikliklerin de gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi amaçlanıyordu. Örneğin vakıfların mal edinebilmelerine, derneklerin Türkçe yazışma zorunluluklarının daraltılmasına ve yeniden yargılanma hakkının kapsamının genişletilmesine dair getirilen öneriler, bu kapsamda ilk göze çarpan düzenlemelerdi.

Ancak pakette yer alan bazı öneriler, daha ilk anda ciddi eleştirilere maruz kaldı. AİHM kararları doğrultusunda getirilen yeniden yargılanma hakkının yürürlüğüne ilişkin zaman sınırının kaldırılmasını ve “ihlalin tazminatla giderilemeyecek sonuçlar doğurduğunun anlaşılmaması...” koşulunun çıkarılmasını öneren AKP, mu-

halefetten umduğu desteği bulamadı. Yine üniversitelerdeki öğrenci affının türban, YÖK protestoları ve Kürtçe eğitim istemleri gibi sebepler arasında fark gözetmek-sizin her türlü disiplin cezasının affını öngörmesi, üniversite çevrelerinde ve ka-muoyunda tepkiyle karşılandı. Son olarak, pakette yer alan ilgi çekici düzenleme-lerden biri olan işkence ve kötü muamele suçlarında dava zamanasımının tamamen kaldırılması da, Adalet Bakanlığı'nın 'teknik nedenlerle' karşı çıktığı bir girişim oldu.

Tartışmalar ilerledikçe pakette bazı değişiklikler yapılması gündeme geldi. Örneğin, işkence ve kötü muamele suçlarında zamanasımının kaldırılmasından vazgeçme eğilimi güçlenirken, bunun yerine bu maddelerden verilecek cezaların paraya çevrilememesi ve ertelenememesi önerisi öne çıktı. Yine başlangıçta yalnızca AİHM'nin verdiği ihlal kararlarıyla ilgililerin sabıka kayıtlarının silinmesi kapsamında gündeme gelen Adli Sicil Yasası da daha geniş bir kapsamda ele alınmaya başlandı. Buna göre, AİHM kararları sonucunda sabıka kayıtlarının silinmesi önerisinden tamamen vazgeçilirken, dikkatler "yüz kızartıcı suç" kategorisi üzerinde toplandı. Bu kavramın hukuki olmadığı, kişiye, zamana ve topluma göre değişebilen içerik taşıdığı iddiasıyla "yüz kızartıcı suçlar" tanımının tamamen ortadan kaldırılması ve bu suçların da diğer suçlarla eşit değerlendirilmesi önerildi. Bununla bağlantılı olarak, bu suçlardan doğan sabıkaların ömür boyu geçerli olması uygulamasından da vazgeçilmesi ve 10 yıl sonunda bu suçlardan doğan sabıka kayıtlarının da mecburen silinmesi gerektiği ifade edildi. Recep Tayyip Erdoğan'ın durumunun da etkisiyle siyasi suçlular için de iyileştirici düzenlemeler önerildi. Adli Sicil Yasası'nın, başta TCY.m.312 olmak üzere, seçilmeye engel suçlarla ilgili sabıka kayıtlarının milletvekili seçimlerinde kullanılmak üzere ömür boyu arşivlerde tutulacağını öngören 9. maddesinin kaldırılması bu kapsamda getirilen bir düzenlemeydi. Böylece Anayasa'nın 76. maddesinde sayılan suçlardan mahkum olanların, memnu haklarının iadesine karar verildikten sonra ömür boyu siyasi yasaklı olmalarının önlenmesi amaçlanıyordu. Ayrıca son dakikada eklenen bir değişiklikle, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne de uygun olarak 18 yaşından küçüklerin sabıkalarıyla ilgili olarak hafifletici hükümler getirildi.

Kabaca özetlenen bu tartışmalardan sonra paket 3 Aralık 2002 tarihinde Meclis'e sevk edildi. 16 yasada toplam 31 değişiklik öngören tasarı, 12 Aralık'ta Kopenhag'ta yapılacak AB zirvesinin de etkisiyle komisyondan büyük bir hızla geçti. Ancak bu görüşme hızına rağmen komisyondan bir takım değişiklikler de yapıldı. Bunların başında, çıkarılması önerilen "yüz kızartıcı suçlar" kategorisinin tekrar tasarı metnine alınması vardı. Bunun dışında, haber kaynağını açıklamama hakkı mevkute sahiplerine ek olarak sorumlu müdürler ve yazı sahiplerini de kapsayacak şekilde genişletilirken, vakıfların mal edinmeleri konusunda aranan "İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının uygun görüşü" maddeden çıkarıldı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, bu konuda tek yetkili makam olarak bırakıldı. Bu tarihlerde yaşanan bir diğer ilginç gelişme de, tasarıdan daha ilk aşamada çıkarılan yeniden yargılanma ve üniversite disiplin affı konularının "ikinci paket" adı altında ayrı bir tasarı olarak Meclis Başkanlığı'na sunulması oldu.

Bütün bu aşamaların tamamlanmasıyla, "Dördüncü uyum yasaları paketi tasarısı" en sonunda TBMM Genel Kurulu'nun önüne geldi. Ancak bu sırada yapılmakta olan Anayasa değişikliği çalışmalarının ikinci tur görüşmelerinin henüz tamamlanmaması ve paketteki bazı maddelerin, yapılmakta olan Anayasa değişiklikleriyle ilişkili görülmesi, paketin görüşülmesinin ertelenmesine yol açtı. Anayasa değişikliği çalışmalarının tamamlanmasıyla görüşülmeye başlanan tasarı, TBMM Genel Kurulu'nun 2 Ocak 2003 tarihli 17. Birleşiminde kabul edildi.¹¹

Bir çok konuda düzenlemeler içeren tasarının Anayasa Hukuku açısından en öne çıkan yönleri ise, şüphesiz SPY ve seçimler hakkında getirdiği yeniliklerdi.

Bu çerçevede, 2001 yılı sonunda gerçekleştirilen Anayasa değişikliklerine paralel olarak, SPY'nin 98. maddesine siyasi partilerin kapatılması davalarında kapatılma kararı verilebilmesi için beşte üç oy çokluğunun şart olduğu eklendi. Yine SPY'nin 102. maddesinde yapılan değişiklikle, Anayasa Mahkemesi'nin vereceği ihtar kararlarına uymama, parti kapatma nedeni olmaktan çıkartılarak bu eksikliğin yaptırımını devlet yardımından yoksun bırakılma olarak belirlendi. Buna bağlı olarak da, ihtar kararının gereğini yerine getirmeyerek partiyi devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakan sorumlular ile devlet yardımından faydalanmayan siyasi partilerin sorumluları hakkında üç aydan altı aya kadar hafif hapis cezası verilebileceği öngörüldü. Son olarak, yasanın 102. maddesine yapılan eklemeye siyasi partilerin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın maddenin ilk fıkrasında belirtilen istemlerine karşı Anayasa Mahkemesi'ne itiraz edebilmesine olanak sağlandı.

Diğer bir dikkat çekici düzenleme de, Anayasa'nın 78. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak, Milletvekili Seçimi Yasası'na yapılan eklemeye, "...bir ilin veya seçim çevresinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üyesinin kalmaması halinde.... o seçim çevresinde ara seçim yapılır." hükmünün getirilmesi oldu. Söz konusu değişiklik, "Anayasa" ve "Seçimler" başlığı altında ayrıntılı olarak incelendiğinden burada ayrıntılarına girmeksizin bir önemli sakıncasına dikkat çekmekle yetiniyoruz: Anayasa'nın 80. maddesindeki "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler." hükmüne rağmen getirilen bu düzenleme, bizce Anayasa'nın ruhuyla ve 'milletin temsili' konusunda benimsediği milli egemenlik ilkesiyle açıkça çelişmektedir. Yine "Seçimler" kısmında ayrıntılı olarak incelendiği üzere, Milletvekili Seçimi Yasası'nın 39. maddesine eklenen ve erken seçimin tarihini "Bu ilandan sonra gelen doksanıncı günü takip eden..." olarak değiştiren madde de, kamuoyunda Recep Tayyip Erdoğan'a atfen "kişiye özel düzenlemeler yapıldığı..." gerekçeyle ciddi eleştirilere maruz kaldı.

Sonuç olarak dördüncü uyum paketi bir çok alanda getirdiği yeniliklere rağmen, AB'ye uyum sorunuyla pek de ilgisi olmayan, AKP'nin liderinin geleceğinin belirlenmesi sorunuyla ilgili tartışmaların gölgesinde yasalaştı.

¹¹ Dördüncü uyum yasaları paketi olarak bilinen düzenlemenin tam metni için bkz. 4778 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", 11 Ocak 2003 tarih ve 24990 sayılı RG.

2003 Ocak ayının hemen sonlarında Türkiye, tüm dünyayla birlikte Irak Savaşı gündemine kitlenmiş durumdaydı. Bu dönemde Türkiye-AB ilişkileri de mevzuat ve uyum sorunlarından ziyade, muhtemel Irak savaşı ve Türkiye'nin Kuzey Irak'la ilgili tutumu üzerinde yoğunlaşıyordu. Bu süreçte ortaya atılan beşinci uyum yasaları paketinin de çok geniş kapsamlı olması beklenemezdi; nitekim tasarının içeriği açıklandığında, 5 yasanın toplam 6 maddesinde değişiklikler yapılmasını amaçladığı görüldü. Bu önerilerin tamamı daha önce getirilen düzenlemeler üzerindeki rötüşlerden ve yine daha önce ele alınıp, dördüncü paket kapsamından çıkarılan bir düzenlemeden (öğrenci affı) oluşuyordu.

Bu küçük paket de komisyonlarda değişikliğe uğrayarak yasalaştı. Bu aşamada getirilen en önemli değişiklik, Yükseköğretim Yasası'na eklenmesi öngörülen geçici madde ile "2000 yılı sonundan yasanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar yükseköğretim kurumlarına kayıtlı öğrencilerin aldıkları disiplin cezaları bütün sonuçları ile kaldırılmasını ve sicil dosyalarındaki cezai kayıtların öğrencilerin başvuruları gerekmezsin dosyalarından çıkarılmasını" öngören değişikliğin, kamuoyundan ve üniversite çevrelerinden gelen eleştiriler sonucunda paketten çıkarılması oldu.

Yasalaşan paketle, yargılamanın iadesi yolunun kullanımının daha da kolaylaştırılması amacıyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasası ve Ceza Usulü Muhakemeleri Yasası'na bir takım eklemeler yapıldı. Yine daha önce ele alınan konulardan bir olan Dernekler Yasası'na yapılan eklemelerle, yabancı dernek ve kuruluşlarla izin almadan ilişki kurulması, yönetim kurulu kararı olmadan bildiri yayınlanması, bildiri yayınlamak için izin alınmaması, yasal denetime yardımcı olunmaması ve derneklerin edindikleri malların bildiriminin yapılmaması durumunda verilen "Üç aydan altı aya kadar hapis cezası", "Bir milyar liradan üç milyar liraya kadar ağır para cezası" olarak değiştirildi.¹²

Böylece, 2002 yılının yasama gündemine damgasını vuran "uyum yasaları" çalışmaları, 2003'ün ilk günlerine kadar aralıklarla da olsa sürdü. Buraya kadar tartışılanlar ışığında, Türkiye'nin AB ile bütünleşme hedefi canlı kaldığı ölçüde, 2003 yılında da benzer içerikteki paketlerin, Meclis'in ve kamuoyunun tartışma gündeminde yer alacağı tahmin etmenin güç olmadığını söyleyebiliriz.

Son olarak, uyum yasaları bağlamında, yasaların kağıt üzerinde yasalaşmasının yeterli olmayıp yasaları uygulayacak olanlar sayesinde hayata geçirilebileceğini doğrulayan bir örnek üzerinde durmak istiyoruz. Bu örnek olayda, Yargıtay 9. Hukuk Dairesi bir davada, 2001'de yapılan Anayasa değişikliğini doğrudan uygulayan yargıcın kararını oybirliğiyle bozdu. Dava Mahkemesi, Anayasa'nın 2001 yılında değiştirilen 51. maddesinde artık sendika organlarına seçilmek için aranan 10 yıllık zorunlu çalışma şartının bulunmadığını, böylece Sendikalar Yasası'nın 14'üncü maddesindeki 10 yıllık fiilen çalışma şartının da yürürlükten kalktığını savundu. Dava Mahkemesi uyum yasasının henüz çıkarılmadığını, ancak çıkarılacak yasanın Anayasa'ya aykırı olamayacağına dikkat çekerek 10 yıllık fiilen çalışma şartının

¹² Beşinci uyum yasaları paketi olarak bilinen düzenlemenin tam metni için bkz. 4793 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", 04 Şubat 2003 tarih ve 25014 sayılı RG.

zorunlu organlara seçilen kişilerde aranmayacağı sonucuna varmıştı. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi ise, şu gerekçeyle Dava Mahkemesinin kararını bozdu: "Her ne kadar Anayasa'nın 51' inci maddesi 3.10.2001 tarihinde 4709 sayılı yasayla değiştirilmiş ise de, davada anılan değişiklik maddesinde sendika kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak usullerin kanunla düzenleneceği açıklanmıştır. Sendikalar Yasası'nın 14. maddesindeki en az 10 yıl bilfiil çalışma koşulu yasama organınca kaldırılmadıkça yürürlüktedir. Dolayısıyla yürürlükteki yasa hükmünün mahkemelerce uygulanması gerekir. Bu yüzden davanın kabulü yerine reddi hatalıdır, bozmayı gerektirmiştir."¹³

Yasama çalışmaları dışında ise, TBMM'yi ve kamuoyunu en fazla meşgul eden konuların başında yine dokunulmazlıklar meselesi ile Meclis içi denetim yollarının etkinliği tartışması yer aldı.

Dokunulmazlıklar konusunda 2002 yılının hemen başında yaşanan ilginç bir gelişme, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu eski Başkanı DSP Milletvekili Sema Pişkinsüt'ten sonra, işkence mağdurlarının isimlerini Savcılığa bildirmedigi gerekçesiyle Komisyon'un yeni Başkanı MHP Milletvekili Hüseyin Akgül hakkında da soruşturmayı engellediği için dokunulmazlığının kaldırılması iste miyle fezleke hazırlanması oldu.

Şubat ayı başlarındaysa Susurluk skandalının ardından dokunulmazlıkları halen kaldırılmamış olan iki milletvekili, Mehmet Ağar ve Sedat Edip Bucak hakkındaki dosyaların Genel Kurul'da öncelikle görüşülmesi talebi tartışma yarattı. Olayın unutturulması yönündeki tüm çabalara rağmen Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi üyelerinin çabalarıyla su yüzüne çıkarılan tartışma, siyasi gündemin başka konulara kaydırılması sonucunda 57. Hükümet'in gündeminden çıkarak bir kez daha sonuçsuz kaldı.

Kasım ayı başındaki seçimlerden sonra iktidara gelen AKP de, seçim çalışmalarında bu konuyu defalarca vurgulamış olmasına rağmen benzer bir tutum içine girdi. AKP lideri Erdoğan, seçimden hemen sonra katıldığı çeşitli toplantılarda milletvekili dokunulmazlıklarının, gündemlerindeki acil konulardan olmadığını söylüyordu.¹⁴ Erdoğan'ın bu açıklamaları muhalefet çevrelerinden gelen sert eleştirilerle karşılaştı. Meclis'teki güvenoyu görüşmelerinde de gündeme gelen eleştiriler sonucunda Başbakan Abdullah Gül, dokunulmazlıkların kaldırılmasına önem verdiklerini, ancak bu konuyu yalnızca milletvekili dokunulmazlıklarıyla sınırlı olarak değil, tüm kamu görevlilerini kapsayan bir çerçevede ele almayı hedeflediklerini açıkladı. Bu kapsamda Aralık ayı başlarında hükümetin yaklaşık 5 milyon kişiyi kapsayacağı söylenen kapsamlı bir dokunulmazlık paketi hazırlığı içinde olduğu açıklansa da, 2002 yılı bu yönde atılan herhangi bir somut adım olmaksızın tamamlandı.

¹³ Radikal, 19 Eylül 2002.

¹⁴ Örneğin, 24 Kasım 2002'de CNN Türk'te yayınlanan "Cafe Siyaset" programında Murat Yetkin ve Mete Belovacıklı'nın sorularını yanıtlayan Erdoğan, "milletvekili dokunulmazlıklarının ilk yıl gündemlerinde olmadığını" belirtiyordu.

2002 yılı boyunca Meclis iç denetim yollarının işleyişi de, TBMM'nin bu konudaki kötü karnesinin bir tekrarından ibaret oldu. Kamuoyunda işlevselliği ve etkinliği konusunda ciddi şüpheler bulunan araştırma ve soruşturma komisyonları, gerek çalışmaları gerekse hazırladığı raporlar vesilesiyle, sıklıkla tarafsız olmadığı ve siyasi kaygılarla hareket ettiği eleştirilerine maruz kaldı. Meclis içi denetim yollarının partiler tarafından da daha çok siyasi mücadelenin bir parçası olarak görülmesi, bu kurumların gereken ciddiyetten uzak kalmalarına ve çalışmalarının hukuki olmaktan ziyade siyasi platformda değerlendirilmesine yol açtı.

Yürütme

Toplum hayatının kabarık sorunları ile Türkiye'nin geçirdiği önemli dönüşüm süreçlerinin uygulama yükünü birlikte üstlenen Yürütme, 2002 yılında da ilginç tartışmalara sahne oldu. Bu tartışmaların bir kısmı, özellikle 57. Hükümet döneminde siyasi gücün parçalı dağılımının yarattığı belirsizliğin ve güç dengelerindeki değişkenliğin sonucu olarak yaşanırken, bir kısmı da Anayasal sistemimizin, yürütme organının kanatları arasında öngördüğü güç ve yetki paylaşımından kaynaklandı.

Gerek 57. Hükümet, gerekse yıl sonlarında iktidara gelen 58. Hükümet döneminde, 1980'ler sonrası Türk siyasetinin vazgeçilmez tartışma konusu olan Cumhurbaşkanlığı'nın yetkileri sorunu sıkça gündeme taşındı. Bu kapsamda yıl içinde öne çıkan iki başlık ise Cumhurbaşkanlığı'nın atama yetkileri ile veto yetkisi oldu.

Cumhurbaşkanlığı'nın atama yetkileri kapsamında öncelikle belirtilmesi gereken husus, bu kavramla yalnızca Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanlığı'nın doğrudan doğruya yaptığı atamaların kastedilmediğidir. Bu tip yetkilerin de kapsam açısından eleştirildiği bilinmekteyse de asıl tartışmalar, "üçlü kararname" olarak bilinen ve ilgili Bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanlığı'nca imzalanan atamalar hakkında yaşandı. Bu noktada Cumhurbaşkanlığı'nın hassasiyetleri, özellikle üst kadrolara yapılan partizanca atamaların engellenmesi yönünde oldu.

Cumhurbaşkanlığı'nın atamalar konusundaki bu tavrı, devlet kadrolarının kariyer ve liyakat ilkelerine uygun olarak doldurulmadığına dair yaygın bir inancı paylaşan kamuoyunda da genellikle olumlu karşılanıyordu. Ancak bu tutumdan rahatsız olan 57. Hükümet, Nisan ayı başlarında Cumhurbaşkanlığı Sezer'in bürokrat atama yetkilerini kısıtlayan ve Anayasa'da belirtilen atama yetkilerine ek olarak yalnızca müsteşar, vali, büyükelçi gibi bir takım üst makamlara yapılacak atamalarda Cumhurbaşkanlığı'nın imzasını şart koşan bir düzenlemeyi gündeme getirdi.¹⁵ Öneri, "Cumhurbaşkanlığı Makamı'nı gereksiz biçimde meşgul etmemek ve kamu hizmetindeki gecikmeleri önlemek..." gerekçesiyle savunuluyordu. Cumhurbaşkanlığı

¹⁵ Bu düzenlemenin, esas olarak Başbakan Bülent Ecevit'in üzerindeki imza yükünü azaltmak amacıyla hazırlandığı belirtilmekteydi. Ama sonuçta öneri, kapsam itibarıyla Cumhurbaşkanlığı'nın imza yetkilerini de daralttığından, bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı ile olan ilişkisi bağlamında ele almayı uygun gördük.

nı'nın izinli ve özürlü bakanlara vekillik konusundaki onay yetkisini de kaldıran öneri kapsamında bir de "Atama ve Yükselme Değerlendirme Kurulu" kurulması planlanıyordu. Muhalefetin Cumhurbaşkanı'na aba altından sopa gösterildiği yönündeki eleştirileriyle karşılaşan tasarı, daha sonra Meclis Genel Kurulu'na getirilemeden gündemden çıktı.

58. Hükümet döneminde de gündemden düşmeyen bu tartışma kapsamında, Cumhurbaşkanı'nın hassasiyetlerine ilişkin olarak akılda kalan bir örnek de, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü ve Mali Suçlar Araştırma Komisyonu üyelerine yapılan atamaları imzalamayıp geri çeviren Sezer'in atama kararnamelelerindeki usul ve yazım hatalarına da dikkat çekmesi ve Başbakanlığın bu uyarı üzerine ilgili bakanlıklara genelge göndermek zorunda kalmasıydı!¹⁶

Cumhurbaşkanı'nın yetkileri kapsamında atamalar konusu dışında gündemi en fazla meşgul eden tartışma, şüphesiz veto yetkisi oldu. Yılın hemen başında bu tartışmayı alevlendiren konu, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında hayata geçirilen istikrar programı çerçevesinde önem taşıyan "Bankacılık Yasası"nın 3 maddesinin Sezer tarafından veto edilmesi idi. Kamu bankaları personelinin sözleşmeli statüye geçirilmesini, üst kurulların hesaplarının Sayıştay denetiminden çıkarılmasını ve kamu bankaları yöneticilerinin, özel sektörün kredi borçlarının yeniden yapılandırılması konusunda özel banka yöneticileriyle aynı statüde değerlendirilmesini öngören maddeleri veto eden Sezer'e karşı hükümet, yasa'yı Meclis'ten aynen geçirerek Köşk'e iade kararı aldı. Yaşanan sert tartışmalardan sonra 31 Ocak'ta Sezer'e ikinci kez sunulan yasa, 1 gün sonra Sezer tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi.¹⁷ Böylece 2002 yılının bu ilk veto krizi, biraz da IMF ile yapılacak ve Türkiye'ye yüklü miktarda kredi verilmesini öngören anlaşma tarihinin baskısıyla atlatılmış oldu.

Büyük tartışmalarla kabul edilmiş olan RTÜK Yasası'nın bazı maddelerinin veto edilmesi ve Meclis'in bunları aynen kabulü sonrasında Sezer'in Anayasa Mahkemesi'ne başvurması konuyu gündemde tuttuysa da, asıl tartışma bir başka vesileyle ortaya çıktı.

Bu tartışma, bir dönemin üzerinde en fazla konuşulan konusu olan "Af Yasası" ile ilgiliydi. 21.12.2000 tarih ve 4616 sayılı "23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartla Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun"un bazı maddeleri, bir çok yerel mahkemeden gelen başvurular neticesinde Anayasa Mahkemesi'nce 18.07.2001 tarihinde iptal edilmiş¹⁸ ve karar 27 Ekim

¹⁶ Radikal, 23 Aralık 2002.

¹⁷ Burada küçük bir parantez açıp, 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın normal yasalar açısından teknik anlamda bir "onay" yetkisinin bulunup bulunmadığının tartışmalı bir konu olduğunu belirtelim. Ağırlıklı olarak doktrinde kabul edilen görüşe göre, onay yetkisi, bir işlemin kurucu unsurlarından, dolayısıyla bizim sistemimize Cumhurbaşkanı'nın yasaları imzalaması bir "ısdar" (promulgation) işlemidir.

¹⁸ E.2001/4, K.2001332, K.T.18.07.2001.

2001 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştı.¹⁹ Söz konusu kararla Anayasa Mahkemesi TBMM’ye, hukuki boşluk doğmasını engellemek amacıyla iptal edilen maddelerin yerine yeni düzenlemeler yapması için 6 ay süre tanıdı. Bütün bunlar olurken, 2001 değişiklikleri olarak bilinen kapsamlı Anayasa değişikliği paketi TBMM’den geçmiş ve bu değişiklikler kapsamında Anayasa’nın 87. maddesine eklenen bir fıkra ile, bundan sonra çıkarılacak af yasalarında TBMM üyelerinin en az 5’te 3 çoğunluğunun aranması şart koşulmuştu.

İşte bu gelişmelerin ışığında, 4754 sayılı “23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartla Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” 25.04.2002 tarihinde Meclis’te kabul edilerek Cumhurbaşkanlığı’na gönderildi.²⁰ Ancak yasa, Cumhurbaşkanı tarafından 27 Nisan 2002’de bir kez daha görüşülmek üzere TBMM’ye iade edildi. Sezer, veto gerekçesinde “Anayasa Mahkemesi’nin 4616 sayılı Yasa’nın anılan düzenlemesi için yaptığı ‘özel af niteliğinin, (4754 sayılı) Yasa’nın 1. maddesiyle yeniden düzenlenen 4616 sayılı Yasa’nın 1. maddesinin 2. bendi için de geçerli olduğunda kuşkuyla yer yoktur.” diyerek öncelikle önüne gelen yasanın niteliğini saptadı. Daha sonra Sezer, Anayasa’nın 87. maddesinde yapılan değişiklikle, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin genel ve özel af ilanına karar verebilmesinin “...üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı...”na bağlı kılındığını hatırlatarak, “Belirlenen hukuksal duruma karşın, inceleme konusu 4754 sayılı Yasa’nın 1. maddesiyle yeniden düzenlenen 4616 sayılı Yasa’nın 1. maddesinin toplu özel af niteliğinde düzenleme içeren 2. bendinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce Anayasa’nın 87. maddesinde öngörülen ‘üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile’ kabul edilmediği anlaşılmaktadır.” gerekçesiyle söz konusu yasayı iade etti.²¹

Cumhurbaşkanı’nın bu vetosu, iktidar çevrelerince yine sert biçimde eleştirildi. Hatta Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk, bu vetonun Anayasa’ya aykırı olduğunu bile ileri sürdü. İşin ilginç yanı, muhalefetten olduğu kadar iktidar çevrelerinden de Sezer’in değerlendirmesine hak veren sesler yükselmesine rağmen, yine de veto yetkisinin kullanımının eleştiri konusu yapılmasına devam edilmesiydi.

¹⁹ Söz konusu kararın tam metni için bkz. 27.10.2001 tarih ve 24566 sayılı RG.

²⁰ Söz konusu yasanın oylaması, Amasya Milletvekili Ahmet İyimaya’nın itirazlarına rağmen “İşaret Oyuyla” yapıldığından kabul ve ret oyları tam olarak bilinmemektedir. Ama her halükarda, Anayasa’nın aradığı 5’te 3 çoğunluk şartının sağlanmadığı bellidir. İlgili birleşim ve yaşanan tartışmalar için bkz.

“http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=7675&P5=B&PAGE1=1&PAGE2=36”

²¹ Bizzat iktidar çevrelerinden de yoğun eleştiriler alan yasa, buna rağmen Sezer’in gerekçelerine aykırı bir biçimde 174 kabul oyuna karşılık 32 ret oyuyla 21 Mayıs 2002’de aynen kabul edildi. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 4758 sayılı yasayı 22 Mayıs’ta, Anayasa gereği onayladı. 23 Mayıs 2002’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren yasaya karşı Cumhurbaşkanı, aynı gün, Anayasa Mahkemesi’ne yürürlüğü durdurma istemiyle iptal davası açtı.

2002 yılı, yürütmenin diğer kanadı olan Bakanlar Kurulu açısından da ilginç tartışmalara sahne oldu. Özellikle Başbakan Bülent Ecevit'in rahatsızlığı ve sonrasında Türkiye'nin sürüklendiği belirsizlik ortamında yaşanan gelişmeler, Anayasa Hukuku açısından da ilginç gelişmelere yol açtı.

4 Mayıs Cumartesi günü aniden rahatsızlanarak tedavi altına alınan Ecevit'in sağlık durumu hakkında aynı gün yapılan açıklamada, durumunun iyi olduğu ve birkaç gün içinde göreve başlayacağı ifade edildi. Gerçekten bir gün sonra taburcu olan Ecevit'in hemen görevine dönmesi beklenirken, bir süre daha evde dinleneceği haberi geldi. İlerleyen zamanla birlikte Ecevit'in sağlık durumu hakkında çelişkili açıklamalar yapılmaya başlandı. Rahatsızlığın 14. gününde Başbakan'ın tekrar hastaneye kaldırılmasıyla birlikte Başbakan'ın göreve devam edip edemeyeceği sorunu, bir sağlık sorunundan ziyade, siyasi ve hukuki bir bağlam çerçevesinde tartışılmaya başlandı.

İlk olarak DYP Lideri Tansu Çiller, başbakanların yurtdışına çıktıklarında vekalet bırakabildiklerini, aynı teamülün yurtiçinde oluşmadığını, bu durumda ortadaki boşluğun Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmesi suretiyle giderilmesini gerektiğini söyledi. Muhalefet partilerinin destek verdiği bu öneriye Cumhurbaşkanı'nın sıcak bakmadığı, 23 Mayıs tarihinde basın sözcülüğüne yapılan açıklamayla netlik kazandı. Aynı günlerde Türk Sanayici ve İşadamları Derneği de (TÜSİAD) benzer bir açıklamayla Başbakan'ın sağlık durumundaki belirsizliğin ekonomiye olumsuz yansıdığını ve vekalet kurumunun işletilmesi gerektiğini belirtti.

Bu arada hükümet ortağı partilerde de Ecevit'in sağlık durumunun başbakanlığa devam etmesine engel olacağı görüşü ağırlık kazanmaya başladı. Bu bağlamda erken seçimden kaçınmak amacıyla DSP'den bir bakana veya MHP lideri Devlet Bahçeli'ye vekalet verilmesi görüşü ortaya atıldı. Üç parti arasında 28 Mayıs 1999 tarihinde imzalanan koalisyon protokolünde de Başbakan'a vekalet görevinin Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli tarafından yürütüleceğinin kararlaştırılmış olması bu olasılığı güçlendiriyordu. Bu arada ANAP ve MHP'nin yetkili ağızlarından bu konuda art arda gelen açıklamalar, sorunun ciddiyetine işaret ediyordu. Geçen sürede Bakanlar Kurulu'nun uzunca bir süre toplanamaması, devlet yönetiminin hastanede yapılan "liderler toplantısı" ile sınırlı kalması, krizi derinleştiren faktörler oldu. Krizde en son perde, Temmuz ayı başında Kapıcılar Koruma ve Dayanışma Derneği Eski Başkanı Mahir Akkar'ın "Yasalar gereği 65 yaşını doldurmuş vatandaş sağlık raporu almadan tapu işlemleri yapamazken (...) 80'li yaşlara merdiven dayamış (...) Başbakanımızın devamlı işgörür durumda olup olmadığının belirlenmesi için..." Ankara Sulh Hukuk Mahkemesi'ne başvurması ve Vesayet talebinde bulunmasıyla açıldı. İki gün sonra, bu sefer Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün tarafından aynı istemle bir dava daha açıldı. Mahkemen, her iki başvuruyu da işleme koymadan reddetse de bu olaylar, Türkiye'de Anayasal bir kurum olarak "Cumhurbaşkanı'na Vekalet" in Anayasa'da çok ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş olmasına rağmen "Başbakan'a Vekalet" in düzenlenmemiş olmasının bir eksiklik olduğu görüşünün haklılığını ortaya koydu.

Bu süreçte ilginç bir başka gelişme daha yaşandı: 21 Mayıs tarihinde hastanede yapılan liderler zirvesinde hükümet ortaklarının AB ile ilgili reformlar üzerine alması beklenen kararlar, MHP lideri Bahçeli'ye takılınca Cumhurbaşkanı Sezer duruma ağırlığını koyma ihtiyacını hissetti. Sezer, Arnavutluk'a hareketinden önce, gelecek günlerde gerek koalisyon liderleriyle, gerekse Meclis'te grubu bulunan parti liderleriyle toplantı yapmayı düşündüğünü açıkladı. 7 Haziran günü Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında yapılan toplantıya rahatsızlığı sebebiyle Başbakan Bülent Ecevit katılmadı. DYP lideri Tansu Çiller ise, Başbakan'ın katılmadığı bir toplantının icra kabiliyetinden yoksun bulunduğunu belirterek bu toplantıya katılmayacağını açıkladı. Bu tartışmaların gölgesinde yapılan toplantıda alınan kararlarda ve zirve sonrası yayınlanan bildiride ise Cumhurbaşkanı'nın ağırlığının ve yönlendirici iradesinin varlığı açıkça hissediliyordu.

Bu toplantı, siyasi etkileri bir yana, Türkiye'de parlamenter sistemin işleyişinde Cumhurbaşkanı'nın rolü üzerine bir değerlendirme imkânı sunması açısından önemlidir. Klasik parlamenter sistemde sembolik yetkilerle donatılan olan Cumhurbaşkanı'nın yetkileri, deyim yerindeyse, uluslararası ilişkiler alanında daha da semboliktir. Türkiye pratiğinde ise 1982 Anayasası, Cumhurbaşkanı'nı klasik parlamenter sistemle bağdaşmayacak yetkilerle donattığı için sıkça eleştirilir. Sistemden kaynaklanan bu eleştiriler bir yana, Cumhurbaşkanı'nın bu olayda bir nevi "Devlet Aklı" gibi davranmasına ve kriz çözücü bir liderlik örneği sergilemesine rağmen bu tavrın kamuoyunda ve basında eleştiriden ziyade büyük destekle karşılanması, Türkiye'de Cumhurbaşkanı'nın rolü ve yeri üzerine yapılan tartışmaları bir daha gözden geçirmeyi gerekli kılan bir örnek olarak akıllarda kaldı.

Bakanlar Kuruluyla ilgili bir diğer tartışma da, her seçim dönemi öncesi yaşanan bir gelişmeyle ilgiliydi. Anayasa'nın 114. maddesinde yer alan "Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinden önce, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma bakanları çekilir. Seçimin başlangıç tarihinden üç gün önce; seçim dönemi bitmeden seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde ise, bu karardan başlayarak beş gün içinde, bu bakanlıklara Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışarıdan bağımsızlar Başbakanca atanır." hükmü, yine tartışmalara neden oldu. Kuşkusuz ki getiriliş amacı itibarıyla seçimlerin siyasi baskıdan uzak tutulmasına yönelik olan bu düzenlemeye gerek olmadığı, yarattığı varsayılan faydayla karşılaştırıldığında artık anlamsız kalmakta olduğu dile getirildi.

3 Kasım erken genel seçimine yaklaşılrken yapılan anketlerde AKP'nin birinci parti olarak görünmesi, Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili seçilemeyecek olması nedeniyle bir takım tartışmaları da beraberinde getirdi. Türk siyasi yaşamının yerleşik teamülünü, Cumhurbaşkanı'nın hükümeti kurma görevini seçimde en yüksek oyu alan partinin genel başkanına vermesiydi. Ancak bu çözüm, seçimi kazanan partinin genel başkanının milletvekili seçilemediği durumda ne olacağına dair bir açıklık getirmiyordu. İşte bu belirsizlik, daha seçim öncesinde Cumhurbaşkanı Sezer'in, hükümeti kurma görevi vereceği milletvekilini seçme görevinin kendisinde olduğunu ve buna dışarıdan müdahale edilmesini hoş karşılamayacağını hatırlat-

masına yol açtı.²² AKP Genel Başkanı Erdoğan ise, seçim konuşmalarını yaptığı meydanlardan Sezer'e yanıt veriyor ve kendilerinin onaylamadığı bir kişinin hükümeti kurmakla görevlendirilmesine razı olmayacaklarını söylüyordu. Seçime yaklaşıırken AKP'nin yumuşatmaya çalışıldığı kriz, böylelikle seçim sonrasına ertelendi ve kısa bir süre için donduruldu.

4 Kasım sabahı ortaya çıkan tablo, AKP'nin aldığı oylara oranla oldukça yüksek bir temsil gücü elde ettiğini ve tek başına hükümet kuracak çoğunluğa sahip olduğunu gösterdi. İki partili bir yapıya dönüşen parlamentoda başbakanlık krizine kısa zamanda bir formül bulunmazsa rejim içindeki sıkıntı daha da ağırlaşabilirdi. Ancak Sezer'in seçimi kazanan parti genel başkanlarıyla yaptığı görüşmelerden yumuşama mesajları çıktı. 15 Kasım günü Cumhurbaşkanı'na danışarak belirlenen 3 isim Erdoğan tarafından Köşk'e sunuldu ve bir gün sonra Cumhurbaşkanı, kendisine sunulan isimlerden Abdullah Gül'ü hükümeti kurmakla görevlendirdiğini açıkladı. Bu gelişmelere bakıldığında, Türk siyasi yaşamında yeni bir teamül oluşturma yolunda, karşılıklı görüşmeye ve uzlaşmaya dayanan bir adımın atıldığı söylemek mümkün görünmektedir. Hükümetin kuruluşu sürecinde ise, yine pek rastlanmayan bir şekilde Abdullah Gül'ün önerdiği bazı bakanların Cumhurbaşkanı'nca "veto" edildiği, bazı isimlerde ise kaydırmalar yapıldığı konuşuldu. Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 58. Hükümeti 28.11.2002 tarihinde 346 kabul, 170 ret oyuyla TBMM'den güvenoyu alarak göreve başladı.

Yargı

Bu bölümde, önce 2002 yılı içerisinde Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) verdiği bazı kararları ele alacağız. Daha sonra, 2002 yılı içerisinde yargı alanından yaşanan bazı gelişmeleri aktaracağız. 2002 yılı yargı için her yönden hareketli bir yıl olarak anılacaktır. Ancak, fazla yer tutacağı için ne tüm gelişmeleri burada aktarmamız, ne de tüm AYM kararlarına değinmemiz mümkündür. Bu nedenle, özellikle AYM kararlarından doğrudan yargı ile ilgili olanlar (örneğin savunma hakkı ile ilgili kararlar) tercih edilmeye çalışılmıştır.

Evlenme Akdi Olmaksızın Evlenmenin Dini Merasimini Yaptırmak Suçu

Anayasa Mahkemesi, TCY'nin 237. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan ve "Aralarında evlenme akdi olmaksızın evlenmenin dini merasimini yaptıran erkek ve kadınlar iki aydan altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar." hükmünü içeren düzenlemeye ilişkin Anayasa'ya aykırılık itirazını reddetmiş ve gerekçeli

²² Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonu sırasında bir gazetecinin "AKP Genel Başkanı, başbakan adaylarını Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nun belirleyeceğini açıkladı. Siz bu isme hükümeti kurma görevini verir misiniz?" sorusuna karşılık; "Cumhurbaşkanı mı seçecek yoksa milletvekili olmayan bir genel başkan mı?" sorusuyla karşılık vererek bu konudaki tavrını net bir biçimde ortaya koyuyordu. (Radikal, 30 Ekim 2002)

karar 2.5.2002 günlü RG'de yayımlanmıştır.²³ TCY'nin anılan hükmü, bilindiği gibi, Medeni Kanun'a göre gerçekleştirilmesi gereken resmi nikahtan önce, evlenmenin dini merasimini yaptırmayı yasaklamakta ve bir yaptırıma bağlamaktadır.

Türkiye'nin bir anlamda yumuşak karnını oluşturan laiklik ilkesi ile doğrudan ilgili görünen bu ceza normuna ilişkin AYM kararına kısaca değinmekte yarar vardır. Bu karar, en az geçmişte nüfus cüzdanlarında "din" hanesinin yer almasına karşı yapılan itirazların reddedilmesi kararlarında olduğu kadar, anayasal düzenin ve laiklik ilkesinin çerçevesini belirleyen bir karar olarak anılacaktır. Bu iki yasal düzenlemenin ve bunlarla ilgili olarak laiklik ilkesi çerçevesinde gündeme getirilen Anayasa'ya aykırılık iddialarının, içerik olarak laikliğin farklı alanlarına ağırlık verdiğini burada vurgulamak gerekir.

Bir tarafta, laik bir hukuk sisteminde nüfus cüzdanında dininin belirtilmesine, diğeri ise dini merasimi resmi nikahtan önce yapmanın cezalandırılmasına karşı çıkan iki kesimin, laiklik ilkesini aynı gözlükle okuduğunu söylemek güçtür. Diğer taraftan, Anayasa'ya aykırılık itirazında bulunan mahkemelerin, yaptıkları başvurularla sosyal olguların dinamik yapısı ile hukukun statik yapısı arasında ortaya çıkan ya da giderek büyüyen farklılığın kapanması yönünde bir araçsal işlev gördüğünü söylemek mümkündür. Araçsal işlev diyoruz, çünkü bu farklılığı, böyle bir farklılık varsa eğer, giderecek olan yorumları ile Anayasa Mahkemesidir. Doğal olarak, Türkiye'nin özel koşullarına ve bu arada AYM'nin sahip olduğu tarihsel işleve de dikkat çekmek gerekir. AYM, hukuk ile sosyal olan arasında ortaya çıkan her farklılığı, hukuku sosyal gerçekliğin alanına çekerek gidermek serbestliğinde değildir, en azından böyle düşünmemektedir.

Mahkeme, bazen sosyal gerçekliği hukukun alanına çekerek, hukukun kaynaklandığı anayasal çerçeveden destek bularak, Cumhuriyet'in amaçlarını korumak yönünde tutum almaktadır. Bu türden gerilimlerin toplumsal yaşamda en çok yer aldığı alanlardan birisi laikliktir. Bu nedenle AYM'nin sosyal gerçekliği hukukun normatif alanına çekmek yönünde sergilediği genel tutumun bir parçasını bu kararda görmek mümkündür.

AYM, burada aktarmayacağımız detaylı itiraz başvurusunu inceledikten sonra, ilgili düzenlemede iddia edildiği gibi, hukuk devletine, eşitliğe ve laikliğe aykırılık olmadığı sonucuna varmıştır. Düzenleme eşitlik ilkesine aykırı değildir, çünkü, "1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu'nun amacı, kabul edilen resmi nikah müessesesi ile kadının sosyal konumunu güçlendirmek, aileyi, ana ve çocukları korumaktır. Dini nikaha dayalı evlenmelerin, kadın ve çocuklar yönünden doğurduğu sakıncalar gözetilerek resmi nikah yapılmadan dini tören yapılmasının ceza yaptırımına bağlanmasının kamu düzenini ve kamu yararını sağlama amacına yönelik olduğu tartışmasızdır./ Aralarında resmi nikah bağı olmaksızın bir arada yaşayanlarla evlenme istek ve iradesiyle dini nikah yaptırımlar aynı hukuksal konumda değildirler."

²³ AYM'nin 24.11.1999 günlü, E. 1999/27, K. 1999/42 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 1, s. 160 vd.; RG: 2.5.2002, Sayı: 24743.

AYM hukuk devleti ilkesi açısından da düzenlemede herhangi bir aykırılık görmemiştir. İlgili bölüm şöyledir: "(...) dini nikaha dayalı fiili birleşmelerin aile, toplum ve kamu düzenini bozucu sonuçlarını ortadan kaldırabilmek için resmi nikahtan önce dini nikah kıydırılmasının suç sayılıp cezalandırılmasında, hukuk devleti ilkesine ve ceza hukukunun genel ilkelerine aykırılık bulunmamaktadır."

AYM, medeni nikahtan önce dini nikah kıyılmasını suç sayan düzenlemenin Anayasa'da yer alan laiklik ilkesine aykırı olmadığını da şöyle açıklamaktadır: "Dini nikahın, Medeni Kanun'da öngörülen evlenme akdinden önce yapılmasının yasaklanması bu akidden sonra yapılmasını engellemediğinden laiklik ilkesine aykırı değildir."

Bu kararı AYM'nin sosyal gerçekliği, Anayasal çerçeveden okuma gayretinin bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Aslında, bu aynı zamanda hukukun da misyonudur. Resmi nikahtan önce evlenmenin dini merasiminin yapılmasının, kadınlar yönünden yarattığı sorunlara kararda güçlü bir şekilde yer verilmesini hukukun toplumsal yaşamı yönlendirme misyonunun bir görünümü olarak okumak gerekir. Ancak, diğer taraftan, hukuk devleti ilkesinin en belirgin özelliklerinden birisi, bilindiği gibi, kuralların herkese aynı şekilde uygulanması, yönetenlerin de en az yönetilenler kadar hukuk kuralları ile bağlı olmasıdır. AYM'nin, bir kuralın herkese ve ülkenin her köşesinde aynı şekilde uygulanıp uygulanmadığını dikkate alarak Anayasa'ya uygunluk denetimini yapması, şüphesiz işlevleri arasında yer almamaktadır. Bir yasanın uygulanması savcılarının ve yargıçların görevidir. Eğer bir yaptırım, belli yerlerde belli kişilere uygulanıyor, belli kişilere uygulanmıyorsa bu durumda hukuk devleti ilkesinin zarar görmemesi için ya o yasayı sosyal gerçekliğe uydurmak, ya da herkese eşit şekilde uygulanmasını sağlamak gerekir.

BAĞ-KUR Yasası'nın 63. Maddesinin İptali

AYM'nin hak arama özgürlüğüyle ilgili olarak vermiş olduğu bir karar burada aktarılmaya değer niteliktedir. Söz konusu karar, Bağ-Kur Kanunu'nun 63. maddesine ilişkin olarak verilmiş iptal kararıdır.²⁴ Anayasa'ya aykırılık itirazına dayanak oluşturan olayda uygulanacak norm durumundaki 1479 sayılı "Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu"nun (Bağ-Kur Kanunu) 63. maddesinin 3396 sayılı yasayla değişik ikinci fıkrasında yer alan "...araç sahiplerine..." ibaresinin Anayasa'ya aykırı olduğu iddia edilmiştir. Söz konusu 63. madde, Bağ-Kur mensuplarına zarar veren üçüncü kişilere, Bağ-Kur'un tazmin etmek zorunda kaldığı zararları rücu etmesini düzenlemektedir.

İncelemeye konu ibarenin yer aldığı madde metninin tamamı şöyledir: "Madde 63.—Üçüncü bir kimsenin suç sayılır hareketi ile bu Kanunda sayılan yardımların yapılmasını gerektiren bir halin doğmasında, Kurum, sigortalı veya hak sahiplerine gerekli bütün yardımları yapar./ Ancak, Kurum, yapılan bu yardımların ilk peşin

²⁴ AYM'nin, 27.3.2002 günlü, E.2001/343, K. 2002/41 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 612 vd., RG:13 Kasım 2002, Sayı: 24935.

değeri için üçüncü kişilere, istihdam edenlere, araç sahiplerine ve diğer sorumlulara rücu eder. Bu kimselerin hak sahiplerine yaptıkları ödemeler dolayısıyla Kurumun zarara uğraması halinde, hak sahiplerine rücu hakkı saklıdır.”

Yukarıda aktarılan maddede yer alan “araç sahiplerine” ibaresinin Anayasa’ya aykırı olduğunu düşünen Bayramiç Asliye Hukuk Mahkemesi, özellikle Trafik Kanunu’nda yer alan “araç sahibi-işleten” farklılığının, Bağ-Kur yasasında yer almamasından kaynaklanan sorunlara dikkat çekmiştir. Buna göre, aracını açıktan sattığı ve bunu ispatladığı halde sicilde aracın sahibi görünen kişi, gerçekte aracı işleten kişinin bir Bağ-Kur mensubuna zarar vermesi halinde sorumluluktan kurtulamamaktadır. Anayasa’ya aykırılık itirazında bulunan Mahkeme, bu durumun Anayasa’nın 2. (hukuk devlet ilkesi), 5. (Devletin temel amaç ve görevi) ile 10. (eşitlik ilkesi) maddelerine aykırılık oluşturduğunu iddia etmiştir.

İtirazı inceleyen AYM’ne göre; “Üçüncü kişilerin, istihdam edenlerin, araç sahiplerinin ve diğer kişilerin sorumluluklarının belirtildiği itiraz konusu düzenleme ile araç sahiplerinin adlarına kayıtlı araçların başkalarına kullanılmaları ve BAĞ-KUR sigortalısına zarar vermeleri halinde araç sahiplerinin kusurlu bir hareketi bulunmasa bile sigortalıya veya hak sahiplerine yapılan ödemelerden rücuun sorumlu tutulmaları öngörülmektedir. Böylece, kişinin kusurlu olmadığını kanıtlayıp sorumluluktan kurtulmasına olanak tanınmamıştır. Bu durumun Anayasa’nın 36. maddesinde öngörülen kişinin hak arama özgürlüğünü sınırlandırdığı açıktır./ Öte yandan, kişilerin üzerlerine kayıtlı aracı tasarruf edip etmedikleri araştırılmaksızın sadece kayıt işleminin objektif sorumluluğa esas alınması adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu sürdürmekle yükümlü olan hukuk devleti anlayışı ile de bağdaşmaz.”

Anayasa’da tanınmış olan ve 2001 Anayasa değişiklikleri sırasında Anayasa’ya dahil edilen “adil yargılanma hakkı” ile daha da güçlendirilen hak arama özgürlüğüne önemli bir katkı niteliğindeki bu karardan sonra, aşağıda aksi yöndeki bir AYM kararına değinmek istiyoruz.

Belediyelerin Kamuya Tahsisli Mallarının Haczi

Anayasa’ya aykırılık itirazına konu İcra İflas Kanunu’nun 82. maddesinin birinci bendi ile 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 19. maddesinin 7. bendini denetleyen AYM, itirazı altıya karşı beş oyla reddetmiştir.²⁵

Anayasa’ya aykırılık itirazına konu yasaların uygulandığı olayda, borçlusu belediye olan bir alacaklı, borçlu belediye idaresinin bir bankadaki hesaplarına örnek 59 birinci haciz ihbarnamesi tebliğ ettirmiş, bunun üzerine banka ve borçlu vekili mevduatın kamuya tahsisli olduğunu ileri sürmüştür. İcra müdürü, bu itirazlar üzerine verdiği kararda paranın yatış tarihi itibarıyla kamu hizmetlerine ayrıldığını belirterek borçlu vekilinin istemini reddetmiştir. Bunun üzerine borçlu vekili, aynı gün icra müdürünün işlemini şikayet ederek haczin kaldırılmasını istemiştir.

²⁵ AYM’nin 28.3.2002 günlü, E. 2001/5, K. 2002/42 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 622 vd.; RG: 5.9.2002, Sayı: 24867.

Borçlu vekilinin ibraz ettiği bütçe kararnameleri ve Encümen kararlarından usulüne uygun olarak kamuya tahsis kararı alındığı görülmüştür.

Küçükçekmece İcra Tetkik Mercii, olayda uygulamak durumunda kaldığı yasaların Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia etmiştir. Tetkik Mercii hakimine göre, İİK m. 82'nin gerekçesi devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin borçlarını icra takibi olmaksızın ödeyeceği karinesine dayanmaktadır. "Ancak belediyeler, iptali istenen maddelerdeki bu yetkilerini sürekli olarak alacaklarını ödememek için kullanmışlardır.²⁶ / Günümüzün enflasyonist ortamında belediyelerin bu tavrı alacaklılarını zor duruma düşürdüğü gibi tüm mal varlıklarını kamu yararına tahsis etmeleri de Anayasamız'ın 35. maddesinde gösterilen mülkiyet hakkını kullanılamaz duruma getirmektedir. Her ne kadar, Anayasamız'ın 35. mad. 2. fıkrası bu hakların kamu yararı amacı ile sınırlanabileceğini belirtmiş ise de; Belediyeler tüm mal varlıklarının Kamu yararına tahsis ederek borçlarına göre çok küçük miktardaki paralarına tahsis kararı koymayarak mülkiyeti sınırlamak yerine o borçlarıyla ilgili mülkiyet hakkını ortadan kaldırmaktadırlar."

Belediye gelir ve malları hakkında sürekli olarak kamuya tahsis kararı alınmasının yarattığı sorunların yanında, belediyelerin yargının işlemlerini engelleyen ilginç bir uygulamaya da imza attığı bilinmektedir. Bu uygulama da Anayasa'ya aykırılık itirazında ele alınmıştır. Buna göre; "...diğer taraftan henüz kesinleşmemiş olmasına rağmen takibin esasını mahkeme ilâmı teşkil etmektedir. (ilâm kesinleşse dahi belediye aynı iddiaları ileri sürecektir). Anayasamız'ın 138. madde 4. fıkrası uyarınca yasama, yürütme ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremeyeceği gibi yerine getirilmesini de geciktiremez./ Bir idari birim (yerel yönetim) olan belediyeler, İİK 82. maddesi I. bentte ve kendi özel yasalarına dayanarak aleyhlerine olan mahkeme ilâmlarını geciktirmek bir yana yerine getirilmesini engellemektedirler."

Gerçekten de, belediyeler uygulamada borçlarını ödememek için hemen tüm gelirlerini, mallarını yine bir belediye organı olan encümen marifetiyle kamuya tahsisli mal kapsamına sokarak,—özel veya kamu—alacaklılarını mağdur edebilmektedirler. Üstelik de bu alacakların bir kısmı, belediyelerin görmesi gerektiği düşünülen klasik belediye hizmetleri ile ilgili faaliyetlerden kaynaklanmış da değildir. Örneğin, bugün bazı belediyeler hastane veya poliklinik işletmektedirler. Bu tip hizmetlere el atılmış olması nedeniyle belediyelerin faaliyet alanı oldukça genişlemiş, doğal olarak bu durum tahsili kabil olmayan bir alacak havuzu yaratmıştır. Kendi borcunu, kendi aldığı kararla tahsili imkansız bir alacak haline getirmek, ne hukuk devleti ilkesiyle ne de liberal ekonomiyle bağdaşır. Gerçi, yerel yönetimler açısından gündemde olan bu durumun, merkezi yönetim için başka türlü olduğunu iddia etmek de mümkün değildir. İdareye karşı dava açıldığında mahkemeler tarafından hükmedilen tazminat ve giderleri tahsil etmenin ne denli güç olduğu bilinmektedir. Aslında, bu durum bile hak arama özgürlüğünün ve adil yar-

²⁶ Alacaklarını kelimesi sehven yazılmış olsa gerek, cümlemin anlamına göre burada "borçlarını" kelimesi kullanılmalıdır.

gılanma hakkının bir ihlalidir. Çünkü, bu uygulamalar neticesinde yargıya duyulan güven azalmakta, hak arama isteği köreltilmektedir.

Diğer taraftan, bu kararda olduğu gibi AYM'nin uygulamada olup bitenlere gözünü kapaması ve hukuku sadece kağıt üzerinde değerlendirmesi isabetli değildir. Kaldı ki Anayasa bir bütündür ve yorumun bu bütüne göre yapılması gerekir. Hak arama özgürlüğünü anlamsız hale getiren, sadece alacaklıları değil mahkemeleri de borcunu tanımayan idareler karşısında etkisiz kılan bir düzenlemenin, bu bütünlük içinde değerlendirilmesi yerinde olur.

Ne var ki, AYM bu gibi durumlarda bardağın dolu tarafını görme eğilimindedir. Bu olayda da benzeri bir durum söz konusu olmuş ve AYM, "...itiraz konusu kuralla, belediyelere ait hizmetin âmmeye muhtas ve akar olmayan emval ve eşya üzerine haciz konulamayacağı belirtilerek mülkiyet hakkına sınırlama getirilmişse de, akarı olan emval için haciz işlemi yapılabilmesi imkânının bulunması, kişilerin bu hakkının tamamen ortadan kaldırılmadığını göstermektedir."²⁷ diyerek bardağın dolu tarafını görmüştür. Diğer taraftan Mahkeme'ye göre, "İtiraz konusu kuralla getirilen sınırlamada amaç toplum yararının üstün tutulmasıdır. Bu sınırlama dışında belediye aleyhine her türlü icra takibinin yapılabilmesi mümkündür. Bu nedenle, engellenmeden söz edilemeyeceği gibi haklı bir neden olmaksızın mahkeme kararlarının yerine getirilmesinin geciktirilmesi olanağının borçlu idarenin iradesine bırakılmış olduğu iddiası da yerinde değildir."

Karara beş üyenin karşı olduğuna yukarıda değinmiştik. Bu üyeler, haklı olarak, alacaklıların haklarının da mülkiyet hakkını düzenleyen 35. madde kapsamında olduğunu hatırlattıktan sonra, hakkın tamamen ortadan kaldırılmasının hakkı yok ettiğini vurgulamışlardır. Karşıoy gerekçesine göre; "...itiraz konusu düzenlemeyle belediyelerin geliri olmayan tüm mal varlıklarının kamu hizmetine özgülenmesi ve gelir getiren mallarının da bulunmaması halinde kesinleşmiş yargı kararlarına karşın alacaklıların haciz yoluyla haklarına ulaşmaları tümüyle engellenmektedir. Sınırlamanın ötesinde hakkı ortadan kaldıran bu durum, Anayasa'nın yalnız 35. ve 13. maddelerine değil, hak arama özgürlüğüne ilişkin 36. maddesine de açık bir aykırılık oluşturmaktadır."²⁸

Bu kararda dikkatimizi çeken bir başka hususa daha değinmek isteriz. Türk yargı sisteminde ve özellikle de Anayasa yargısında yargıçların siyasal eğilimlerine, dünya görüşlerine ilişkin bir saptama yapmanın çok güç, hatta imkansız olduğu, böyle bir saptamaya dayanarak karar ve gerekçe beklentisi içine girmenin ise neredeyse hayalcilik olduğu, pek yazılmasa da söylenir.²⁹ Bu durumun "hukuk metnine göre karar vermekle" açıklanabileceği iddia edilebilirse de, bize göre, Anayasa yargısının işlevi ve sahip olduğu yorum alanının genişliği bu iddiayı geçersiz kılmaktadır. Bu bağlamda, örneğin siyasi parti kapatma kararlarında son derece

²⁷ Vurgulamalar bize aittir.

²⁸ Vurgulamalar bize aittir.

²⁹ Burada siyasal eğilimden kastımız, bir siyasi parti görüşüne yakınlıktan kaynaklanan dar kapsamlı siyasal eğilimler değil, liberal veya muhafazakar gibi geniş kapsamlı eğilimlerdir.

liberal tutum takınan bir üyenin, ekonomik alanda devletçi bir çizgi izlemesi kayda değer bir durum oluşturmaktadır.

Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun

Hatırlanacağı gibi, AYM 6570 sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun'a 4531 sayılı yasa ile eklenen, kira artış oranını sınırlamaya yönelik hükümlerden, 2001 yılı için %10 kira artış oranı öngören hükmü Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmişti. Bu kararı geçen yılki Yaşayan Anayasa'da ele almıştık. Ancak AYM, aynı yasada kira artış oranını 2000 yılı için %25 ile sınırlayan hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir. Bu karar 2002 yılı içerisinde yayımlanmıştır.³⁰

AYM, kira artış oranlarını %25 ile sınırlayan hükmün Anayasa'ya aykırılığını incelerken, öncelikle Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan "sosyal hukuk devleti" ilkesi üzerinde durmuştur. AYM'ne göre, "...sosyal hukuk devletin gerçekleştirilebilmesi için zaman zaman farklı ekonomik ve sosyal politikalar uygulaması gerekebilir." Konuyu sosyal hukuk devleti ilkesi yönünden ele alan Mahkeme, daha sonra kira artış oranlarının fiyat artışları ve toplumsal barış açısından önemine değinmiştir.

Gerekçenin ilgili bölümü şöyledir: "Konut ve işyeri darlığı bulunan ülkelerde devletçe önlem alınmadığı takdirde talebin fazlalığı nedeniyle kiraların aşırı şekilde yükseleceği, bu yükselişin tüketim maddelerinin fiyatları üzerinde etkili olarak hayat pahalılığına sebep olacağı açıktır. Türkiye'de kiraların tüketici fiyat endeksi içindeki oranının yüksek olduğu, bunun hak ve adaletin gerçekleşmesini engelleyen önemli faktörlerin başında geldiği bilinmektedir. Bu nedenle taşınmaz mal kiralarının sürekli yükselişi ve içinde kira paralarının önemli etkisi olan fiyat artışlarının ekonomik ve dolayısıyla sosyal yaşamı olumsuz yönde etkilemesi karşısında Devletin, sosyal huzurun sağlanması, toplumsal barış ve kamu düzeninin korunması amacıyla, kiracı kiralayan ilişkilerini düzenlemesi, böylece insanımızı hak ettiği yaşam düzeyine kavuşturması, gelir dağılımını düzeltmesi ve yoksullukla mücadele etmesi Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen sosyal hukuk devleti olmanın gereğidir."

Diğer taraftan, yasa ile getirilen düzenleme bir sınırlama olduğuna göre, AYM'nin öncelikle sınırlamanın Anayasa'da dayanağını bulması gerektiği açıktır. Mahkemenin gerekçesi incelendiğinde sınırlamanın dayanağının öncelikle mülkiyet hakkını düzenleyen 35. maddede arandığı görülmektedir. Bu maddede, mülkiyet hakkının kamu yararı amacıyla kanunla sınırlandırılabilirliği ve toplum yararına aykırı kullanılmayacağı düzenlenmiştir.

AYM'nin önceki kararlarında Anayasa'da düzenlenmiş olan mülkiyet hakkının içeriğini belirlediğini görüyoruz. Buna göre, "(...)mülkiyet hakkı; bir kimsenin, başkasının hakkına zarar vermemek ve yasaların koyduğu sınırlamalara da uymak

³⁰ AYM'nin 16.11.2000 günlü, E. 2000/26, K. 2000/48 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 1, s. 190 vd.; RG: 15.3.2002, Sayı: 24696.

koşulu ile bir şey üzerinde dilediği biçimde kullanma, ürünlerinden yararlanma, tasarruf etme (başkasına devretme, biçimini değiştirme, harcama, tüketme hatta yok etme) yetkilerini anlatır.” Bu bağlamda, mülkiyet hakkının gayrimenkul üzerinde bir tasarruf biçimi olan, kiralamayı da kapsadığı kabul edilebilir. Ancak, dava konusu olayın gayrimenkul üzerindeki tasarrufun özel bir biçimi olan kiralama ile ilgili olduğu da bir gerçektir. Kiralama ise, bir taraftan kiralayan açısından mülkiyet hakkının sağladığı bir tasarruf biçimi, diğer taraftan iki taraflı bir sözleşmedir. Kiralama özel bir sözleşme türü olarak, hem Borçlar Yasası’nda hem de Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun’da düzenlenmiştir.

Bu durumda AYM’nin sınırlamaya dayanak ararken, doğrudan konuyla ilgili maddeden tespitlerine başlaması düşünülebilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, AYM gerekçesinde önce mülkiyet hakkına ve onun toplum yararına kullanılacak yacağı ilkesine yer vermiştir. Zaten yüzde yirmi beş sınırlama hükmünü de bu düzenlemeye dayanarak Anayasa’ya aykırı bulmamıştır. Diğer bir deyişle, kira sözleşmelerinde yüzde yirmi beşten fazla bir artışı mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı kullanımı olarak görmüştür. Bu durumda, AYM’nin bir özel sözleşme türü olan, hatta ayrı bir yasası bulunan gayrimenkul kiralamasını Anayasa açısından bir sözleşmeden çok, mülkiyet hakkından doğan bir tasarruf biçimi olarak değerlendirmiş olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, AYM, mülkiyet hakkını düzenleyen maddeye yaptığı atfa rağmen, kiralamanın bir sözleşme türü olduğunu da göz ardı edememiş olacak ki, Anayasa’nın “Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti”ni düzenleyen 48. maddesine de atıf yapmıştır.

Gerekçede atıf yapılan 48. maddenin ikinci fıkrası şöyledir: “Devlet özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesinin, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır”. AYM’nin bu düzenlemeye yaptığı atıfla ortaya şöyle bir akıl yürütmenin çıktığını söylemek mümkündür. Buna göre, bir taraftan kira sözleşmeleri esasen mülkiyet hakkının kapsamında olduğundan, mülkiyetin toplum yararına aykırı kullanılamaması hükmüne dayanarak kira sözleşmelerine devlet tarafından müdahale edilebileceği kabul edilmektedir. Diğer taraftan bir sözleşme olarak kira sözleşmelerine 48. maddenin ikinci fıkrasına dayanarak da müdahale edilebileceği ileri sürülmektedir.

Bu gerekçenin ilk kısmına tamamen katıldığımızı söyleyemeyiz. Çünkü, kira sözleşmeleri her şeyden önce sözleşmedir. Sözleşmenin taraflarından birisinin mülkiyet hakkının sağladığı tasarruf yetkisine dayanıyor olması, kira ilişkisinin bir sözleşme olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu nedenle, kira sözleşmelerine getirilen bir sınırlamada mülkiyet hakkından önce, sözleşme özgürlüğünü göz önünde tutmak gerekir. Diğer taraftan, gerekçenin ikinci kısmında katılmadığımızı belirtmeliyiz.

AYM’ne göre, 48. maddenin ikinci fıkrası Devlete özel teşebbüslerle ilgili düzenleme yapma yetkisi tanımadır. AYM, böylece, Anayasa’nın 48. maddesinin ikinci fıkrasının bu yönde sınırlamalara dayanak teşkil edebileceği görüşünü ortaya koymuştur. Bu gerekçe bize göre isabetli değildir. İlk olarak, bir gayrimenkulün

kira sözleşmesi ile bir başkasına kiralanması Anayasa'daki anlamıyla bir özel teşebbüs sayılamaz. Her şeyden önce "özel teşebbüs"ün, sözlük anlamı, "sermayenin ve öteki varlıkların özel kişilerin mülkiyetinde bulunduğu ve özel kişilerin denetimi altında kâr amacı ile yürütülen ekonomik faaliyetlerdir." Ayrıca, "devlet mülkiyeti ve denetimi altındaki işletmelere de kamu teşebbüsü denir."³¹ Asıl önemlisi, 48. maddede "özel teşebbüsler kurmak"tan bahsedilmektedir. Bir kişinin sadece kira mukavelesi ile kullanırmak için bile olsa gayrimenkul edinmesini ve tasarrufunda bulundurmasını "özel teşebbüs" olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir.

İkinci olarak, 48. maddenin gerekçesinde, "özel teşebbüsler devletleştirilecekse bunun şartları 47. maddede gösterilmiştir." demek suretiyle ne anlatılmak istendiği açıkça ortaya konmuştur. Oysa, bir gayrimenkulün devletleştirilmesi değil, kamulaştırılması söz konusu olabilir. Bir gayrimenkul, bir "teşebbüsün" parçası ise devletleştirilebilir. Böylece, sözleşme özgürlüğünü düzenleyen 48.maddede sözleşme özgürlüğüne yönelik bir sınırlama nedeni olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, 48. maddenin ikinci fıkrası ile Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun arasında bir bağlantı kurmak mümkün değilken AYM'nin gerekçesinde bu fıkra açıkça yer vermiş olmasının başka bir nedeni olabilir. Bu neden, aşağıda Anayasa'nın 13. maddesindeki değişikliğe ilişkin açıklamamızdan sonra, zannediyoruz açıklığa kavuşacaktır.

Özel sınırlama nedenlerini inceleyen AYM, daha sonra genel sınırlama nedenleri ve sınırlamanın sınırı ölçütleri açısından denetim yapmaktadır. Bu kararın verildiği tarih olan 16.11.2000 tarihinde henüz Anayasa'dan temel hak ve özgürlüklere ilişkin genel sınırlama nedenleri (m.13) çıkartılmamıştı. Dolayısıyla, mülkiyet hakkı veya sözleşme özgürlüğü ile ilgili maddelerde sınırlama nedeni bulunmasa bile 13. maddedeki genel sınırlama nedenlerine başvurma olanağı bulunmaktaydı. 13. madde kararın verildiği tarihten sonra, fakat gerekçeli kararın yayımlandığı (15.3.2002) ve muhtemelen yazıldığı tarihten önce değişmişti. AYM'nin bu değişikliği dikkate almadan kararı verdiği tarihteki düzenlemelere göre gerekçe oluşturması gerektiği açıktır. Ancak, bize göre AYM, genel sınırlama nedenlerinin kalkmış olması ve sözleşme hürriyetini düzenleyen 48. maddenin de özel sınırlama nedeni öngörmemesi gerçeği karşısında, 48. maddenin ikinci fıkrasına atıf yapmak suretiyle adeta ileriye dönük bir yatırım yapmıştır.

İlgili Yasa'nın 2001 yılı için %10 sınırlama getiren hükmünü incelerken 13. maddeye ve oradaki sınırlama nedenlerine atıf yapan AYM, %10'luk sınırlamayı demokratik toplum düzeni gerekleri sınırını aştığı için iptal etmişti. Oysa, bir önceki yıla ait %25'lik sınırlamayı Anayasa'ya aykırı bulmayan ve 16.11.2000 tarihinde verilmiş bulunan AYM kararında, 2001 yılı Anayasa değişiklikleri göz önünde tutularak gerekçe yazıldığı izlenimi edinilmektedir. Bu hususu ispatlayacak birkaç delil vardır.

³¹ Halil SEYİDOĞLU, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Yayınları, Ankara, 1992, s. 663.

Bir kere, AYM kararında, “ilgili Anayasa kuralları” bölümünde 13. maddenin eski haline yer verilmiş olmasına rağmen, gerekçede 13. maddenin 2001 yılı değişikliğinden sonraki haline atıf yapıldığını görüyoruz. Gerekçenin ilgili bölümü şöyledir: “Anayasa’nın 13. maddesinde belirtildiği biçimde, yasa koyucu tarafından yapılan temel hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacakları gibi sınırlama ile öngörülen amaca elverişli ve ölçülü olmalıdır.”

Görüldüğü gibi AYM, 13. maddedeki genel sınırlama nedenlerinden hiç bahsetmemektedir. Oysa, yukarıda da değindiğimiz gibi %10’luk artışı Anayasa’ya aykırı bulan kararında genel sınırlama nedenlerini aktarmış, ama daha da önemlisi 48. maddenin ikinci fıkrasına hiç atıf yapmamıştır. Oysa, eğer 48. maddenin ikinci fıkrasını bir sınırlama nedeni olarak görmek mümkün olsaydı, %10’luk sınırlama hükmünü iptal ederken de bu fıkraya atıf yapması gerekirdi. Çünkü, her ne kadar sınırlamanın sınırı ölçütünün aşılmasına dayanarak iptal kararı verilmiş olsa da, maddede yer alan sınırlama nedeni genel sınırlama nedenine göre önceliğe sahiptir. Ayrıca, AYM, asıl sınırlamanın sınırının aşılmadığı durumlarda, sınırlama nedeninin ne olduğunu açık bir şekilde ortaya koymalıdır.

Sonuç olarak, AYM, yukarıda ele aldığımız gerekçesinde, mülkiyet hakkına ilişkin 35. maddenin “...mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı kullanılamayacağı...” düzenleyen hükmüne dayanarak, “...kira paralarının sürekli yükselişinin ekonomik ve sosyal yaşamı olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle, kira artışlarının, temel ekonomik göstergelerin hedeflerine bağlı olarak geçici bir süre için sınırlan-dırılmasının kiracı kiralayan arasında bozulan ekonomik dengenin yeniden sağlanması toplumsal barışı ve kamu yararını gerçekleştirmek amacıyla getirdiği anlaşılmaktadır.” demek suretiyle yasayı Anayasa’ya uygun bulmuştur.

Kadının Kocasının Soyadını Alması

743 sayılı Medeni Kanun’un 153. maddesinin Anayasa’ya aykırı olmadığına karar veren AYM, kadın erkek eşitliği üzerine vermiş olduğu kararlardan oluşan bilançonun pasif hanesine bir karar daha eklemiş bulunmaktadır.³²

İtiraza konu eski Medenî Kanun’un 153. madde hükmü şöyleydi: “...Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir.”

AYM, kadının kocasının soyadını almasını öngören yasal düzenlemede Anayasa’ya aykırılık görmemiştir. AYM’ne göre; “İtiraz konusu “Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır.” kuralı kimi sosyal gerçeklerin doğurduğu zorunluluklardan ve yasakoyucunun yıllar boyu kökleşmiş bir geleneği kurumsallaştırmaktan kay-

³² AYM’nin 29.9.1998 günlü, E. 1997/61, K. 1998/59 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 1, s. 124 vd.; RG:1.5.11.2002, Sayı: 24937.

naklanmaktadır. Aile hukuku öğretisinde de kadının erkeğe göre farklı yaratıldığı, zorunluluklar ve toplumsal gerçekler karşısında kadının korunması, aile bağlarının güçlendirilmesi, evlilik birliğinde düzen ve uyum sağlanması, aile içinde iki başlılığın önlenmesi gerektiği gibi hususlarda görüşler bulunmaktadır./ Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yarattığı savı da yerinde değildir. Anayasa'nın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez./ Kişilerin haklı bir nedene dayanarak değişik kurallara bağlı tutulmaları eşitlik ilkelerine aykırılık oluşturmaz.”

Oysa karara katılmayan üyelerin gerekçelerinde belirttikleri gibi; “...insanın, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme, onurlu bir yaşam sürdürme konusundaki haklarını, kişiliğe bağlı dokunulmaz, devredilmez vazgeçilmez temel hak ve özgürlükler listesinin başına yerleştiren ve bunların yaşama geçirilmesi için gerekli ortamı ve koşulları sağlamayı amaç edinen çağdaş hukuk anlayışının ürünü olan uluslararası belgeler arasında yer alan 1985 yılında katıldığımız “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde”, genel eşitlik ilkesinin somut göstergesi olan “...farklı cinslerin eşit haklara sahip olması ilkesinin esas alındığı görülmektedir.”

Karşıoy sahipleri daha sonra, Sözleşme'nin kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesine yönelik hükümlerini aktarmışlardır. Karşıoy gerekçesinde yer alan hususlardan en ilginç çoğunluk kararında kamu düzeni ve kamu yararına dayanılmasına yöneltile eleştiridir. Buna göre, söz konusu soyut kavramlarla eşitsizliği açıklamak mümkün değildir, “...çünkü bu tür gerekçelerin ancak kamu düzenini bozan ya da kamu yararını zedeleyen somut olayların varlığı halinde geçerli olabileceği açıktır.” Daha sonra, akademik bir çalışmaya³³ atıf yapan karşıoy sahipleri, Alman Anayasa Mahkemesi'nin 5.3.1991 günlü kararıyla kocanın soyadının ikincil aile adı olarak seçilmesini Anayasa'ya aykırı bulduğunu vurgulayarak, doğrudan bu karardan alıntı yapmışlardır. Bu durum, Anayasa yargıçlarının diğer anayasa yargıçları ve akademisyenlerle girdikleri etkileşime güzel bir örnek oluşturmakta, ancak sadece azınlıkta kalanların girdiği bir etkileşim olması nedeniyle de eksik kalmaktadır.

Sonuç olarak, karara katılmayan ve yasanın iptal edilmesi gerektiğini düşünenler eşitlik ilkesi yanında, 13. maddeye ve Alman Anayasa Yargısı'nda çokça başvurulan, ancak bizde pek sık kullanılmayan “...herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğunu...” düzenleyen 17. maddeye aykırı bulunduğu yönündeki kanaatlerini açıklamışlardır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararını, evlenmenin dini merasimini yasaklayan karardakinin aksine, hukuku toplumsal alışkanlıklara ve kanaatlere göre belirleme çabasına bir örnek olarak göstermek mümkündür.

³³ Ece GÖZTEPE, “Anayasal Eşitlik İlkesi Açısından Evlilikte Kadının Soyadı,” AÜHF Dergisi, C. 45, S. 1-4, 1996, s. 185-193.

CMUK'nun 163. Maddesi - Savunma Hakkı

AYM'nin 2002 yılında hak arama özgürlüğü ile ilgili olarak verdiği kararlardan bir diğeri de, CMUK'nun 163. Maddesinin dördüncü fıkrasına ilişkin iptal kararıdır.³⁴ Anılan yasa hükmüne göre, sulh ceza mahkemelerinin görevine giren suçlar için düzenlenen iddianamelerde sanığın açık kimliğinin, uygulanması gereken yasa maddesinin ve esaslı kanıtların gösterilmesinin yeterli olduğu belirtilmiştir.

İtiraza konu ilgili fıkra hükmü şöyledir: "Cumhuriyet savcısının sulh ceza mahkemesinin görevine giren işler için düzenleyeceği iddianamede, sanığın açık kimliğini, uygulanması gereken kanun maddesini ve esaslı delilleri göstermesi yeterlidir."

Söz konusu düzenlemeye göre asliye ve ağır ceza mahkemelerinin görevine giren işlerde, isnat olunan suçun kanuni unsurlarının neden ibaret olduğu ve hazırlık tahkikatı sonucu ulaşılan esaslı neticelerin iddianameye yazılması öngörüldüğü halde sulh ceza mahkemelerinin görevine giren işler için düzenlenen iddianamelerde böyle bir zorunluluk getirilmemiştir.

İtiraz yoluna başvuran Bolvadin Sulh Ceza Mahkemesi, haklı olarak, savunma hak ve özgürlüğünün adil yargılanmanın vazgeçilmez bir koşulu olduğunu, savunmanın sonuçta kararın doğru olarak verilmesini sağladığını ileri sürmüştür.

AYM, Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenmiş olan savunma hakkının mahiyetini vurguladıktan sonra, "...her sanık, kendisine yöneltilen bir suçlamaya karşı isnadın nedeni ve hukuki niteliğini, hangi suçu işlediğini, suçu oluşturan hangi eylemden sorumlu tutulduğunu bilmek hakkına sahiptir. Bunları bilmeyen sanığın kendisini yeterince savunamayacağı açıktır." demek suretiyle savunma hakkının içeriğini doldurmuştur. Daha sonra, AİHS'nin adil yargılanma hakkına göre, sanığın kendine yönelik isnadın mahiyet ve sebebinden en kısa zamanda anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmesi gerektiğini aktarmıştır.

Ayrıca, AYM'ne göre, CMUK 163. madde düzenlemesi nedeniyle "...savunma hakkının gerektiği şekilde, etkin ve amacına uygun olarak kullanılması zorlaştırılmıştır." Böylece, AYM CMUK'nun 163. maddesinin dördüncü fıkrasını Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir.

Meslek Odalarında Seçim İlkeleri - Türk Tabipleri Birliği

AYM, meslek odalarında seçimlerle ilgili önemli bir karara imza atmıştır. İtiraz konusu yasa, 23. 1. 1953 günlü 6023 sayılı Türk Tabipleri Birliği Kanunu'nun 60. maddesinin 7.6.1985 günlü, 3224 sayılı Yasa ile değiştirilen birinci fıkrasıdır ve Anayasa'nın 135. maddesine aykırı olduğu iddia edilmiştir.³⁵

³⁴ AYM'nin 20.3.2002 günlü, E. 2000/48, K. 2002/36 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 600 vd., RG: 1.6.2002, Sayı: 24772.

³⁵ AYM'nin 19.2.2002 günlü, E. 2000/78, K. 2002/31 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 583 vd., RG:4.6.2002, Sayı: 24775.

İstanbul Tabip Odası, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi Başkanlığına başvurarak; Odalarının 14.000 civarında üyesi olmasına karşın Türk Tabipler Birliği (TTB) Büyük Kongresinde 7 delege ile temsil edildiğini, 500 üyesi olan bir Oda'nın da 7 delege gönderdiğini, bunun eşitsizliğe yol açtığını belirterek, Haziran 2000 tarihinde yapılacak Büyük Kongreye, odalarının üye sayısına uygun bir delege sayısı ile katılımının sağlanmasını istemiştir.

Bu başvurunun reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada, 6023 sayılı Yasa'nın 60. maddesinin birinci fıkrasının Anayasa'ya aykırılık savını ciddi bulan Mahkeme iptali için başvurmuştur.

İtiraza konu olan Türk Tabipleri Birliği Kanunu'nun 3224 sayılı yasa ile değişik 60. maddesinin birinci fıkrası şöyledir: "Büyük Kongre Tabip Odaları Umumi Heyetince gizli reyile seçilen temsilcilerden teşekkül eder. Azası (200)'e kadar olanlar (3), (500)'e kadar olanlar (5) ve (500)'den yukarı olanlar (7) temsilci ve aynı sayıda yedek seçerler."

Anayasa'ya aykırılık itirazını ciddi bulan Ankara 4. İdare Mahkemesi, yukarıda aktarılan düzenlemenin Anayasa'ya aykırılığını iddia eden gerekçesinde, anılan maddede öngörülen seçimin demokratik ilkelere uygun bir seçim olduğunu vurguladıktan sonra, "...davacının 6023 sayılı Yasanın söz konusu hükmünün, Anayasa'nın 135. maddesine karşın antidemokratik, adaletsiz ve eşitliğe aykırı bir düzenleme ile Birliğin temel organlarının oluşumunda ve işleyişinde demokrasiyi olanaksız kıldığı iddiası ve davalı idarenin aynı yönde iddiaları ciddi bulunarak..." Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmasına karar verildiğini belirtmektedir.

Bilindiği gibi, Anayasa'nın 135. maddesi "Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları"nı düzenlemektedir ve bu hüküm Anayasa'nın sistematigi içinde yürütme bölümünün idare başlığı altında yer almaktadır. Bu maddenin ilk fıkrasında kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının amacı belirtilmiş; ayrıca, bu kuruluşlar "...organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleri..." olarak tanımlanmışlardır.

AYM, Büyük Kongre'de temsilin nasıl olacağını düzenleyen ikinci tümceyi Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir. AYM, Anayasa'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin "demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti" olduğunu belirten 2. maddesine atıf yaptıktan sonra, "...demokrasinin en belirgin özelliği, adil bir katılımı gerçekleştirmeye yönelik serbest, eşit, genel oy ilkesine dayanan ve temsilde adaleti de gözetilen seçimlerdir." değerlendirmesinde bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi'ne göre, "Anayasa'nın 135. maddesinde, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşlarının "...kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişileri..." oldukları belirtilerek kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının kuruluş ve işleyişlerinin demokratik esaslara uygun olması amaçlanmıştır. / İtiraz konusu kuralla sayısı kaç olursa olsun üyesi (500)'den yukarı olan Tabip Odalarının Büyük Kongreye katılımının yedi üyeyle sınırlandırılarak odaların, Birlik

Genel Kurulu'nda adil bir denge kurulmasına elverişli sayıyla temsil edilmelerinin engellenmesi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının oluşumunda demokratik ilkeleri esas alan Anayasa'nın 135. maddesi ile bağdaşmamaktadır."

AYM, ayrıca, iptal kararı nedeniyle ortaya çıkacak boşluğun kamu düzeni ve kamu yararını bozucu nitelikte olması nedeniyle iptal kararının RG'de yayımlanmasından itibaren altı ay sonra yürürlüğe girmesine karar vermiştir. Gerekçeli kararın 4.6.2002 tarihinde yayımlandığı dikkate alındığında, kararın 5.12.2002 tarihinde yürürlüğe girmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu kararın önemi, şüphesiz demokratik seçime ve temsile ilişkin olmasından kaynaklanmaktadır. Anayasa Mahkemesi, üye sayısı (500)'den fazla olan tüm odaların temsilci sayısını (7) olarak sabitleyen düzenlemeyi, demokratik ilkelerle bağdaştıramamıştır. Ancak, asıl ilginç olan nokta, AYM'nin, demokrasinin en belirgin özelliği olarak kabul ettiği seçimlerin, diğer ilkeler yanında, "temsilde adalet" niteliğine de uygun olması gerektiğini vurgulamasıdır. Böylece AYM, meslek kuruluşlarına ilişkin Anayasa'nın 135. maddesinde yer almayan "temsilde adalet" ilkesini, Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan "demokratik Devlet" ilkesinden pozitif dayanağını alarak, demokrasinin genel niteliklerine yaptığı atıfla maddeye dahil etmiş bulunmaktadır. Oysa, Anayasa'nın 135.maddesinde kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının seçimlerine ilişkin olarak, sadece, "yargı gözetimi altında ve gizli oyla" yapılmalarına yönelik ilkeler yer almaktadır.

AYM'nin bu kararında incelediği hükmün benzerlerini daha önce de Anayasa'ya uygunluk yönünden denetlediğini görüyoruz. Bunlardan ilki, 1991 yılında verilmiş bir karara konu olmuştur. AYM, son kararında incelediğine benzer bir hükmün yer aldığı Türk Eczacılar Birliği Yasası'nı K.1991/45 sayılı kararıyla iptal etmiştir.³⁶ Diğer taraftan, K.1995/9 sayılı kararında Türk Dış Hekimleri Birliği Kanunu'nun Birlik Genel Kurulu'nda odaların temsilini benzer şekilde düzenleyen hükmünü Anayasa'ya aykırı bulmamıştır.³⁷ Gerçi bu iki kararın verildiği tarihte, seçimlerle ilgili olarak "temsilde adalet" ilkesi Anayasa'da yer almıyordu, ancak, yukarıda da aktardığımız gibi zaten AYM bu ilkeyi demokratik devlet ilkesinden çıkarmış bulunmaktadır.

Bu durum bize göre anayasa yargısı alanında önemli bir soruna işaret etmektedir. Anayasa yargısında 10 yıl yasağı olarak bilinen düzenlemeye göre, AYM'nin itiraz yoluyla önüne gelmiş bir Anayasa'ya aykırılık iddiasına ilişkin olarak, esasa girerek verdiği bir red kararından sonra, aynı yasa hükmünü 10 yıl boyunca tekrar Anayasa'ya uygunluk denetimine tabi tutması mümkün değildir. Fakat, meslek odalarının organlarının temsiline ilişkin düzenlemelerde olduğu gibi, içerik olarak aynı hükümler birden fazla yasada yer alabilmektedir. Bu durumda, her biri için ayrı ayrı Anayasa'ya aykırılık itirazında bulunmak gerektiği şüphesizdir. Ancak,

³⁶ AYM'nin 3.12.1991 günlü, E. 1991/4, K. 1991/45 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 27, C. 2, s. 663 vd.

³⁷ AYM'nin 15.2.1995 günlü, E. 1994/82, K. 1995/9 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 31, C. 2, s. 507 vd.

aktardığımız örneklerde olduğu gibi AYM belli bir yasadaki düzenlemeyi Anayasa'ya aykırı bularak iptal ederken, başka bir yasa da bulunan aynı düzenlemeyi Anayasa'ya aykırı bulmayabilmektedir. Bu durumda, bir meslek kuruluşu Anayasa'ya aykırı olduğu AYM tarafından tespit edilmiş bir düzenlemeye göre organlarını belirlemekten kurtulurken, diğer bir meslek kuruluşu kendi yasasındaki düzenleme daha önce Anayasa'ya aykırı bulunmadığından, itiraz yolunu yeniden işletebilmek için 10 yılın dolmasını beklemek zorunda kalacaktır. Buna göre, örneğin 1995 yılında kendi yasal düzenlemesi Anayasa'ya aykırı bulunmayan Türk Diş Hekimleri Birliği Anayasa'ya aykırılık itirazına yeniden başvurulabilmek için 2005 yılına kadar beklemek durumunda kalacaktır. Bu durumu Anayasa'nın üstünlüğü ilkesi ile bağdaştırmak mümkün olmadığı gibi, adalete duyulan saygının da böyle sonuçlarla yıpranacağı ortadadır. Bu ilginç örnekte de görüldüğü gibi, 10 yıllık yeniden denetleme yasağı süresinin bir an önce daha makul bir süreye çekilmesi yerinde olacaktır.

2002 yılının hemen başında yargıda ilginç bir olay yaşandı. Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun "HADEP ve AKP davalarının hızlandırılıp bitirilmesi" yönünde AYM'ne yaptığı başvuruya AYM Başkanı Mustafa Bumin sert bir açıklamayla cevap verdi. 4 Ocak'da tüm üyelerin katıldığı belirtilen açıklamayı yapan Başkan Bumin, Başsavcının AYM'ne gönderdiği yazıyı, kendilerine yargılama sürecini sorup bilgi almadan basına da açıklamasını eleştirdi. Ayrıca, Başsavcı'nın yetkisi dışında hareket ettiğini belirtti. Bunun üzerine Başsavcı hemen ertesi gün "yargıda kavga olmaz" diyerek gerginliği yumuşatmaya çalıştı.

Mart ayında yaşanan bir gelişme ise Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu ile Danıştay'ı karşı karşıya getirdi. Yargıtay Başsavcısı'nın Danıştay'a tepki göstermesine neden olan sürecin odağında yine Recep Tayyip Erdoğan bulunmaktaydı. Başsavcı, Erdoğan hakkında daha önce Belediye Başkanı olduğu dönemde suç işlemek için çete kurmak suçu başta olmak üzere ihaleye fesat karıştırmak, rüşvet ve zimmet suçlarından yargılanabilmesi için yeni bir girişimde bulunuyordu. Başsavcı, bir süre önce "çete suçu işlenmemiştir." diyerek Erdoğan hakkında verilen yargılama kararını kaldıran Danıştay'ı "yetkisini aşarak hukuka aykırı karar vermekle" suçladı ve Danıştay'dan bu kararını gözden geçirip, kendisine soruşturma imkanı tanımasını istedi. Başsavcı'nın bu istemiyle birlikte sunduğu dosyada Erdoğan hakkında ağır suçlamalar bulunuyordu. Başsavcı, bu isteğinin hukuk dışı olduğunu iddia eden çevrelere de "Ben görevimi yaptım." diyerek cevap verdi. Ancak, 11 Aralık 2001 tarihinde İçişleri Bakanlığı'nın vermiş olduğu soruşturma iznini iptal etmiş olan Danıştay 2. Dairesi, Başsavcı Kanadoğlu'nun yeniden inceleme talebini incelemeksizin reddetti. Daha sonra da, Danıştay Başkanlığı, hem Başsavcı Kanadoğlu'nu, hem de Danıştay aleyhinde basında çıkan bazı yorumları eleştirdi ve verilen kararın hukuka uygun olduğunu savundu. Buna göre, Dairenin 4483 sayılı yasaya göre kesin olan kararına karşı itiraz yolu bulunmamaktadır ve Başsavcı'nın "yokluk" iddialarının bir dayanağı yoktur. Basına da tepki gösteren Danıştay Başkanlığı "...bilgi ve belge olmadan uluorta yapılan bu saldırı, tek kelimeyle u-

tanç vericidir.” ifadelerine açıklamasında yer vermiştir.³⁸ Danıştay’ın Erdoğan kararı dışında da birkaç hassas davayla karşı karşıya kaldığı ve bunların basın tarafından gündemde tutulduğu bilinmektedir. Nitekim, Danıştay’ın kuruluş yıldönümü nedeniyle yapılan toplantıda konuşan Danıştay Başkanı Nuri Alan, konuşmasının önemli bir bölümünü basını eleştirmeye ayırmıştır.

2001 yılı Anayasa değişiklikleri sırasında Geçici 15. maddenin 3. fıkrasının kaldırılmasıyla anayasa uygunluk denetimine tabi hale gelen yasalarla ilgili Anayasa’ya aykırılık itirazları AYM’ne gelmeye başladı. Bu yöndeki bir habere göre, Çamardı Asliye Hukuk Mahkemesi, 12 Eylül dönemi yasalarından olan “Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun”’un Anayasa’ya aykırılığı iddiası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurdu (8 Şubat 2002).

Basına yansıyarak tartışmalara neden olan bir diğer gelişme de Radikal Gazetesi yazarı Mine Kırıkkanat’ın Yargıtay Onursal Üyesi Çetin Aşçıoğlu’nun bir mektubuna dayanarak 13 Mart 2002 tarihinde yayımlanan “Bakan’ol Adalet” başlıklı yazısıydı. Bu yazıda, Aşçıoğlu’nun mektubuna dayanarak, Adana’da görevli hakim ve savcıların Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk’ü havaalanında karşılarlarken ve uğurlarken ortaya koydukları tablo eleştiriliyordu. Aktarılan göre, hakim ve savcılar Adalet Bakanını karşılarlarken tek sıra halinde ve askerlere taş çıkaracak bir düzenle saygı duruşunda bulunmuşlardı. Dahası, Bakanı uğurlarken uçağın rötar yapması üzerine dört saat boyunca havaalanında beklemişler, hiçbiri Bakanı yolcu etmeden havaalanından ayrılmamıştı. Bu olayla ilgili asıl ilginç nokta, Adana Başsavcısı’nın gazeteye gönderdiği açıklamada davranışlarını “Devlet terbiyesi gereği” ile savunmasıydı.³⁹

Haziran ayında basına yansıyan gelişmeler demokratikleşme amacıyla yapılan Anayasa ve yasa değişikliklerinin yargıyı da etkilemeye başlamış olduğunu göstermesi açısından önemliydi. 13 Haziran tarihli haberlere göre, Yargıtay, F tipi cezaevlerini protesto eden kişileri yasadışı örgüte yardım ve yataklık etmek suçundan mahkum eden DGM kararını “soyut gerekçeyle mahkumiyet” olmaz diyerek bozdu. 18 Haziran tarihli haberlerde ise, Kürtçe ders alabilmek için dilekçe veren öğrencilere üniversite yönetimlerinin verdiği cezaların İstanbul, Van ve Adana İdare Mahkemeleri tarafından yürütölmelerinin durdurulduğu aktarılıyordu.

Haziran ayında yaşanan gelişmelerden bir diğeri Yargıtay Birinci Başkanı Doç.Dr.Sami Selçuk’un emekliye ayrılmasıydı. Yargıçlığı kadar, bilim adamlığı ile de tanınan Selçuk, özellikle Yargıtay Birinci Başkanlığı görevine geldikten sonra, Yargı Yılı Açılış konuşmalarıyla gündemde uzun süre kalmıştı.

Seçimler ve Siyasi Partiler

2001 anayasa gelişmelerini ele alan çalışmamızı şu ifadelerle bitirmiştik: “Seçim tartışmaları için henüz erken olmakla birlikte, 1982 Anayasası’nın yürürlüğe

³⁸ Radikal, 27 Mart 2002.

³⁹ Radikal, 22 Mart 2002.

girmesinden bu yana hep 5 yıllık süre dolmadan erken seçime gidildiği düşünülecek olursa, bu konudaki tartışmaların da gündeme gelmesi mümkündür.” Gerçekten, 57. Hükümetin çöküş sürecine girdiği 2002 yılı başlarından itibaren erken seçim tartışmaları Türkiye'nin gündemine girdi. Özellikle Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'in, 10 Mayıs 2002 tarihinde, *Milliyet* Gazetesi'nden Hasan Cemal'e yaptığı açıklama bu konudaki tartışmaları gündemin üst sıralarına taşıdı. Derviş açıklamasında, seçimin tarihinin belli olması gerektiğini söylüyordu⁴⁰. Derviş'in açıklaması koalisyon ortakları ve muhalefet partileri tarafından farklı değerlendirildi. MHP Derviş'i sorumsuzlukla suçlarken, DSP ve ANAP bu açıklamanın siyasi istikrarı bozabileceği görüşünü dile getirdi.

Derviş'in açıklaması dolayısıyla, Anayasa Hukuku bağlamında, erken seçim tarihinin çok önceden belirlenip belirlenemeyeceği konusu tartışmaya açıldı. TBMM Başkan vekili Murat Sökmenoğlu, 55. Hükümetin bu konudaki tutumunu hatırlatarak Derviş'i eleştirdi. Gerçekten Ecevit başkanlığındaki azınlık hükümeti zamanında, 18 Nisan 1999 günü yapılacak erken seçim için 30 Temmuz 1998 günü karar alınmıştı.

Erken seçim konusundaki görüşlerin olgunlaşmaya başlamasıyla birlikte kulislerde seçim tarihine ilişkin belli başlı üç olasılık üzerinde durulmaya başlandı: 2002 sonbahar-kış ayları, 2003 bahar-yaz ayları veya 2003 sonbaharı. Bu olasılıklar üzerinde konuşulurken özellikle AB takvimi, ABD'nin Irak'a müdahale olasılığı ve iktidar partileri açısından iç siyasette uygun ortamın oluşup oluşmayacağı gibi değişkenler göz önüne alınıyordu⁴¹. Koalisyon ortakları başlangıçta bu konuyu tartışmaktan kaçınırsalar da, özellikle Başbakan Bülent Ecevit'in hastalığını fırsat bilecek iktidara yüklenen muhalefetin baskısıyla, erken seçim olasılığını hükümetin gündemine almak zorunda kaldı. Konu kapsamlı olarak ilk kez 21 Mayıs'ta Ecevit'in hastalığı dolayısıyla Başkent Hastanesi'nde toplanan liderler zirvesinde ele alındı. Zirvede, koalisyonun sürmesi yönünde görüş birliğine varılırken, liderler yakın zamanda bir erken seçim olmayacağı açıklamasını yaptı. 1 Temmuz'da yapılan bir sonraki liderler zirvesinden ve 4 Temmuz'da yapılan ekonomi zirvesinden de “Erken seçim yok.” mesajı çıktı. Ancak bütün bu açıklamalara rağmen, koalisyon ortakları arasında erken seçim konusunda önemli görüş ayrılıklarının olduğu, konunun ilgili partilerin organlarında tartışıldığı görüldü. Sonuç olarak, söz konusu partilerin liderleri ve kadroları, siyasi geleceklerini derinden etkileyecek böylesine önemli bir konuda koalisyonun menfaatleri yerine kendi menfaatleri doğrultusunda karar alıp hareket etmekte tereddüt etmedi. Nitekim, daha önce erken seçim yapılmasına karşı çıkan MHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli, 7 Temmuz günü, Kocayayla Türkmen Kurultayı'nda, 1 Eylül'de TBMM'nin toplanmasını, 3 Eylül'de erken seçim kararı alınmasını ve 3 Kasım'da da mevcut hükümetle erken seçime gidilmesini önerdi. MHP'den böyle bir açıklama gelmesinde kuşkusuz, MHP kadrolarının ve tabanının, AB'ye uyum çalışmaları

⁴⁰ *Milliyet*, 10 Mayıs 2002.

⁴¹ Murat Yetkin, “Erken Seçim Senaryoları,” *Radikal*, 10 Mayıs 2002.

çerçevesinde anadilde eğitim ve idam cezası konusunda diğer koalisyon ortakları ile içine düştüğü görüş ayrılıklarının da büyük payı vardı.

Bahçeli'nin yaptığı açıklamanın yankıları sürerken koalisyon ortakları arasındaki gerginlik iyice su yüzüne çıktı. 10 Temmuz günü yapılan liderler zirvesinde, özellikle AB'ye uyum politikaları nedeniyle anlaşmazlığa düşen MHP ve ANAP arasındaki ipler koptu. Aynı gün MHP, TBMM'nin 1 Eylül tarihinde toplanmasını ve 3 Kasım tarihinde erken genel seçimin yapılmasını öngören 125 imzalı bir önergeyi TBMM Başkanlığı'na verdi. Bu sıkıntılı süreçte yara alan sadece koalisyon değildi. Koalisyonun en büyük ortağı DSP de parçalanma sürecine girmişti. Özellikle Temmuz ayı başlarında DSP'de yaşanan istifalar bu partinin olası bir seçime kadar güçlkle ayakta kalacağını gösteriyordu. Bu süreçte, olası seçimlerin kaderini de etkileyebilecek en önemli gelişme Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in görevinden ve partisinden istifa etmesiydi. Cem'le birlikte Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş te istifa etmişti. Fakat basına sızan haberlere göre, Derviş Cumhurbaşkanı Sezer'in isteğiyle istifasını geri almıştı. Derviş ertelediği istifasını daha sonra 10 Ağustos günü Başbakan'a sunacaktı.

11 Temmuz günü, MHP'nin ardından DYP de, TBMM'nin olağanüstü toplantıya çağırılması için TBMM Başkanlığı'na başvurdu. DYP, MHP'den farklı olarak TBMM'nin daha erken bir tarihte, 22 Temmuz'da toplantıya çağırılmasını talep ediyordu. Bu başvuruda Anayasa Hukuku açısından ilginç olan nokta, başvuruda sadece 84 milletvekilinin imzasının bulunmasıydı. Oysa Anayasa'ya göre, TBMM'nin olağanüstü toplantıya çağırılabilmesi için 110 milletvekilinin imzası gerekiyordu. İmzaların yetersiz olduğu kendisine hatırlatılan DYP Grup Başkanvekili Turan Güven şu açıklamayı yapıyordu: "Samimi olduğumuzu göstermek istedik. İmza sayısının tamamlanması için partilerle görüştük. 'Gelişmeleri bekleyeceğiz' dediler. İmzalar daha sonra da tamamlanır."⁴²

15 Temmuz tarihinde TBMM Başkanı Ömer İzgi MHP'nin, TBMM'nin 1 Eylül'de olağanüstü toplantıya çağırılmasına ilişkin önergesini işleme koydu. Ancak bu arada AKP, DYP'nin TBMM'nin 22 Temmuz'da toplanmasına ilişkin önergesine destek verdi. Böylece, 22 Temmuz günü TBMM 141 imzalı AKP-DYP ortak önergesiyle, 3 Kasım tarihinde erken seçim yapılması kararını almak için olağanüstü toplandı. Bu toplantıya DSP, MHP, ANAP, SP ve Yeni Oluşumcular katılmadı. Böylece, Anayasa ve TBMM İçtüzüğü gereği, toplantı çağırısı kendiliğinden düştü. TBMM Başkanı Ömer İzgi, 1 Eylül'de toplanmak üzere oturumu kapattı. Bütün bu gelişmelere rağmen MHP erken seçim konusundaki girişimlerini sürdürdü. MHP 23 Temmuz günü, TBMM'nin 29 Temmuz tarihinde olağanüstü toplantıya çağırılması talebinde bulundu.

MHP'nin bu önerisine destek veren ANAP ve SP, 25 Temmuz'da TBMM Başkanlığı'na başvurarak olağanüstü toplanacak olan Meclisin erken seçim kararının yanı sıra bazı yasa tasarı ve tekliflerini de görüşmesini istedi. Böylece parti grupla-

⁴² Radikal, 12 Temmuz 2002.

rına gönderilen çağrıda "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Yasa Tasarısı, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin İhtiyari Protokolün Onaylanmasına İlişkin Yasa Tasarısı, Siyasi Partiler ve Seçim Yasalarına İlişkin Yasa Değişikliği Teklifleri, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Yasa'da değişiklik öngören teklif'in görüşüleceği belirtildi.

29 Temmuz'da TBMM 451 milletvekilinin katılımıyla olağanüstü toplandı. 30 Temmuz'da, 3 Kasım'da erken seçim yapılmasına ilişkin önerge Anayasa Komisyonu'nda ele alındı. Komisyonunda DSP'nin 3 ret oyuna karşılık 22 oyla kabul edilen önerge 31 Temmuz günü TBMM Genel Kurulu'nda oylandı. 514 milletvekilinin katıldığı oylamada 6 mükerrer oy kullanıldığı tespit edildi. Sonuçta, 433 kabul, 62 ret ve 3 çekimser oyla TBMM, 3 Kasım 2002 tarihinde erken genel seçim yapılması kararını aldı. Söz konusu karar 2 Ağustos günü Resmi Gazete'de yayımlandı. 6 Ağustos günü Anayasa gereği atanan "seçim bakanları" göreve başladı.

TBMM içinde ve siyasi alanda bütün bu gelişmeler yaşanırken, seçimlerin gözetim ve denetiminden sorumlu Yüksek Seçim Kurulu sürecin hukuki boyutuna ilişkin bir açıklama yaptı. YSK Başkanı Tufan Algan alelacele yapılacak seçimlerin yaratacağı sıkıntılara dikkat çekerek, "...[p]arlamentonun koalisyon ortaklarının istediği biçimde 1 Eylül'de toplanıp 3 Kasım için karar almaları durumunda seçimin meşruiyetine gölge düşeceğ[i]..." görüşünü dile getirdi⁴³.

TBMM erken seçim kararı almasının ardından, 8 Ağustos'ta, MHP, DSP ve ANAP'ın çağrısıyla bir kez daha olağanüstü toplandı. Bu toplantıda seçim harcamaları için ödenek verilmesini öngören Ek Bütçe Yasa Tasarısı kabul edildi. Aynı toplantıda İş Güvencesi Yasa Tasarısı da yasalaştı. TBMM 13 Ağustos'ta, bazı ilçelerin il yapılmasına ilişkin yasa tekliflerini görüşmek üzere yine olağanüstü toplandı. Bu kez Genel Kurul'da çoğunluk sağlanamadı ve TBMM 1 Ekim'de toplanmak üzere tatile girdi.

Erken seçin. kararının alınmasıyla birlikte siyasi partilerin seçime ilişkin çalışmaları da hız kazandı. Bu çerçevede hem sağda hem solda siyasi partiler arasında ittifak arayışları gündeme geldi. Özellikle, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın ortaya attığı "Fransız Modeli İttifak" konusu çok konuşuldu, çok tartışıldı. Milletvekili aday listelerinin YSK'ya verilmesiyle birlikte ittifak tartışmaları sona erdi. Solda, SHP, HADEP ve ÖDP; sağda, SP ve BBP ittifak arayışına girdiyse de bu arayışlar bir sonuç vermedi. DYP, Tuğrul Türkeş'in ATP'si ve Mehmet Ali Bayar'ın DTP'si ile ittifak yaparak bu partilerin adaylarına listelerinde yer verdi. HADEP ve EMEP ise DEHAP çatısı altında seçime girdi.

Seçim öncesinde siyasi partilerin faaliyetleri ittifak arayışlarıyla sınırlı kalmadı. Seçimlerde barajın altında kalma ihtimali olan siyasi partiler Seçim ve SPY'de değişiklik yapılması için harekete geçti. Bu konuda kayda değer bir öneri DYP'den

⁴³ Radikal, 18 Temmuz 2002.

geldi. DYP'nin, esas olarak iki türlü seçim ve tercih sistemini içeren önerisi, çok geç kaldığı gerekçesiyle koalisyon ortakları tarafından kabul edilmedi.

Kuşkusuz seçim öncesi yaşanan en önemli gelişme, daha önceki erken genel seçimlerde olduğu gibi, seçimi erteletme çabalarının gündeme gelmesiydi. Bu bağlamda üzerinde en çok konuşulan senaryo hükümetin düşürülmesi üzerine kurulmuştu. Ağustos ayı başından itibaren kulislerde dolaşmaya başlayan senaryoya göre, hükümet bir gensoruyla düşürülecek, yerine tercihan DYP Genel Başkanı Tan-su Çiller başkanlığında bir hükümet kurulacak ve seçim iptal edilecekti. Bu konudaki tartışmaların hızı, özellikle Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in koşullar olduğu takdirde Meclis'i feshedebileceğini açıklamasının ardından kesildi. Söz konusu senaryolar üst düzey askeri yetkililerin seçimin iptaline karşı olduklarını açıklamasının ardından ise tümüyle rafa kalktı. Bu kez, Türkiye baraj tartışmasına kilitlendi. Kulislerde, ANAP ve YTP'nin ülke barajını %5 veya %7'ye düşürmek için harekete geçtiği haberleri yayıldı. Seçimi erteletme girişimleri Eylül ortasında milletvekili aday listelerinin YSK'ya verilmesiyle tekrar hız kazandı. Listede yer bulamayan veya yerini beğenmeyen milletvekilleri, kamuoyunda "Küskünler Hareketi" olarak bilinen harekete katılmakta tereddüt etmedi.

YTP'nin başını çektiği ve SPY'de değişiklik yapmak suretiyle seçimi erteletme planları diğer partilerden destek gelmemesi üzerine başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun üzerine küskünlerin TBMM'nin anayasal açılışını bekleyecekleri ve bu tarihte girişimde bulunacakları haberleri yayıldı. Küskünler Meclisi açık tutmaya çalışacak ve seçimi erteletmenin yollarını arayacaktı. Bu bağlamda YTP'nin tam destek bulamadığı için vazgeçtiği SPY değişikliği için SP kolları sıvadı. SP konuya ilişkin yasa değişikliği teklifini TBMM Başkanlığı'na sundu.

Seçimi erteletme girişimleri YSK'nın Erdoğan, Erbakan, Bozlak ve Birdal hakkındaki kararlarını açıklamasının ardından bir kez daha gündeme geldi. ANAP ve YTP, SP'nin, yukarıda anılan, seçim barajının %5'e düşürülmesi, siyasi parti ittifaklarına olanak sağlanması, tercihli oy sisteminin getirilmesi ve TCY m. 312'den kaynaklanan siyasi yasakların kaldırılması hususlarını içeren yasa değişikliği önerisine tam destek kararı aldı.

Küskünler son olarak, 23 Eylül günü mesai saati bitimine 2 dakika kala, saat 17.58'de, 124 imzalı dilekçeyle TBMM Başkanlığı'na başvurdu ve TBMM'nin 26 Eylül günü olağanüstü toplantıya çağrılmasını talep etti. Küskünlerin bu girişimine SP kurumsal, ANAP ve YTP ise örtülü olarak destek verdi. Küskünlerin amaçlarına ulaşabilmeleri için MHP'nin, özellikle de DSP'nin desteğini sağlamaları gerekiyordu. Küskünler bütün çabalarına rağmen bu konuda başarılı olamadı ve 1 Ekim'de toplanan TBMM 170'e karşı 191 oyla 3 Kasım'a kadar Meclis'in tatile girmesine karar verdi. Küskünler yine de vazgeçmedi. Bu hareket içinde yer alan milletvekilleri 11 Ekim günü 110 imzayla TBMM'nin tatile girme kararının iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.

27 Eylül günü Cumhurbaşkanı Sezer seçimlerin ertelenmesine karşı olduğunu sözcüsü aracılığıyla bir kez daha tekrarladı.

2 Ekim günü gümrük kapılarında oy verme işleminin başlamasıyla resmen seçim sürecine girilmiş oldu. Bu bağlamda eski Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk seçimin ertelenmesinin Anayasa'nın ruhuna aykırı olacağı görüşünü dile getirdi. Türk şu açıklamayı yaptı: "Hukuki bakımdan benim görüşüme göre, 7 Ağustos 2002'den itibaren seçim takvimi işlemeye başladığı için seçimler Anayasa'nın ruhuna uygun olarak savaş halinde ertelenebilir. Bunun dışındaki erteleme Anayasa'nın ruhuyla çelişir."⁴⁴

Seçim öncesi Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarını açıkladı. 28 Ağustos günü açıklanan verilere göre, Türkiye'de toplam seçmen sayısı 43 milyon 600 bin olarak tahmin edildi. 3 Kasım seçiminde ilk kez oy kullanacak seçmen sayısı ise 4 milyon 300 bin olarak kayıtlara geçti. Seçimin zamanlaması ilk defa oy kullanacak genç seçmenler açısından, kendi ikamet ettikleri bölgede değil de okullarının bulunduğu bölgede oy kullanıp kullanamayacakları problemini de beraberinde getirdi. Seçimlerde ilk kez oy kullanacak genç seçmenlerin oranı göz önüne alındığında bu problemin siyasi partilerin gündemine girmesi de kaçınılmaz görünüyordu. Bazı partiler, örneğin YTP, okullara sandık kurulmasını önerdi, ancak YSK probleme farklı bir çözüm getirdi: Öğrenciler halen kayıtlı oldukları muhtarlığa gidip 3 Kasım'da okula devam nedeniyle hangi ilde olduklarını bildirecek ve oyunu burada kullanmak istediğini beyan edecekti. Başvuru yapılan muhtarlık ise bu beyanı ilgili muhtarlığa bildirecekti.

2002 erken genel seçimi siyasi boyutuyla olduğu kadar hukuki boyutuyla da Türk Anayasa Tarihinin üzerinde en çok konuşulan seçimlerinden biri oldu. Anayasa hukuku bağlamında 2002 erken genel seçimine ilişkin tartışmalar; seçim sistemi, YSK kararları ve 12 Eylül hukukunun uzun vadeli etkileri üzerinde yoğunlaştı.

Seçim öncesinde siyasi partilerin birinci gündem maddesi seçim sistemiydi. Daha önceki seçimlerde olduğu gibi, %10 ülke barajının yüksekliği ve ortaya çıkacağı adaletsiz sonuçlar siyasetçiler ve akademisyenler tarafından çeşitli ortamlarda sık sık dile getirildi. Seçim sistemiyle ilgili olarak üzerinde durulan bir başka konu milletvekillerinin illere dağıtım yönteminden kaynaklanan sorunlardı. Seçim öncesinde Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye nüfusunu 67 803 927 olarak açıklamıştı. Buna göre bu rakam TBMM'nde temsil edilen milletvekillerinin toplam sayısı olan 550'ye bölündüğünde, her 123 279 kişiye 1 milletvekili düşmesi gerekiyordu. Oysa Milletvekili Seçimi Kanunundaki düzenleme farklı bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmaktaydı. Örneğin, Tunceli'de 46 000 kişiye 1 milletvekili düşerken, İstanbul'da bu rakam 143 000'e çıkıyordu. Yukarıdaki hesap esas alınmış olsaydı, bazı iller (örneğin Tunceli, Bayburt, Kilis) milletvekili çıkarma olanağını bulamayacaktı.

Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi, seçim öncesi seçim yasalarını değiştirmek için yapılan girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Sonuçta, seçim sistemi bu kadar

⁴⁴ Radikal, 1 Ekim 2002.

eleştirilmesine rağmen, Türkiye 2002 seçimine 1995 ve 1999 seçimlerinde uygulanan seçim sistemiyle girdi.

Seçim öncesinde seçim yasaları kadar, YSK'nın bu yasaları uygularken verdiği kararlar da tartışma konusu oldu. YSK özellikle milletvekili aday listelerini inceleyen oldukça dar bir yorum yöntemi kullandı. Kurul yaptığı inceleme sonunda 50 kadar adayın seçilme hakkı olmadığına karar verdi. Bu tespitler çerçevesinde iki adayın durumu dikkat çekiciydi: Birincisi, Bursa DEHAP 1. sıra adayı Ayla Yıldırım 2911 sayılı yasaya göre izinsiz gösteri yapmak suçundan mahkum olmuştu. Yine DEHAP'tan aday olan Ali Rıza Yurtsever'in ise, Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesinden mahkumiyeti vardı. Oysa bu suçlar Seçim Yasası'nda seçilmeye engel suçlar arasında açıkça yer almıyordu. Bu durumda, YSK, kısa karardan gerekçe tam olarak anlaşılamamakla birlikte, bu kişilerin adaylığını, ya Anayasa gereği, mahkumiyetleri 1 yılın üzerinde olduğu için ya da yasa gereği, anılan suçların ideolojik ve anarşik suç sayılmaları gerektiği için kabul etmemiştir.

YSK bazı siyasi parti liderlerinin milletvekili adayı olup olamayacaklarını karara bağlarken de aynı dar yorum yöntemini kullandı. YSK kamuoyunda büyük bir merakla beklenen bu kararları 20 Eylül günü açıkladı. Buna göre Kurul, Recep Tayyip Erdoğan, Necmettin Erbakan, Murat Bozlak ve Akın Birdal'ın milletvekili seçilme yeterliği olmadığına karar verdi. YSK bu kararları verirken, Anayasa'nın 76. ve Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 11/f. Maddesine dayanmıştı. Adı geçen yasaklı liderler daha sonra YSK'ya başvurarak aleyhlerine alınan kararların şikayet yoluyla düzeltilmesi talebinde bulundularsa da bu talepleri YSK tarafından reddedildi.

YSK milletvekili aday listelerine ilişkin bazı kararlarında ise daha geniş bir yorum yöntemi kullandı. Örneğin Kurul, TCY m. 312'den mahkum olan, bekleme süresinin bitiminde mahkemeden memnu haklarının iadesi kararı alan ve bu kararları kesinleşen adayların başvurusunu kabul etti. YSK aynı şekilde, TCY m. 168'den hükümlü THKO'nun önde gelen isimlerinden Mustafa Yalçınar'ın seçimlerde aday olabileceğine karar vererek Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin, "...memnu hakların iadesi siyasi hakların kullanımı sonucunu doğurmaz." şeklindeki görüşüne katılmadığını açıkça ortaya koymuş oldu. Kurul, eski FP milletvekili Bekir Sobacı'nın seçime bağımsız katılabileceğine karar verirken ise, siyasi yasakların artık yalnızca parti kurucusu-yöneticisi olma ve parti listelerinden seçilme yasasıyla sınırlı tutulması gerektiği görüşünü savundu.

Kuşkusuz, YSK'nın milletvekili aday listelerine ilişkin en ilginç kararlarından biri işadamları Fadıl Akgündüz'ün seçilme yeterliği olduğuna ilişkin kararıydı. Daha sonra Siirt'ten bağımsız milletvekili seçilen Fadıl Akgündüz'ün milletvekilliği kamuoyunda büyük tartışma yaratacak ve Siirt seçimlerinin iptalinin ardından Akgündüz'ün milletvekilliği sona erecekti.

YSK'nın seçim yasalarına ilişkin tutumu da dikkat çekiciydi. Kurul seçim sürecinin başında olumlu bir adım atarak, önceki seçimlerde uyguladığı kararını değiştirdi ve anket yayın yasağını oy verme gününden 7 gün önceye aldı. Daha sonra

ise, 23 Ekim'de oybirliğiyle aldığı ve 27 Ekim'de yürürlüğe giren kararla, kamuoyuna seçim yasaklarının 2 Kasım günü saat 16.00'a kadar geçerli olacağını duyurdu. Böylece YSK seçim sürecine ilişkin yasaklayıcı düzenlemelere bir yenisini eklemiş oldu. YSK Başkan Vekili daha sonra bir açıklama yaparak konuyu netleştirmeye çalıştıysa da, bu karar YSK'nın tutumunu göstermesi açısından ilginç bir örnek olarak belleklerde kaldı.

2002 erken genel seçimi öncesinde, Türkiye'de siyasi yasakların boyutunu ve 12 Eylül hukukunun uzun vadeli etkilerini gösteren çarpıcı bir tablo ortaya çıkmıştı. 78'liler Vakfı Girişimi'nin derlediği bilgilere göre, 12 Eylül hukukundan etkilenen 21 764 kişinin siyasete girme hakkı yoktu.

Kuşkusuz, 12 Eylül hukukunun siyasi hayata uzun vadeli etkileri en çok, Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili adayı olup olamayacağına ilişkin tartışmalar dolaşısıyla gündeme geldi. 1982 Anayasası ve 12 Eylül döneminde çıkarılan yasaların getirdiği yasakçı düzenlemelerle siyasette önü kapanan Erdoğan'ın durumu farklı ve ilginç bir örnek olarak Türk Anayasa Tarihi kayıtlarına geçti.

Bilindiği gibi Recep Tayyip Erdoğan, TCY'nin 312. maddesinin 2.fıkrasına göre Diyarbakır 3 Numaralı DGM kararıyla hüküm giymiş ve bu hüküm Yargıtay 8. Dairesi tarafından 23.9.1998 tarihinde onanmıştı. Erdoğan'ın, Siirt'te halkın önünde yaptığı bir konuşmada söylediği "...minareler süngülerimiz, kubbeleri miğferlerimiz, cemaati de askerlerimizdir." sözleri nedeniyle verilen mahkumiyet kararı oy çokluğu ile alınmış ve Erdoğan'ın "halkı din... farklılığı gözetenek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik..." ettiği ve böylece suçun oluştuğu kararına varılmıştır.

19.2.2002 tarih ve 4744 sayılı yasa ile Erdoğan'ın mahkumiyetine dayanak oluşturan TCY 312. maddenin ikinci fıkrası yürürlükten kaldırılmış ve eski birinci fıkraya da "...kamu düzeni için tehlikeli olabilecek şekilde..." ibaresi eklenmiştir. Bu durumda, basit tipi artık suç olmaktan çıkmış, şiddet sebepli tipi ise yeni bir ibare eklenmek suretiyle değiştirilmiştir. Bunun üzerine Erdoğan avukatı aracılığıyla, mahkumiyet kararını vermiş olan Mahkeme'ye mahkumiyetine dayanak olan eylemin artık suç olmaktan çıktığını ileri sürerek başvurmıştır. Erdoğan, ayrıca, 3682 sayılı Adli Sicil Yasasının Madde 8/son fıkrasına göre, "...hükümlülük kararının adli sicil kaydından çıkartılması..."nı talep etmiştir. Söz konusu iki davayı, "duruşma yapmaksızın" dosya üzerinden inceleyen mahkeme, 4744 sayılı yasa ile TCY 312. maddesinde yapılan değişikliğin eylemi suç olmaktan çıkarmadığı görüşüyle iki davayı da reddetmiştir.

Bu karara karşı, Erdoğan avukatı aracılığıyla "itiraz" etmiştir. İtirazı inceleyen Diyarbakır 4 numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesi, 3 numaralı mahkemenin verdiği kararın tersi yönde karar vermiş ve yasada gerçekleştirilen değişiklik nedeniyle eylemin suç olmaktan çıktığı sonucuna varmıştır. Böylece, hükümlülüğe ilişkin eski kararın adli sicil kayıtlarından çıkartılması yönündeki ikinci bir karar ortaya çıkmıştır.

Bu gelişme üzerine, Yargıtay Başsavcısı AKP liderine milletvekilliği yolunu açan Diyarbakır 4 nolu DGM kararına itiraz etti. Başsavcı Kanadoğlu, Yargıtay 8.

Dairesine başvurarak Erdoğan'ın sabıkasının silinmesine karar verilmesinin usulsüz olduğunu belirterek bunun önlenmesini istemiştir. Talebe göre, "3 nolu DGM'ye yapılan talep adli sicil kaydının silinmesi konusunu düzenleyen yasa maddesi kapsamına girmez, Erdoğan'ın itirazı olarak nitelendirilen dilekçenin hukuki niteliği temyiz olduğundan, bu dilekçede inceleme yapacak merci de Yargıtay 8. Ceza Dairesi'dir. Bu yapılmayarak Diyarbakır 4 nolu DGM'ce yetki gaspı suretiyle verilen karar hukuki sonuç doğurmaz ve yok hükmündedir."⁴⁵

Bu aşamada pek çok tartışma yaşanmıştır. Her şeyden önce, Erdoğan'ın mahkumiyetine dayanak oluşturan 312. maddedeki değişiklikten sonra açmış olduğu davaların ve bunların görüşülme yöntemlerinin ne olduğu konusu gündemi işgal etmiştir. Suç tipindeki değişiklik nedeniyle açılmış olan bu tür davaların "hükümlülük kararında değişiklik davası" olduğu savunulmuştur.⁴⁶

Selçuk'a göre, "...bu tür davalar, suç tipini belirleyen normu ya da normun bir/birkaç ögesini AYM iptal ettiği yahut da bir af yasası (TCY, md. 97, 98) gündeme geldiği ya da cezaları değiştiren ya da işlenen eylemi (suçu değil, eylemi), olayımızdaki gibi, olasılıkla suç olmaktan çıkartan ya da suçun öğelerini yeniden düzenleyen yeni bir yasa (TCY, md. 2) çıktığı zaman söz konusu olurlar. Çünkü, bunlar, kesin yargıya dönüşmüş bir hükümlülüğün ya da sonuçlarının kısmen ya da bütünüyle ortadan kalkıp kalkmaması, cezanın indirilmesi ya da kaldırılmasıyla ilgilidirler ve bir sözcükle hükümlülük kararının değiştirilmesi sonucunu doğururlar. Cezanın zamanaşımına uğramasında, sonradan çıkan bir yasa ile ertelenmeyen bir cezanın ertelenebilir duruma gelmesinde de sorun aynıdır. Bu durumda "hükümlülük kararında değişiklik yapılması davası"nı hükümlü ya da C.Savcısı açacaktır. Hükümlülük ya da sonuçları değişeceğinden, bu da kesin yargının otoritesine bir aykırılık oluşturduğundan ve kesin yargı da ancak bir yargılama kararıyla değiştirilebileceğinden C.Savcısı esasen bu davayı kendiliğinden (re'sen) açmak zorundadır. Açamayacağı durumlar ise ayırıktırlar (örneğin, Ceza İnfaz Yasası, Md. 5/6, 5/7, 5/11)."⁴⁷

Yine Selçuk'a göre, hükümlülük kararında değişiklik yargılamaları duruşmasız yapılır ve yasa yolu da acele itirazdır (CCY md. 405). Üstelik de acele itiraz yolunda verilmiş karar da kesindir. Bu durumda, Yargıtay Başsavcılığı'nın temyiz talebi ve bunun üzerine Yargıtay 8. Dairesi'nin yasadaki değişikliğin Erdoğan'ın suçunu kaldırmadığı yönündeki kararının dayanağı bulunmamaktadır. Ancak, Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 4 No'lu DGM kararını yok saymış ve duruşma yapmaya gerek görmeksizin 3 No'lu DGM kararını "sonucu itibarıyla doğru" olduğu gerekçeyle onamıştır. (19.6.2002) Bu kararın bizzat Adalet Bakanı tarafından eleştirilmesi ilginç bir gelişme olarak kayıtlara geçmiştir.⁴⁸ Diğer taraftan, Yargıtay'ın bu

⁴⁵ Radikal, 11 Eylül 2002.

⁴⁶ Sami SELÇUK, *Özlenen Hukuk/Yaşanan Hukuk*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 211.

⁴⁷ *ibid.*, s. 212.

⁴⁸ Milliyet, 17 Eylül 2002.

kararıyla birlikte artık Erdoğan'ın seçime girmesinin imkansız hale geldiği de ifade edilmiştir.

Yargıtay'ın bu kararından sonra, YSK da Erdoğan'ın 3 Kasım 2002 milletvekili erken genel seçimine katılamayacağına karar vermiş, yapılan itirazı da 24.9.2002 tarihinde reddetmiştir. YSK, bu kararında TCY'nin 312. maddesindeki değişikliğin suçu ortadan kaldırmadığını ve dolayısıyla Erdoğan'ın seçilme yeterliliğine sahip olmadığına karar vermiştir.⁴⁹

Ancak, 3 Kasım seçiminden AKP'nin mutlak galip çıkmasıyla birlikte yeni gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle, YSK'nın Siirt seçimlerini iptal kararı gelmiştir. Bu iptal kararından sonra, yenilenen seçime Erdoğan'ın girebilmesi için gerekli yasa ve Anayasa değişiklikleri AKP çoğunluğu tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Öncelikle Anayasa'nın milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 76., ara seçimleri düzenleyen 78. maddeleri değiştirilerek Erdoğan'ın önünde hiçbir engel kalmaması sağlanmaya çalışıldı. Yapılan değişikliklerle 76. maddede yer alan "...ideolojik ve anarşik eylemlere katılma..." ibaresi, "...terör eylemlerine katılma..." olarak değiştirildi. Cumhurbaşkanı'nın vetosuna rağmen ikinci kez görüşülen Anayasa değişikliği 27.12.2002 tarihinde kabul edildi. Gerçekleştirilen değişikliklerin yenilenecek olan Siirt seçimlerine yetişmemesi ihtimaline karşılık da 78. maddedeki değişiklik gerçekleştirildi.

Diğer taraftan, 2.1.2003 tarihinde kabul edilen 4778 sayılı yasayla Milletvekili Seçimi Kanunu ile SPY'de 312. maddeden mahkumiyeti olanlara yasaklılık getiren düzenlemeler değiştirilmiştir. Yine aynı gün kabul edilen 4779 sayılı kanunla, daha önce AYM ihtar kararı nedeniyle, Erdoğan'ı kapsamadığı ortaya çıkan 4454 sayılı yasada da değişiklik yapıldı. Buna göre, 28.8.1999 tarihli ve 4454 sayılı Basın ve Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanunun 2 nci maddesine eklenen hükümlerle, cezası infaz edilmiş olanların da yasadan yararlanması ve kanunun yayımı tarihine kadar geçen süreyi yeniden mahkum edilmeksizin geçirmeleri halinde mahkumiyetlerinin hiç vaki olmamış sayılacağı düzenlendi. Ayrıca, mahkumiyetleri vaki olmamış sayılan bu kişilerin hakları üzerindeki diğer yasaklamaların da kendiliğinden kalkacağı yasaya eklendi.

Bu koşullar altında geriye tek bir sorun kalıyordu, o da bir yenileme seçimi olan Siirt seçimlerine Erdoğan'ın nasıl gireceği. Çünkü YSK, Siirt seçimlerinde yeni aday bildirilemeyeceğini açıklamış bulunuyordu. Bu engel de, 3 Kasım seçiminde Siirt listesinin başında bulunan Mervan Gül'ün listeden istifa ettiğini açıklamasıyla aşıldı. Böylece, Mervan Gül'ün yerine birinci sıraya konan Erdoğan milletvekili seçilmiş oldu ve Başbakanlık yolu da kendisine açıldı.

Bu arada bir ilginç gelişme de, AYM'nin ihtar kararına rağmen genel başkanlık görevini sürdürmesine dayanarak Başsavcılık tarafından AKP hakkında açılan kapatma davasında AYM'nin Erdoğan'ın zaten genel başkan olmadığına karar ver-

⁴⁹ Radikal, 25 Eylül 2002.

mesiydi. 21 Ocak 2003'te açıklanan karara göre, Erdoğan'ın kurucu üye olmasına dayanılarak ihtar verildiği, kurucu üye olamayan bir kişinin zaten genel başkan da olamayacağı açıklanıyordu. Bu son karar, Yargıtay Başsavcısı'nın Erdoğan'ın kurucu üye olması nedeniyle AKP'ye ihtar verilmesini talep ettiği sırada, Genel Başkanlık yetkilerine de tedbir konması yönündeki isteğini ve AYM'nin de bu isteği reddetmesini hatıra getiriyordu. Böylece, 3 Kasım seçiminde Genel Başkan sıfatıyla Erdoğan'ın isminin oy pusulalarında da yer almaması gerektiği ortaya çıkmış oluyordu. Ancak, YSK 3 Kasım seçiminin iptali yönünde bu yönde yapılan itirazları reddetmiş ve 3 Kasım seçiminin geçerli olduğunu teyit etmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan olayıyla ilgili kayda değer bir gelişme Eylül ayı sonlarında yaşandı. Erdoğan'ın avukatı, Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin Erdoğan'ın sabıka kaydının silinmesini geçersiz kılan kararına karşı 2 milyon Euro tazminat ve ihtiyati tedbir kararı verilmesi talebiyle AİHM'ye başvurdu. AİHM ihtiyati tedbir talebini reddetti.

Sonuçta, 22. Dönem Milletvekili Erken Genel Seçimi 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirildi. Seçime ilişkin kayıtlara geçen veriler şu şekildeydi: Toplam Nüfus: 67.803.927; İl Sayısı: 81; Toplam Seçim Çevresi: 85; Toplam Sandık Sayısı: 172.143; Toplam Kayıtlı Seçmen Sayısı: 41 407 027; Toplam Kullanılan Oy Sayısı: 32 768 161; Toplam Kullanılan Geçerli Oy Sayısı: 31 528 783; Gümrük Kapılarında Kullanılan Oy Sayısı: 115.459; Gümrük Kapılarındaki Geçerli Oy Sayısı: 114 035; Seçime Katılım Oranı: %79.14. Seçime 18 siyasi parti katıldı: DSP, DEHAP, YP, MHP, DYP, Millet Partisi, BBP, ANAP, LDP, SP, BTP, ÖDP, TKP, Genç Parti, İP, CHP, AK Parti, YTP. Buna göre, AKP oyların %34.29'ni alarak TBMM'de 363 sandalye kazanırken, CHP toplam oyların %19.38'nu alarak TBMM'de 178 sandalye kazandı. Bu sonuçlara göre 9 bağımsız milletvekili de TBMM'ye girmeye hak kazandı.

Bu seçim sonuçlarının, 3 Kasım öncesinde yapılan bir yerel ara seçimin sonuçlarıyla benzerliği dikkat çekiciydi. 28 Temmuz'da Kocaeli'nin Karamürsel ilçesi Ereğli beldesinde yapılan yerel ara seçimde 2164 geçerli oy kullanıldı; AKP: 605, CHP: 49, ANAP: 376, MHP: 249, SP: 181, DYP: 74, BBP: 64, İP: 58, DSP: 52, ATP: 38, TKP: 18, LDP: 1 oy aldı. Bu yerel ara seçimde ortaya çıkan oy tablosunun erken genel seçimde ortaya çıkan oy tablosuyla büyük ölçüde örtüşmesi genel seçimler öncesinde yapılan ara, yerel ve yerel ara seçimlerin nasıl geniş kapsamlı bir kamuoyu yoklaması özelliği kazanabileceğini göstermesi açısından önemliydi.

2002 erken genel seçimi, seçim sonrasında ortaya çıkan tablo ve bu tablonun Türk siyasi hayatına uzun vadeli olası etkileri göz önüne alındığında, siyaset bilimi açısından da incelenmeye değer bir seçim oldu. "Yaşayan Anayasa" her ne kadar Anayasa Hukuku ağırlıklı bir çalışma olsa da, yazımızın bu bölümünde Anayasa Hukuku ile yakın akrabalık bağı olan Siyaset Bilimi penceresinden de 2002 seçiminin bir değerlendirmesini yapmayı uygun gördük. Böylelikle, aynı konuya farklı

bir disiplinin penceresinden bakarak anayasa kurallarının yaşamasını sağlayan asıl gücü, yani siyasi dinamikleri tespit etmeye çalıştık⁵⁰.

Yukarıda açıkladığımız gibi, 2002 erken genel seçimi sonrasında, AKP ezici bir bir çoğunlukla, iktidar partisi olarak TBMM'ye girmeyi başardı. Bu, 1982 Anayasası döneminde, ANAP iktidarından sonra ilk kez gerçekleşen bir durumdu. CHP seçim sonrasında muhalefet partisi sıfatıyla TBMM'de yerini aldı. Böylece 1954 seçimlerinden bu yana ilk kez iki partili bir parlamento yapısı ortaya çıktı.

Böyle bir tablo beraberinde meşruiyet tartışmalarını getirdi. Seçime katılımın düşük olması, seçim barajının yüksekliği gibi unsurlar da göz önüne alındığında, seçim sonrası oluşan parlamentonun toplumun küçük bir kesimini temsil ettiği, toplumun büyük bir kesiminin yasama organında temsil imkanından yoksun kaldığı; bu yüzden yeni parlamentonun meşruiyetinin tartışmalı hale geleceği görüşü dile getirildi. Bu eleştirilerde gerçeklik payı olmakla birlikte meşruiyet gibi birden fazla değişkeni olan bir kavramın bu bağlamda kullanılması ilgi çekiciydi.

2002 seçiminin ayırt edici özelliklerinden biri, bu seçimin son 30 yılın en düşük katılımına sahne olmuş olmasıydı. Bu düşük katılım 2002 seçiminin bir başka ayırt edici özelliğine de işaret ediyordu: 2002 seçimi bir tepki seçimi niteliğini taşıyordu. Seçim öncesinde yaşanan gelişmelere tepki duyan seçmenler tepkilerini, ya sandık başına gitmeyerek ya da sandıkta, seçim öncesi gelişmelerden sorumlu gördükleri siyasi partileri ve liderlerini tasfiye ederek göstermişti. Sandıktan çıkan tepki oyları büyük ölçüde seçimin mutlak galibi AKP'nin başarısını da açıklıyordu. Bir başka ifadeyle, Türk seçmeni 2002 seçiminde tercihini büyük ölçüde seçim öncesi yaşanan ekonomik krizin etkisiyle şekillendirmişti. Bu krizden sorumlu gördüğü partileri ve liderleri tümüyle dışlayarak daha önce denenmemiş bir partiyi, AKP'yi iktidara taşımıştı.

AKP'nin başarısında, kuşkusuz parti kadrolarının ve liderleri Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim öncesi izlediği politikanın da payı vardı. AKP seçim kampanyasını esas olarak ekonomik sorunlar ve bunun toplumun geniş kesimlerinde yarattığı hayal kırıklığı üzerine inşa etmişti. Bu bağlamda, AKP daha önceki yönetim zamanında sık sık gündeme gelen yolsuzluk iddialarının toplumda yarattığı bıkkınlık

⁵⁰ 3 Kasım 2002 erken genel seçiminin siyaset bilimi perspektifinden analizi için bkz.: Soner CAGAPTAY, "The November 2002 Elections and Turkey's New Political Era," *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 6, No. 4, December 2002, pp. 42-48; Ali CARKOGLU, "Turkey's November 2002 Elections: A New Beginning?" *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 6, No. 4, December 2002, pp. 30-41; Ziya ÖNİŞ, E. Fuat KEYMAN, "Turkey at the Polls, A New Path Emerges," *Journal of Democracy*, Vol. 14, No. 2, April 2003, pp. 95-107; Soli ÖZEL, "Turkey at the Polls, After Tsunami," *Journal of Democracy*, Vol. 14, No. 2, April 2003, pp. 80-94; Necat ERDER, "30 Yılın En Düşük Katılımı," *Radikal*, 14 Kasım 2002; Necar ERDER, "AKP ve CHP'nin Misyonu," *Radikal*, 15 Kasım 2002; Alev ÖZKAZANÇ, "3 Kasım Seçimi ve Sonuçlarına Dair," *AÜSBF Dergisi*, C. 57, S. 4, s. 207-215; Ayrıca bkz.: *Birikim*, Muhafazakar Demokrat İnkılap 1946-1983 ve Sonunda 3 Kasım, Kasım Aralık 2002, S. 163-164; *Türkiye Günlüğü*, 3 Kasım'da Ne Oldu?, 2002, S. 70; *İktisat Dergisi*, Seçimlerin Siyasi Anatomisi, Kasım 2002, S. 431.

havasını iyi analiz etmiş sürekli dürüstlük ve adalet kavramlarına vurgu yapmıştı. Dolayısıyla, AKP kadroları ve lideri kampanya sırasında toplumun ve özellikle asker -sivil bürokrasinin hassasiyetle takip ettiği türban, sekiz yıllık eğitim ve İslam ülkeleriyle ilişkiler gibi konuları politika malzemesi yapmaktan—tamamen olmasa da—büyük ölçüde kaçınmıştı. AKP seçim kampanyasında genel olarak bu ve benzeri konularda uzlaşmacı bir tutum sergiledi. AKP'nin bu konumu kırsal kesimdeki milliyetçi seçmeni, hatta ılımlı kentli merkez seçmeni dahi etkiledi. Sonuç olarak AKP, seçmeni, bir merkez-sağ parti olduğuna ikna etti.

Gerçekten, AKP'nin oy tabanı dikkatle incelendiğinde yukarıdaki açıklamanın yerinde olduğu görülebilir. Buna göre, AKP'nin aldığı oyların ancak %30'u gele-neksel MNP-MSP-RP-FP tabanından geliyordu. AKP'yi destekleyen seçmenlerin büyük bir kısmı önceki seçimde merkez-milliyetçi sağ, hatta merkez solu destek-leyen seçmenlerdi.

Partinin lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın karizmatik kişiliği de AKP'yi iktidara taşıyan önemli faktörlerden biriydi. Özellikle, Siirt'te yaptığı bir konuşma sırasında okuduğu bir şiir yüzünden TCY'nin 312. maddesinden mahkum olmasıyla başlayıp, YSK tarafından milletvekili seçilme yeterliğine sahip olmadığına karar veril-mesine kadar uzanan süreçte, yargı bürokrasisinin katı ama çoğu zaman tutarsız tavrı karşısında, Recep Tayyip Erdoğan'ın sürdürdüğü kararlı çizgi kendisine halk nezdinde—pek te haketmediği—bir popülerite kazandırdı.

Bu noktada AKP'nin seçim başarısını değerlendirilirken siyaset sosyolojisi açı-sından şu değerlendirme yapılabilir: AKP'nin arkasındaki büyük itici sosyo-ekonomik güç, kamuoyunda “Anadolu kaplanları” olarak bilinen ve son yıllarda ekonomik anlamda büyük başarı kazanan muhafazakar Anadolu sermayesidir. Bu yükselen sınıfın, Türk siyasetinde farklı siyasi çizgilere destek veren İstanbul bur-juvazisi gibi bir yüksek sınıf karakteri taşımadığı, Türk toplumunun standartları içinde gerçek burjuvaziye tekabül ettiği söylenebilir. Bu bağlamda, AKP'nin yük-selişi 80'lerin sonunda iyice açığa çıkan çevrenin merkeze karşı tepkisinin bir de-vamı olarak görülebilir. Ancak burada kayda değer nokta, AKP'nin, izlediği ılımlı strateji sayesinde, sahip olduğu değerler itibariyle, çevrenin, merkeze yakın veya merkeze fazla tepki duymayan kesimlerini de yanına çekebilmiş olmasıdır. Burada, Türk siyasetinde merkez-çevre çözümlemesinin halen geçerliliğini koruduğu, an-cak 80'li yılların sonundan itibaren merkezin ve çevrenin içerik ve tanımının da büyük ölçüde değişmeye başladığı hatırlanmalıdır.

AKP'nin yükselişini sürdürüp sürdüremeyeceği, en azından seçimde aldığı oy o-ranını koruyup koruyamayacağı büyük ölçüde, seçim sonrası iktidarı bekleyen; dış siyaset (AB ve ABD ile ilişkiler, Kuzey Irak ve Kıbrıs meseleleri), iç siyaset (ö-zellikle merkez değerlere sahip çıkan, askeri ve sivil bürokrasi ve yürütmenin diğer kanadı ile iyi ilişkilerin kurulup sürdürülmesi) ve ekonomi (IMF ile olan ilişkiler, yüksek enflasyonla mücadele, istikrar programının yürütülmesi) alanındaki “yakı-cı” sorunlar karşısında takındığı tavra bağlı olarak değişecektir. Burada, kesin ola-rak söylenebilecek şey, AKP'nin izleyeceği radikal politikaların ve sergileyeceği

uzlaşmaz tavrın Türk toplumunda Laik-İslamcı ekseninde var olan fay hattının derinleşmesine yol açacağıdır. Daha açık bir ifadeyle, AKP'nin türban, sekiz yıllık eğitim ve İslam ülkeleriyle ilişkiler gibi konularda asker ve sivil bürokrasiyle kavga girmesi, seçmenden merkez-sağ parti kimliğiyle aldığı oyları kaybetmesine neden olacaktır.

Son olarak, AKP iktidarı, Anayasa Hukuku literatüründe sıkça sorulan “tek parti iktidarının parlamenter sistemin işleyişini kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağı” sorusuna cevap aramamızı kolaylaştıracak bir laboratuvar niteliği taşıması açısından da izlenmesi gereken bir süreçtir.

2002 yılı siyasi partiler açısından da hareketli geçen bir yıl oldu. Yıl boyunca siyasi parti haberleri gazete sütunlarından eksik olmadı. 2002 yılında yeni kurulan partiler şunlardı: Toplumcu Demokratik Parti (Genel Başkan: Sema Pişkinsüt), Hak ve Özgürlükler Partisi (Genel Başkan: Abdülmelik Fırat), Yurt Partisi (Genel Başkan: Saadettin Tantan), Avrasya Partisi (Genel Başkan: Hüsnü Doğan), Sosyaldemokrat Halk Partisi (Genel Başkan: Murat Karayalçın), Cumhuriyetçi Demokrasi Partisi (Genel Başkan: Yekta Güngör Özden), Yeni Türkiye Partisi (Genel Başkan: İsmail Cem), Bağımsız Cumhuriyet Partisi (Genel Başkan: Mümtaz Soysal), Yeniyüzler Partisi (Genel Başkan: Münci İnci), Genç Parti (Genel Başkan: Cem Uzan).

Mevcut siyasi partiler 3 Kasım seçiminden ağır yara alarak çıktı. Seçim öncesinde iktidarda büyük ölçüde yıpranan üç parti, DSP, MHP ve ANAP iç çekişme ve hesaplaşmalarla 2003 yılına girdi. İktidarın büyük ortağı DSP iktidar olarak girdiği 2002 yılını dağılmış ve erimiş bir parti olarak tamamladı. DSP'den ayrılan milletvekillerinin kurduğu ve kamuoyunda, özellikle merkez-solda umutla takip edilen İsmail Cem liderliğindeki YTP büyük ölçüde seçim öncesi izlediği yanlış siyaset yüzünden sandıkta hezimete uğradı. Bunun dışında, 3 Kasım seçimine katılan ve barajın altında kalan DEHAP, DYP, SP gibi diğer siyasi partilerde seçim sonrası ciddi sıkıntılar yaşandı. Bu bağlamda, Türk siyasi parti sistemi açısından kuşkusuz en önemli gelişme, seçim sonrasında belli başlı siyasi parti liderlerinin parti genel başkanlığından istifa etmeleri ve siyaseti bırakmalarıydı. Bu, son yıllarda Türk siyasetinde benzeri görülmeyen bir gelişme olarak hatırlanacaktı.

Siyasi partilerle ilgili farklı konular seçim sürecinde gündemi meşgul etti. Örneğin, Demokratik Cumhuriyet Programı Platformu, daha önceki dönemlerde örnekleri görüldüğü gibi, partileri seçmenlerle açık sözleşme yapmaya çağırırdı; yine daha önceki seçimlerde olduğu gibi, hemen hemen bütün siyasi partiler milletvekili adaylarını merkez yoklamasıyla belirledi, sadece CHP 11 ilde, DYP ise 28 ilde ön-seçim yapma kararı aldı; seçim kararı alındıktan sonra kurulan bir siyasi partinin hazine yardımına hak kazanıp kazanamayacağı konusu tartışıldı. Bu konu özellikle seçim kararının alınmasından sonra kurulan Yeni Türkiye Partisi (YTP) açısından büyük önem taşıyordu. Sonuçta, YTP mevcut düzenlemelere göre, Hazine'den yardım alamadı. Siyasi partiler açısından kayda değer bir başka gelişme, iki kez üst üste seçimlere girmeyen, Tuğrul Türkeş'in genel başkanı olduğu ATP'nin, SPY'nin

ilgili hükmü gereğince, 3 Kasım seçiminden sonra kapatılmasının gündeme gelmesiydi.

Bütün bu gelişmeler yanında 2002 yılı içinde çeşitli siyasi partilere ihtar verilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvurular Anayasa Hukuku açısından önemli ve ilginç tartışmaların ortaya çıkmasına neden oldu. Bu kararlardan, Hasan Celal Güzel ve Recep Tayyip Erdoğan'ın TCY 312. Maddeden mahkumiyetleri nedeniyle partilerine (Yeniden Doğuş ve Adalet ve Kalkınma Partisi) ihtar verilmesi istemiyle yapılan başvurular üzerine verilmiş olanlar şüphesiz ayrı bir öneme sahiptir. Biz bu iki kararı sonraya bırakarak, öncelikle diğer ihtar istemlerine ilişkin AYM nasıl bir yaklaşım izlemiş, kısaca onu aktarmak istiyoruz.

AYM'nin, siyasi partiler hukukunun temelini oluşturan Anayasa'da (1995 ve 2001 değişiklikleri) ve SPY'de yapılan değişikliklerden sonra parti kapatma davaları ile partilere ihtar verilmesi davalarında bir ikilem içinde kaldığı görülmektedir. Bu ikilem kararlarda çelişki veya içtihatla farklılık olarak değil de, Mahkeme kompozisyonunun söz konusu davalarda, özellikle 2002 yılında görüldüğü üzere, birbirine karşı iki görüşe sahip olması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Özellikle demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olan siyasi partilerin, demokrasinin çoğulculuk özelliğine katkılarının arttırılması amacıyla bu alandaki liberalizasyon çabalarının bir sonucu olarak değerlendirilmesi gereken Anayasa ve SPY değişikliklerinin, AYM'ni bu alanda yeni içtihatlar geliştirmeye zorladığı görülmektedir. Ancak, SPY'nin tam anlamıyla Anayasa ile uyumlaştırılmamış olması ile AYM'nin siyasi partiler üzerinde sahip olduğu denetleme yetkisini kaybetmeme arzusunun⁵¹ Mahkeme'nin pozitif çerçevenin dışında bir açılım yakalamasını şimdilik önlediği söylenebilir.

Bu bağlamda AYM'nin siyasi partilere ihtar verilmesine ilişkin kararlarına baktığında Mahkeme'nin yaşadığı ikilem çok net şekilde görülmektedir. Mahkeme bu alandaki içtihadında adeta ortadan ikiye ayrılmış bulunmaktadır (6 üyeye karşı 5 üye).

AYM, Büyük Adalet Partisi⁵², Anayol Partisi⁵³, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi⁵⁴, Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi⁵⁵, Türkiye Adalet Partisi⁵⁶, Türkiye Komü-

⁵¹ AYM'nin siyasi partilerle ilgili değişikliklere ilişkin bildirilerinin yorumu için bkz. Gönenç-Ergül, agm, s. 50-51.

⁵² AYM'nin 9.1.2002 günlü, E. 2001/4 (Siyasi Parti İhtar), K. 2002/1 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 762.

⁵³ AYM'nin 9.1.2002 günlü, E. 2001/5 (Siyasi Parti İhtar), K. 2002/2 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 767.

⁵⁴ AYM'nin 9.1.2002 günlü, E. 2001/6 (Siyasi Parti İhtar), K. 2002/3 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 772.

⁵⁵ AYM'nin 9.1.2002 günlü, E. 2001/9 (Siyasi Parti İhtar), K. 2002/5 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 782.

⁵⁶ AYM'nin 9.1.2002 günlü, E. 2001/10 (Siyasi Parti İhtar), K. 2002/6 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 788.

nist Partisi⁵⁷ ve İşçi Partisi⁵⁸ hakkındaki ihtar istemlerini aynı gün (9.1.2002) karara bağlamıştır ve bu kararların tümünde dikkat çeken husus ihtar kararlarının sınırda çoğunluk (5'e karşı 6 üye) tarafından alınmış olmasıdır. Bu partilerden ilk beş tanesinin haklarında ihtar isteminde bulunulmasının nedeni, bu partilerin SPY'nda öngörülen süre içerisinde ilk büyük kongrelerini yapmamış olmalarıdır.

Bu partiler hakkında ihtar isteminde bulunan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2820 sayılı SPY'nin 14. Maddesinin 6. Fıkrasının "Büyük kongre parti tüzüğünün göstereceği süreler içerisinde toplanır. Bu süre iki yıldan az üç yıldan fazla olamaz" ve 14. Maddenin 7. Fıkrasının son cümlesinde yer alan "Parti kurucuları ilk büyük kongreyi, partinin tüzel kişilik kazanmasından başlayarak iki yıl içinde toplamak zorundadırlar" hükümlerine dayanmakta ve yine SPY'nin 104. maddesi gereği anılan yasal yükümlülüklerini yerine getirmeyen siyasi partiler hakkında ihtar verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

İhtar istemlerini inceleyen AYM öncelikle SPY'nin 104. Maddesinin Anayasa'ya uygunluğunun ön sorun olarak incelenip incelenmeyeceği üzerinde durmuştur. AYM, ihtar istemi ile yapılan başvuruların dava niteliği taşımadığını ve dolayısıyla bu başvuruları inceleyen AYM'nin de Anayasa'nın 152. Maddesi uyarınca "davaya bakmakta olan mahkeme" konumunda olmadığını belirterek SPY 104. maddesinin Anayasa'ya uygunluğunu ön sorun yapmayı reddetmiştir. AYM bununla da yetinmeyerek "...ileride görülmesi olası bir davada uygulanabilecek yasa kuralının ancak o dava sebebiyle Anayasa'ya uygun olup olmadığı tartışılacağından, konunun bu evrede görüşülmesi yerinde görülünce ihtar isteminin incelenmesine..." geçilmesine karar vermiştir.

AYM sonuç olarak, SPY'nda öngörülen süreler içerisinde ilk büyük kongresini toplamayan siyasi partilere, SPY'nin 104. maddesi uyarınca ihtar verilmesine karar vermiştir. Ancak, yukarıda belirttiğimiz gibi bu kararlara beş üye muhalif kalmıştır. Benzer şekilde, AYM'nin Sosyalist İktidar Partisi adı ile kurulup tüzel kişilik kazanan partinin daha sonra yaptığı kongresinde adını Türkiye Komünist Partisi olarak değiştirmesi üzerine, SPY'nin 96. maddesine aykırı ad almasından dolayı yapılan ihtar başvurusunda da Mahkeme, anılan partiye ihtar verilmesine karar vermiştir. Türkiye İşçi Partisi'ne de, ağır hapis cezasına hükümlü bir üyesini SPY'nin 11. maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendinin 3 numaralı alt bendi gereğince yapılan yazılı uyarıya rağmen parti üyeliğinden çıkarmaması nedeniyle verilen ihtar bu bağlamda anmak gerekir.

Anılan ihtar kararlarına muhalif kalan beş üyenin, tüm kararlarda ortak olarak verdikleri karşıoy gerekçeleri, dayandıkları hususlar açısından büyük önem arz etmektedir. Karşıoy gerekçelerinde bu üyeler (Başkan Mustafa Bumin ve Başkanvekili Haşim Kılıç yanında diğer üyeler Yalçın Acargün, Sacit Adalı ve

⁵⁷ AYM'nin 9.1.2002 günlü, E. 2001/11 (Siyasi Parti İhtar), K. 2002/7 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 794.

⁵⁸ AYM'nin 9.1.2002 günlü, E. 2001/12 (Siyasi Parti İhtar), K. 2002/8 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 800.

Rüştü Sönmez) öncelikle, “4121 ve 4209 sayılı yasalarla Anayasa’nın 68. ve 69. maddelerinde önemli değişiklikler yapılarak siyasi partilerin kurulma, faaliyet ve kapatılmalarına ilişkin demokratik toplum düzenlerinde uygulanan kurallara koşut düzenlemeler getirilmiş...” olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu üyelere göre, bir siyasi partinin kapatılabilmesi için, Anayasa’da belirtilen üç yasak dışında bir başka yasağın yasa ile bile olsa getirilmesi mümkün değildir. “Buna göre, bir siyasi partinin kapatılabilmesi; tüzük ve programının Anayasa’nın 68. maddesinin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı olması; eylemleriyle Anayasa’nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen fiillerin işlendiği odak haline gelmesi ya da, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddi yardım alması hallerinde mümkün olabilecektir.”

1982 Anayasası’nda gerçekleştirilen değişikliklerden sonra Anayasa’da yer alanların dışında kapatma nedenlerinin konamayacağını ileri süren bu üyeler 4121 sayılı yasayla yapılan Anayasa değişikliklerine ilişkin Anayasa Komisyonu raporunu da bu iddialarını desteklemek amacıyla kullanmaktadırlar. Gerçekten de söz konusu raporda şu ifadeler yer almaktadır: “Komisyonumuz siyasi partilerin, yeni kaleme aldığı 68. maddede yer alan ilkelere uyması gerektiğini metne açıklıkla koymak suretiyle, partilerin temelli kapatılmasının sadece bu ilkelere uyulmaması halinde öngörmüş ve diğer hallerde öngörmemiştir. Temelli kapatmanın partilerin tekrar kurulmaması demek olduğu da metinde belirtilmiştir. Aynı sistematığa uygun olarak komisyonumuz, siyasi partilerin bu ilkelere uygun hareket etmelerinin iki ayrı şeklini açıkça düzenlemiştir. Bunlardan birincisi, partinin tüzük ve programının bu ilkelere aykırı olmasıdır. İkinci durum ise Parti’nin beyan ve eylemlerinin bu ilkelere aykırı olmasıdır. Bu iki durum, Anayasa’nın mer’i metninde de, Teklifte de birbirinden yeteri açıklıkla ayrılmamıştır. Komisyonumuz bu ayrımı yapmış ve ikinci halde temelli kapatmayı ancak partinin bu tür eylemlerin işlendiği bir odak haline gelmiş olmasına bağlamıştır. Bu hüküm Federal Almanya Anayasası’nın 18. maddesinden esinlenmiş olup, partilere çok daha sağlam hukuki teminat getirmektedir.”

Yine muhalif üyelere göre, SPY’nin 101. maddesinde Anayasa’da belirtilen kapatma nedenleri aynen tekrar edilerek, AYM’nin siyasi partileri hangi durumlarda kapatabileceği açıkça belirlenmiştir. Fakat 104. maddede, 101. madde dışında kalan emredici hükümlerle ilgili aykırılık bulunması halinde bu aykırılığın giderilmesi için ihtar kararı verileceği, aykırılığın altı ay içinde giderilmemesi halinde ise ilgili partinin kapatılması için dava açılacağı öngörülmektedir. İhtar kararına karşı olan üyeler, SPY’nin 104. maddesinin Anayasa’da dayanağı olmadığını düşünmektedirler. Diğer taraftan, Anayasa’da dayanağı olmadığı için kapatma yaptırımını uygulanamasa da, yasa koyucu tarafından emredici hükümlere aykırı davranan partiler için farklı yaptırımlar öngörülebileceğini de kabul etmektedirler.

“Siyasi parti yasaklarında sınırlılık tezi” olarak bilinen ilkeye göre, siyasi partiler hukuku öncelikle bir Anayasa Hukukudur ve siyasi partiler ancak Anayasa’da belirtilen yasaklara aykırılıktan dolayı kapatılabilir. Anayasa’da açıkça belirtilmediği halde, yasa ile getirilen yasaklara aykırılıktan dolayı siyasi partilerin kapatıl-

masını reddeden bu görüş doktrinde, Anayasa'daki parti yasaklarını derli toplu bir hale getiren 1995 değişikliklerinden önce de savunulmuştur. Örneğin, Teziç 1976 tarihli eserinde, 1961 Anayasası döneminde 648 sayılı SPY'nin 83 ila 107. maddelerinin oldukça uzun sayılabilecek bir yasaklamalar listesi düzenlediğini ve Anayasa'nın 57. maddesindeki sınırlamaları hayli genişlettiğine dikkat çekmektedir.⁵⁹ Benzer şekilde, 1982 Anayasası döneminde Perinçek de kapatma nedenlerinin Anayasa'da belirtilenlerle sınırlı olduğunu savunmakta, "SPY'de partilerin yasaklanma şartlarının yeniden düzenlenerek genişletilmesi, Anayasa'ya aykırıdır." diyerek görüşünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Üstelik Perinçek bu görüşüne Anayasa'dan bir de pozitif dayanak göstermektedir. Gerçekten de, 1982 Anayasası'nın 69. maddesinin son fıkrasında yer alan "...siyasi partilerin kapatılmaları... yukarıdaki esaslar dairesinde kanunla düzenlenir." hükmü, yasa ile getirilecek yeni yasaklamaların önünde bir engel olarak değerlendirilmiştir.⁶⁰ Bu gerekçelere, 1995 değişikliklerini de göz önüne alarak, Sağlam da katılmaktadır. Sağlam'a göre, parti yasaklarında sınırlılık sorununun 1995 Anayasa değişikliklerinden sonra "...yadsınması güç bir gerçeklik kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır."⁶¹

Bu görüşler ve 1995 Anayasa değişikliklerinin siyasi partilere ilişkin yasaklarda sağladığı açıklık ve iç tutarlılık dikkate alındığında ihtar kararı verilmesine muhalif kalan üyelerin gerekçelerinde belirttikleri "yasaklamada sınırlılık" görüşü isabetli görünmektedir.

Bu noktada, "yasakların sınırlılığı"nı ve dolayısıyla da bu sınırlılığı aşan yasal sınırların Anayasa'ya aykırı olduğunu düşünenler için çetin bir sorun daha ortaya çıkmaktadır. Çünkü, yasa da yer alan bir hükmün Anayasa'da dayanağının olmadığını söylemek gerçekte söz konusu hükmün Anayasa'ya aykırı olduğunu söylemenin bir başka biçimidir. Bu durumda AYM'nin elinde, ilgili yasal düzenlemenin Anayasa'ya uygunluğunu denetlemesine ya da Anayasa'ya aykırı olduğunu düşündüğü yasa yerine doğrudan Anayasa'yı uygulamasına olanak sağlayacak iki çözüm vardır: Bunlar sırasıyla yasa hükmünün Anayasaya aykırılığını önsorun yaparak önce bu konuda karar vermek veya ihmaldir.

Aktardığımız sorunun farkında olan muhalif üyeler AYM'nin ihtar başvurularda davaya bakan mahkeme olmadığını kabul ederek söz konusu yasa hükmünün Anayasa'ya aykırılığının ileri sürülemeyeceğini benimsemektedirler. Her ne kadar SPY'nin de içinde bulunduğu 12 Eylül dönemi yasalarının Anayasa'ya aykırılıklarının ileri sürülmesini engelleyen Geçici 15/3. madde 2001 değişiklikleri sırasında kaldırılmışsa da, AYM'nin ihtar başvurularında kendisini "davaya bakmakta olan mahkeme" olarak görmemesi, ilgili yasanın Anayasa'ya aykırılığını ön sorun yaratarak denetlemesini engellemektedir. AYM'nin, bir ihtar başvurusunda değil de

⁵⁹ Erdoğan TEZİÇ, *Siyasi Partiler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 135 vd.

⁶⁰ Doğu PERİNÇEK, *Anayasa ve Partiler Rejimi*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1985, s. 213-4.

⁶¹ Fazıl SAĞLAM, *Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, Beta Yayınları, İstanbul, 1999, s. 103.

bir kapatma davasında davaya bakan mahkeme olarak SPY'nin Anayasa'ya aykırılığını önsorun yapıp yapmayacağı dikkatle beklenmektedir. Bu arada AYM, Halkın Demokrasi Partisi hakkındaki kapatma davasını görürken, Anayasa'nın Geçici 15/3. maddesinin Anayasa Mahkemesi Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'daki izdüşümü olan 25. maddesinin Anayasa'ya aykırılığını önsorun yapmış ve Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir.⁶² Böylece, en azından siyasi parti kapatma davalarında, AYM'nin SPY'nin Anayasa'ya aykırılığı iddialarını incelemesi için herhangi bir engel kalmamıştır.

Karşıoy sahiplerinin de kabul ettiği gibi, SPY'nin Anayasa'ya uygunluğunu önsorun yaratarak denetleme olanağı kalmadığından geriye, doğrudan Anayasa'nın uygulanmasını sağlayacak olan ihmal yolu kalmaktadır. Nitekim, karşıoy kullananlar, "Anayasa'ya aykırılığı açık olan bir kuralın bu evrede iptali mümkün olmayacağından, böyle bir durumda yasa kuralının ihmal edilerek üstün hukuk normu olan Anayasa'nın uygulanması gerektiğini..." ileri sürmektedirler. Böyle bir uygulamanın Anayasa'nın 11. maddesinde düzenlenen Anayasa'nın bağlayıcı ve üstünlüğünün de bir gereği olduğuna dikkat çeken üyeler, SPY'nin 104. maddesinin Anayasa'da bulunmayan bir yaptırım öngörmesi nedeniyle ihmal edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Oysa çoğunluk görüşü, yukarıda da belirttiğimiz gibi, 104. maddenin Anayasa'ya aykırılığı sorununa "...ileride görülmesi olası bir davada uygulanabilecek yasa kuralının ancak o dava sebebiyle Anayasa'ya uygun olup olmadığı tartışılabileceği..."nden hareketle yaklaşmıştır. Bu durumda, çoğunluk görüşünün, bir kapatma davası önşartı olarak "ihtar"ı siyasi partiler açısından sınırlayıcı bir neden olarak görmediği söylenebilir. Oysa, bu konuyla ilgili olarak karşıoy gerekçesinin son bölümünde önemli bir saptama bulunmaktadır.

Karşıoy gerekçesinin ilgili bölümünde, 104. maddeye göre açılacak davalarda ihtar kararının önkoşul olduğu belirtildikten sonra, "...siyasi partilerin Anayasa'da bulunmayan bir kapatma tehdidi altında tutulması demokrasinin vazgeçilmez kurumlarının hukuk güvenliğinden yoksun bırakılması sonucunu doğurur." denerek, bir yasaya göre belli aykırılık hallerinde bir parti hakkında kapatma davası açılması için önşart olan ihtar aşamasının mevcut haliyle Anayasa'ya aykırı olmasının yanında, demokratik çoğulculuk ve siyasi partilerin demokrasi açısından sahip olduğu önemle de bağdaşmadığının vurgulanmak istendiği görülmektedir. Böylece, karşıoy sahipleri, ileride kapatma davası açılmasına gerek kalmaması veya açılması muhtemel bir kapatma davasında parti hakkında kapatma kararı verilmemesi gibi parti lehine sonuçlar olarak yorumlanabilecek ihtimallerin varlığına iyimserlikle işaret etmek yerine, ihtar kurumunu parti için en ağır sonuç olan kapatmayı ihtimal dahiline sokması nedeniyle, kapatma tehdidi doğuran bir önşart olarak görmüş ve bunu da açık bir şekilde vurgulamışlardır. Böyle bir vurgulama bize göre karşıoy gerekçesinde yer alan diğer hususlar kadar önemlidir, çünkü siyasal özgürlüklerin tam anlamıyla gerçekliğe kavuşabilmesi için bu özgürlüklere yönelik tehditlerin

⁶² AYM'nin 9.7.2002 günlü, E. 2002/121, K. 2002/62 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 678 vd.

kısıtlayıcı yönüne işaret etmektedir. AYM'sine düşen görev bu özgürlükleri korumak olmalıdır.

Siyasi partilere ihtar kararları ile ilgili olarak değinmek istediğimiz son nokta, bu kararlara karşıoy verenlerin sayısındaki artışa ilişkindir. AYM, 20.3.2001 günlü kararında Komünist Parti'ye SPY'nin 96. maddesindeki yasak isimlerden birini kullanması nedeniyle ihtar verilmesine karar vermişti.⁶³ Bu karar karşıoy veren üye sayısı sadece ikiydi. Bu üyeler yukarıda aktarılan ihtar kararlarına da karşıoy vermiş olan Haşim Kılıç ve Sacit Adalı'ydı. Ancak, bu iki üyenin o tarihte ayrı ayrı kaleme aldıkları karşıoy gerekçeleri yukarıda beş üye olarak verilen ortak karşıoy gerekçesinden farklıydı. Örneğin, Haşim Kılıç "Anayasa'nın 68. maddesi ile Siyasî Partiler Kanunu'nun Anayasa'ya uygun olarak düzenlenen 101. maddesinde, kapatma nedenleri tek tek belirtilmek suretiyle açıklanmıştır. Belirtilen bu kapatma nedenleri dışında yeni bir kapatma nedeni kabul edilemez." görüşünü ortaya koyduktan sonra, SPY'nin 96. maddesinin 1995 Anayasa değişikliklerinden sonra oluşan siyasi parti yasaklarına uyumlu hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında, Kılıç, Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin kapatılması nedeniyle Türkiye'nin AİHM'nde mahkum olduğunu hatırlattıktan sonra, bir partinin sadece isminden dolayı kapatılmasının AİHS'nin 11. maddesine de aykırı olduğunu belirtmiş ve herhangi bir diktatörlüğü savunma amacının olmadığını Başsavcılık tarafından da belirtildiği göz önüne alınarak ihtar verilmemesi gerektiğini savunmuştur. Benzer şekilde, Sacit Adalı da parti kapatma nedenlerinin Anayasa'da tek tek belirtildiğine dikkat çekmiş ve sadece isminden dolayı bir partiyi kapatmanın AİHM tarafından AİHS'nin bir ihlali olduğunu hatırlattıktan sonra Anayasa'ya aykırı olan SPY'nin ihmal edilerek doğrudan Anayasa'nın uygulanması gerektiğini savunmuştur. Bugün gelinen noktada, AYM içerisinde bu görüşlerin ve özellikle de "ihmal" tekniğinin uygulanması gerektiğinin beş üye tarafından savunulduğu görülmektedir. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, ihtar kararına katılan üyelerin de ileride ihtarın gereğinin yerine getirilmemesi nedeniyle açılacak bir iptal davasında SPY'nin ihtar ile ilgili hükümlerinin Anayasa'ya uygunluğunu denetlemesi ve iptal etmesi mümkündür. Fakat, bu noktada bir başka sorun ortaya çıkabilir.

Bilindiği gibi, 2001 değişiklikleri ile Anayasal altyapısı hazırlanmış olan kapatma dışındaki yaptırımlar 4784 sayılı yasayla 101. maddeye, 4778 sayılı yasayla da 104. maddeye işlenmiştir. 4778 sayılı yasayla değişik 104. maddenin ikinci fıkrasında artık ihtar kararına uymayan bir parti için kapatma yaptırımını kaldırılmış bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemeye göre ihtarla rağmen aykırılık giderilmediği takdirde, "Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin Devlet yardımıyla kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesi'ne re'sen dava açabilir." Bu durumda, kapatma dışında yaptırımların ihtarla uymayan partilere uygulan-

⁶³ AYM'nin 20.3.2001 günlü, Esas Sayısı : 2001/1 (Siyasî Parti-İhtar), K. 2001/1 sayılı kararı için bkz. RG 1.6.2001 tarih, Sayı 24419; AYMKD, S. 37, C. 1, s. 684 vd.

nabileceğini savunan karşıoy gerekçesi de göz önüne alındığında 104. maddenin artık Anayasa'ya aykırı bulunmayacağı öngörülebilir. Bundan böyle dikkatlerin, ihtar kurumunu ve buna uymamanın yaptırımını düzenleyen 104. maddeden, isim yasaklarının (SPY m. 96) da aralarında bulunduğu diğer maddelere kayması gerekecektir. Devlet yardımından yoksun kalmanın, zaten devlet yardımı alamayan pek çok küçük parti açısından ihtar uymamayı yaptırımsız kılacağı ve bunun da eşitlik ilkesine aykırı bir uygulama yaratma tehlikesi doğurduğunu, sadece belirtmekle yetiniyor, bu konudaki tartışmalara girmiyoruz.

AYM'nin Recep Tayyip Erdoğan'ın TCY'nin 312. maddesinden mahkumiyeti nedeniyle kurucu üyelikten çıkartılması yönünde AKP'ye ihtar verilmesi kararı 2002 yılının hemen başında siyasi gündemi oldukça hareketlendirdi.⁶⁴

İhtar isteminde bulunan Başsavcılık, AKP Genel Başkanı ve Kurucu Üyesi olan Erdoğan'ın 312. maddeden mahkumiyeti bulunduğunu, bu nedenle milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmadığından 2820 sayılı SPY'nin 8. maddesine göre siyasi parti kurucu üyesi olamayacağını ileri sürmüş ve Erdoğan'ın kurucu üyelikten çıkarılması için AKP'ne ihtar verilmesini talep etmiştir.

Diğer taraftan, AYM benzer durumda olan ve 312. maddeden mahkumiyeti bulunan Hasan Celal Güzel'in durumunu değerlendirirken, 4454 sayılı yasanın yeniden düzenlenen (21.12.2000 tarihli 4616 sayılı yasa ile) halini de dikkate almıştır. Bilindiği gibi, 4454 sayılı yasa bazı suçlar için yasal tecil düzenlemesi öngörüyordu. Yasanın kapsamını belirleyen maddede yapılan yeni düzenlemeye göre miting, kongre, konferans, seminer, sempozyum, açık oturum veya panel gibi her türlü toplantılarda yapılan konuşmalardan dolayı alınan cezalar da artık 4454 sayılı Yasa'nın kapsamına girmiş oluyordu.

4454 sayılı yasanın getirmiş olduğu tecil düzenlemesi, hakim kararına dayanarak verilen tecil kararından farklıdır ve doğrudan yasadan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, 4454 sayılı yasanın 2. maddesinde, cezası ertelenen kişinin, üç yıllık deneme süresini 1. madde kapsamına giren kasıtlı bir cürümden dolayı yeniden mahkum olmaksızın geçirmesi halinde hakkındaki mahkumiyetin vaki olmamış sayılacağı hükme bağlanmıştır.

AYM, siyasi yasaklılığın bir fer'i ceza olduğunu ortaya koyduktan sonra, Danıştay'ın 15.11.1990 günlü ve 2/2 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı'na atıf yaparak, asli cezanın tecil edildiği (ertelendiği) hallerde fer'i cezaların da tecil edilmiş sayılacağını belirtmiştir. Diğer bir deyişle kişinin fer'i cezalar nedeniyle ortaya çıkan hak yoksunluklarının da deneme süresi içerisinde ertelenmiş olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda, asli cezası tecil edilmiş olan Hasan Celal Güzel'in fer'i cezalarının da tecil edildiği sonucuna varılarak, Hasan Celal Güzel'in Yeniden Doğuş Partisi üyesi olmasına yasal bir engel bulunmadığı sonucuna varılmıştır.⁶⁵

⁶⁴ AYM'nin 9.1.2002 günlü, E. 2001/8 (Siyasi Parti-İhtar), K. 2002/9 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 2, s. 807 vd., RG: 28.9.2002, Sayı: 24890.

⁶⁵ AYM'nin 19.7.2001 günlü, E. 2001/3 (Siyasi Parti-İhtar), K. 2001/3 sayılı kararı için bkz. AYMKD, S. 38, C. 1, s. 752 vd., RG: 31.8.2002, Sayı: 24862.

Bu kararda yer alan önemli noktalardan birisi de, 4454 sayılı Yasa'nın tecil ile ilgili hükümlerinin asli cezası infaz edilmiş kişilere uygulanıp uygulanamayacağı-nın tartışılmasıdır. Hasan Celal Güzel, asli cezasını çekmemiştir, ancak Recep Tayyip Erdoğan asli cezasını çekmiş olduğundan bu konunun Erdoğan için ayrı bir önemi bulunmaktaydı. AYM, gerekçesinde bu konuyla ilgili olarak, kaçmak suretiyle cezasının infazını engelleyen bir mahkumun 4454 sayılı Yasa'nın getirdiği haklardan yararlanmasına olanak tanınırken, iyi niyetle asli cezasını çekmiş bir mahkumun yararlandırılmamasının adalet, hakkaniyet ve eşitlik ilkeleriyle bağdaşmayacağını belirtmiştir.

Bu kararın kamuoyuna yansımından sonra, Recep Tayyip Erdoğan cephesinde siyasi yasağının kalkacağı yönünde iyimser bir hava hakim olmuştur. Ancak, AYM bu karardaki görüşlerini değiştirerek, asli cezasını çekmiş olan Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasaklarının devam ettiğine ve bu nedenle de kurucu üye olamayacağına karar vermiştir. AYM'nin böyle bir sonuca nasıl vardığını gerekçeden anlamak mümkün değildir. Gerekçede ilgili bölümü aktarmak bu yönde ışık tutacaktır: "Recep T. Erdoğan'ın suçu, 4454 sayılı Yasa'nın kapsamında olmadığı gibi cezası infaz edildikten sonra 22.12.2000 tarihinde yürürlüğe giren 4616 sayılı Yasa hükümlerinden yararlanması da mümkün değildir."

Gerekçesi daha sonra yayımlanmış olmakla beraber yaklaşık beş ay önceki kararında farklı bir yorum benimsemiş olan AYM'nin burada söylediklerini tatminkar bulmak mümkün değildir, çünkü "neden" böyle bir sonuca ulaşıldığına hiçbir şekilde ışık tutmamaktadır. AYM'nin en azından önceki yorumunu neden terk ettiğini ve nasıl farklı bir sonuca ulaştığını açıklaması beklenirdi. Hasan Celal Güzel'in durumu nedeniyle partisine ihtar verilmesine yer olmadığına yediye karşı dört oyla karar vermiş olan AYM, Erdoğan'a ilişkin kararını altıya karşı beş oyla almıştır. Bu arada Mahkeme kompozisyonunda bir değişiklik olmuş ve Hasan Celal Güzel kararına katılan Samia Akbulut'un yerine, Erdoğan kararında ihtar verilmesi yönünde oy kullanan asıl üye Enis Tunga heyete dahil olmuştur. Ayrıca, Hasan Celal Güzel'le ilgili kararda ihtar verilmemesi yönünde oy kullanan üye Ali Hüner, Erdoğan kararında ihtar verilmesi yönünde oy kullanmıştır. Kısa süre içerisinde en azından gerekçeleri birbiriyle çelişkili iki kararda da olumlu oy kullanan bir üyenin görüşünde ne sebeple bir değişiklik olduğu hukukçuların merak ettiği bir husustur.

2002 yılı pek çok açıdan Türk Anayasa Tarihinin en ilginç ve tartışmalı kesitlerinden biri oldu. En başta, bu yıl içinde yaşanan gelişmeler bir kez daha 1982 Anayasası ve 12 Eylül hukukunun Türkiye'nin ihtiyaçlarının gerisinde kaldığını gösterdi. 2001 Anayasa değişikliğinin tamamlayıcısı niteliğindeki uyum yasaları ise Türkiye'nin demokratikleşmesine yeterli olmayan ama önemli bir katkı niteliğindedi.

Devlet organları arasındaki ilişkiler açısından en dikkat çeken nokta, yürütme organının iki kanadı arasında hassas bir dengenin kurulmuş olmasıydı. Bu bağlamda, Hükümet ve Cumhurbaşkanı arasındaki ilişkiler kadar AKP iktidarı ile sivil-

askeri bürokrasi arasındaki ilişkilerin de siyasi istikrar açısından belirleyici unsur olacağı söylenebilir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde giriştiği demokratikleşme çabaları yanında anayasal sistemdeki aktörlerin birbirleriyle olan ilişkileri de 2003 yılı Anayasa gündemini belirleyecektir. Bu gündem çerçevesinde özellikle Cumhurbaşkanının anayasal yetkilerinin tartışmaya açılması da beklenebilir.

* * *

2002 Yılında Resmi Gazete'de Yayımlanan Anayasa Mahkemesi Kararları

Karar Sayısı	Karar	RG'de Yayın Tarihi	RG Sayısı
2001/2	Fazilet Partisinin Anayasaya ve Siyasi Partiler Kanununa Aykırı Eylemleri Nedeniyle Temelli Kapatılmasına Dair Karar. E. No: 1999/2	05.01.2002	24631
2001/73	Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında 2253 Sayılı Kanunun 38. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2000/15	<u>16.01.2002</u>	24642
2001/345	Sigorta Murakabe Kanununun (7397 Sayılı) 539 Sayılı KHK ile Değiştirilen 27. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptaline Dair Karar. E. No: 2001/403	<u>16.01.2002</u>	24642
2001/90	Yapı Denetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin (595 Sayılı) Bazı Maddelerinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptaline Dair Karar. E. No: 2000/35	<u>17.01.2002</u>	24643
2001/91	Bankalar Kanununun (4389 Sayılı) Bazı Maddelerinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2001/276	<u>17.01.2002</u>	24643
2001/56	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 4615 Sayılı Yetki Kanununun 1 ve 2. Maddelerinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptaline İlişkin Karar. E. No: 2001/9	<u>19.01.2002</u>	24645

2001/89	Tüketicinin Korunması Hakkında 4077 Sayılı Kanununun 26. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine İlişkin Karar. E. No: 2001/232	<u>19.01.2002</u>	24645
2002/2	Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun (4706 Sayılı) 3. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptali ve Yürürlüğünün Durdurulmasına Dair Karar. E. No: 2001/382	<u>26.01.2002</u>	24652
2001/98	Devlet Memurları Kanununa (657 Sayılı) 527 Sayılı KHK'nin 3. Maddesiyle Eklenen I Sayılı Cetvelin Teknik Hizmetler Başlıklı Bölümünün Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptaline Dair Karar. E: 2001/325	<u>06.02.2002</u>	24663
2001/342	Devlet Memurları Kanununa (657 Sayılı) 527 Sayılı KHK'nin 3. Maddesiyle Eklenen I Sayılı Cetvelin Teknik Hizmetler Başlıklı Bölümünün Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptaline Dair Karar. E: 2001/388	<u>06.02.2002</u>	24663
2001/9	Bütçe Kanununun (1999 Mali Yılı, 4393 Sayılı) 14. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptaline Dair Karar. No: 2000/76	<u>07.02.2002</u>	24664
2002/6	Elektrik Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4694 Sayılı Kanunun 1. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptal Edildiğinden Yürürlüğünün Durdurulmasına Dair Karar E. No: 2001/389	<u>15.02.2002</u>	24672
2002/5	Elektrik Piyasası Kanununun (4628 Sayılı) Geçici 4 ve Geçici 8. Maddelerinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptal Edildiğinden Yürürlüğünün Durdurulmasına Dair Karar E. No: 2001/293	<u>15.02.2002</u>	24672
2001/10	Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Hakkında 560 Sayılı KHK'ye 4128 Sayılı Kanunla Eklenen 18/A Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1999/32	<u>14.03.2002</u>	24695
2000/48	Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanuna, 4531 Sayılı Kanunla Eklenen Geçici 7 nci Maddede Yer Alan 1 ve 4. Fıkraların Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2000/26	<u>15.03.2002</u>	24696
2000/49	Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanuna, 4531 Sayılı Kanunla Eklenen Geçici 7 nci Maddenin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2000/77	<u>15.03.2002</u>	24696

2001/46	İşsizlik Sigortası Kanununun Bazı Maddelerinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1999/43	<u>20.03.2002</u>	24701
2001/361	Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanunun 6'ncı Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptaline Dair Karar E. No: 2000/42	<u>28.03.2002</u>	24709
2001/63	Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Deprem Yolu Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında 4481 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1999/51	<u>29.03.2002</u>	24710
2001/357	Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası A.Ş. ile Türkiye Emlak Bankası A.Ş. Hakkındaki Kanunlarda Değişiklik Yapan 4684, 4604 ve 6219 Sayılı Kanunların Bazı Maddelerinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2001/387	<u>06.04.2002</u>	24718
2002/11	Şartla Salıvermeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair 4616 Sayılı Kanun (23nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı)'un 1 inci Maddesinin Anayasa'ya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2001/493	<u>12.04.2002</u>	24724
2002/15	Türk Ceza Kanunu'nun 3038 Sayılı Kanunla Değiştirilen 85 inci Maddesinin Anayasa'ya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E.No: 2000/19	<u>12.04.2002</u>	24724
2001/356	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4604 Sayılı Kanunun Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla Yürürlüğünün Durdurulması İsteminin Reddine Dair Karar. E.No: 2001/24	<u>13.04.2002</u>	24725
2002/9	Basın Kanunu'nun, 3445 Sayılı Kanunun 7. Maddesi ile Değişik 19. Madde III No'lu Bendinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2001/228	<u>16.04.2002</u>	24728
2002/10	Basın Kanunu'nun, 3445 Sayılı Kanunun 7. Maddesi ile Değişik 19. Madde III NO'lu Bendinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2001/344	<u>16.04.2002</u>	24728

2002/14	Şartlı Salıverme, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanunun 1. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E.No: 2002/5	<u>17.04.2002</u>	24729
2002/29	Elektrik Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunun 1'inci Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2001/389	<u>18.04.2002</u>	24730
1998/58	Devlet Memurları Kanunu'nun 570 Sayılı KHK ile Değişik IV Sayılı Makam Tazminatı Cetvelinin 5. Sıra, (D) Bendinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1997/76	<u>30.04.2002</u>	24741
1998/41	Gelir Vergisi (193 Sayılı) Kanunun 75. Maddesi 2. Fıkrasının 3239 Sayılı Kanunla Değiştirilen 2. ve 3946 Sayılı Kanunla Değiştirilen 13. Bentlerinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptal İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1996/73	<u>01.05.2002</u>	24742
1999/42	Türk Ceza Kanununun 237.Madde Dördüncü (Nikahta Dini Merasim ile İlgili) Fıkrasının Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1999/27	<u>02.05.2002</u>	24743
2002/44	Türk Ceza Kanununun 497 Maddesinin 1. Fıkrasının Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2002/68	<u>25.05.2002</u>	24765
2002/43	Şartlı Salıverme ile Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanunun 1. Maddesinin 5. Bendinin, Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2002/61	<u>30.05.2002</u>	24770
2002/20	Bütçe Kanununun (2001mali Yılı) 41. Maddesinin (b) Bendinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2001/144	<u>31.05.2002</u>	24771
2002/35	Türk Ceza Kanunu'nun (765 Sayılı) 421 Maddesinde Yer Alan Genç Sözcüğünün Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2000/39	<u>01.06.2002</u>	24772
2002/36	Ceza Muhakemeleri Usulü (1412 Sayılı) Kanununun 3206 Sayılı Kanunun 163 üncü Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2000/48	<u>01.06.2002</u>	24772

2002/31	Türk Tabipler Birliği (6023 Sayılı) Kanununun 60. Maddesinin, 3224 Sayılı Kanunla Değişik 1. Fıkrasının, Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2000/78	<u>04.06.2002</u>	24775
2002/2	Şartla Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanunun 1. Madde, 5. Bendinin, Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2001/485	<u>05.06.2002</u>	24776
1996/36	Bütçe Kanununun (1996 Mali Yılı) Bazı Maddelerinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle İptaline Dair Karar. E. No: 1996/23	<u>08.06.2002</u>	24779
2002/9	Radio ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında (4756 Sayılı) Kanun'un Bazı Maddelerinin Anayasa'ya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile Yürürlüğünün Durdurulması Hakkında Karar. E. No: 2002/97	<u>14.06.2002</u>	24785
2002/24	Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nde Yapılan Değişikliklerin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesiyle Bazı Maddelerinin İptali, Bazı Maddelerinin De Yürürlüğünün Durdurulması Hakkında Karar. E. No: 2001/129	<u>18.06.2002</u>	24789
2002/39	Mehmet Erten (Yargıtay 1. Ceza Dairesi Üyesi)'in Anayasa Mahkemesi Asil Üyelğine Seçilmesine Dair Karar	<u>03.07.2002</u>	24804
2002/16	Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanun ile Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 601 Sayılı KHK nin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile Yürürlüğünün Durdurulması ve İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2000/51	<u>09.07.2002</u>	24810
2002/54	Emekli Sandığı Kanununun 74. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2002/103	<u>09.07.2002</u>	24810
2002/40	Bütçe Kanun (2001 Mali Yılı)'a Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair 4682 Sayılı Kanunun 3'üncü Maddesi ile 4611 Sayılı Bütçe Kanununun 33'üncü Madde, (a) Fıkrası 4'üncü Bendinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2001/385	<u>03.08.2002</u>	24835

2001/62	Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 25' Maddesinin, Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2002/121	<u>31.08.2002</u>	24862
2002/42	Belediye Gelirleri Kanunun 3239 Sayılı Kanunla Değişik 89. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar E. No: 2001/5	<u>05.09.2002</u>	24867
2000/47	Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu (926 Sayılı)'na 4376 Sayılı Kanunun 7'nci Maddesi ile Eklenen Ek Geçici 73'üncü Maddenin, Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2000/10	<u>18.09.2002</u>	24880
1998/6	Kıymetli Maden ve Ziynet Eşyası Beyanı Hakkında 4213 Sayılı Kanunun Birinci Maddesi 1, 2 ve 5'inci Fıkralarının Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1996/76	<u>21.09.2002</u>	24883
2000/25	İcra ve İflas Kanununun (2004 Sayılı) 82 nci Maddesi Birinci Bendi ile 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun 19 uncu Madde, Yedinci bendinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 46	<u>04.10.2002</u>	24896
2002/21	Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununun 3. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2001/382	<u>04.10.2002</u>	24896
2002/84	Bütçe Kanununun 43. madde, (g) Bendinin, Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2002/52	<u>01.11.2002</u>	24923
2002/51	Şartlı Salıvermeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair 4616 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapan 4758 Kanunun 1. Madde, 2. Bendinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptali Hakkında Karar. E. No: 2002/99	<u>06.11.2002</u>	24928
2002/59	Yapı Denetimi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin, Anayasanın Bazı Maddelerine Aykırılığı Gerekçesi ile İptal İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2001/377	<u>09.11.2002</u>	24931
2002/67	Denizcilik Müsteşarlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Karamamenin Anayasanın Başlangıcı ile 6 ve 91. Maddelerine Aykırılığı Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E.No: 2002/116	<u>09.11.2002</u>	24931

2002/41	Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar, Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun 63. Maddesinin 3396 Sayılı Kanunla Değişik İkinci Fıkrasının Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2001/343	<u>13.11.2002</u>	24935
1998/10	Türk Ceza Kanununun (765 Sayılı) 102. Maddesinin, Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası İle İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1997/26	<u>14.11.2002</u>	24936
1998/59	Türk Kanunu Medenisinin (743 Sayılı), 4248 Sayılı Kanunla Değiştirilen 153. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiası ile İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 1997/61	<u>15.11.2002</u>	24937
1995/51	İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemlere İlişkin 2981 Sayılı Kanun ile 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanunun, 3290 Sayılı Kanunla Değişik 2 nci Maddesi, (e) Bendinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptali Hakkında Karar. E. No: 1995/13	<u>28.11.2002</u>	24950
2002/66	Şartla Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair 4616 Sayılı Kanunun Birinci Maddesi ile Askeri Ceza Kanununun 2034 Sayılı Kanunla Değiştirilen 76 ncı Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2002/115	<u>29.11.2002</u>	24951
2002/89	Kurum ve Kuruluşlardan Bazılarının Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun 16. Maddesinin, Anayasaya Aykırı Olduğu Gerekçesi ile İptaline Dair Karar. E. No: 2002/38	<u>26.12.2002</u>	24975
2002/69	Yüksek Öğretim Kanunu ile Yüksek Öğretim Personel Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4689 Sayılı Kanunun 3. Maddesi ile Değiştirilen 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Ek 18 inci Maddesinin Anayasaya Aykırı Olduğu İddiasıyla İptali İsteminin Reddine Dair Karar. E. No: 2001/380	<u>28.12.2002</u>	24977

* * *